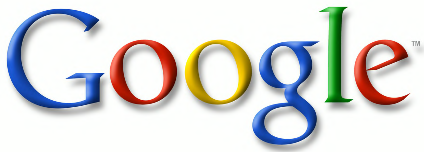

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

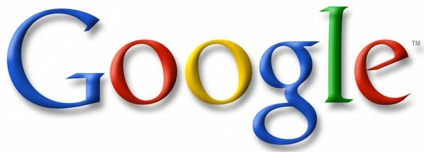
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

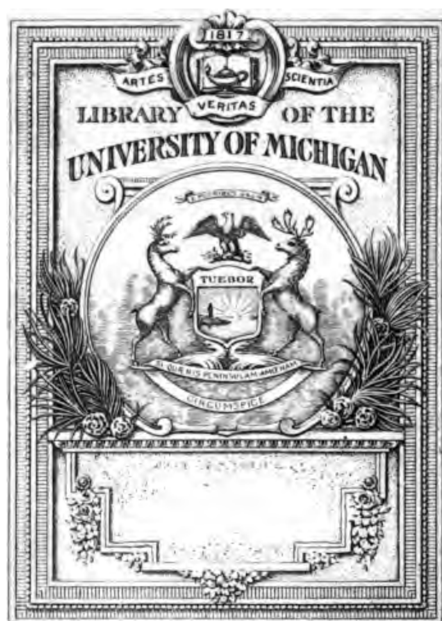
Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

1817
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

HULDE

AAN

GYSBERT JAPIKS.

I.

HULDE

AAN

GYSBERT JAPIKS

BEWEZEN,

IN DE SINT MARTINI KERK

TE

BOLSWARD,

OP DEN 7 JULIJ 1823.

MET DE DAARBIJ BEHOORENDE STUKKEN,

TEN VOORDEELE DER

COMMISSIE van WELDADIGHEID,

UITGEGEVEN DOOR

DE COMMISSIE,

MET DE OPRIGTING VAN EEN GEDENKSTUK VOOR

GYSBERT JAPIKS BELAST GEWEEST.

EERSTE STUK.

TE BEKOMEN BIJ

A. HESSING, TE *BOLSWARD*.

1824.

Ref. st
Nijhoff
2-13-30
19403

2-20-32

VOORBERIGT.

De belangstelling en ware deelneming, waarmede het feest, aan de oprigting van een gedenkstuk voor Gysbert Japiks *toegewijd, is bijgewoond zoo wel, als de schoone hulde, op den dag, waarop des dichters borstbeeld zich voor het eerst aan het oog van den aanschouwer openlijk vertoonde, aan dien voortreffelijken man bewezen, welke meer dan aangehoord, door de onschatbare uitvinding van* Lourens Janszoon *aan de vergetelheid onttrokken verdiende te worden, konde geenen twijfel doen ontstaan, of men alles, wat*

tot dit feest betrekking had, door den druk bekend zoude maken. Het belangrijke der redevoering vooral, en der daarbij door den redenaar gevoegde aanmerkingen, en ter uitgave aangeboden, zullen deze hulde zoo wel voor de nagedachtenis van Frieslands *dichter, als voor de letterkunde en de beminnaars van* Frieslands *taal, van het hoogste aanbelang doen zijn.*

Het is om deze redenen, dat de commissie, met de oprigting van het gedenkstuk belast geweest, de stukken, haar ter uitgave aangeboden, aan het letterlievend Nederland *ter lezing schenkt, en daarbij het doel voegt, om eene der nuttigste inrigtingen van ons vaderland te helpen bevorderlijk zijn.*

Grooten dank is de lezer met ons aan den redenaar verschuldigd, die niet alleen de redevoering, met de daarbij behoorende aanmerkingen, ter uitgave heeft aangeboden, maar daarbij nog meer leveren zal, dat voor de Friesche letterkunde van groot gewigt zal zijn; alsmede aan den Hoog-

geleerden Heer R. KOOPMANS, *die ten tweedenmale het oorspronkelijk portret van den dichter ten gebruike wilde verleenen, om de hier voor geplaatste gravure te bezorgen.*

De redenaar heeft de vrijheid genomen eene enkele uitdrukking of zaak, welke hij meende, dat aan de voordragt voor eene gemengde schare eenige levendigheid zoude bijzetten, van de redevoering af te nemen, en tot de aanmerkingen te verwijzen.

De redevoering met het volgende, in dit stuk voorkomende, gelieve de lezer te beschouwen als den tekst, waaraan vervolgens nadere verklaring en uitbreiding zal gegeven worden.

Mogt deze HULDE, aan de nagedachtenis en den roem van Bolswards *dichter bewezen, den bloei van* Frieslands *taalkennis dienstbaar zijn, en aan derzelver beminnaars aangename oogenblikken verschaffen, dan zullen de redenaar*

en de uitgevers hunnen wensch bekroond zien.

Bolsward, *den* 15 *Augustus* 1824.

De commissie, met de oprigting van een gedenkstuk voor Gysbert Japiks *belast geweest,*

J. HAITSMA, president.
S. W. SCHIPPERS, secretaris.

VERSLAG,

WEGENS DE OPRIGTING VAN EEN GEDENKSTUK VOOR

GYSBERT JAPIKS.

„ Gedenkteekenen op te rigten voor „ mannen, die alle aanspraak hebben op de „ hulde en de dankbaarheid van het nage- „ slacht, is eene gewoonte, schier zoo oud „ als de wereld. Hierdoor worden niet alleen „ staats- en krijgsbedrijven der vergetelheid „ ontrukt, maar ook nuttige talenten, schoon „ minder blinkende, den nakomeling kenne- „ lijk gemaakt. De gedenkstukken der oude „ en hedendaagsche volken zijn zoo vele be- „ wijzen, dat, door alle tijden henen, de

„ mensch bereid is aan ware verdiensten
„ erkentenis toe te brengen. Ook in ons
„ vaderland is dit niet alleen niet zeldzaam,
„ maar de Nederlander van den echten stem-
„ pel is er trotsch op, wanneer hij op de
„ graven der NASSAUS, DE RUITERS en GRO-
„ TIUSSEN de dankbaarheid van den naneef, op
„ de treffendste wijze, leert kennen; de hel-
„ dendaden der onzen bij het Manpad, door
„ een eenvoudig gedenkteeken herinnerd, mag
„ bewonderen, en in een van *Amstels* kerk-
„ gebouwen een eenvoudig, stille grootheid
„ ademend, grafversiersel ziet prijken, dat
„ der nagedachtenis van den grooten VONDEL
„ toegewijd, en door een kunstminnend ge-
„ nootschap aldaar is gesticht. Hij verwijdere
„ zich van ons, die koel kan blijven bij der-
„ zelver beschouwing, bij de herinnering van
„ *Nederlands* vorigen luister!

„ Mogen andere gewesten onzes vaderlands
„ trotsch zijn op de grootheid hunner voor-
„ malige bewoners, ook wij Friezen kunnen
„ er ons op beroemen. De AYTAS, de
„ COEHOORNS, de VAN HARENS, en zoo vele
„ anderen, zullen *Friesland* tot eeuwige eer
„ verstrekken. Ook *Bolsward* mag roem
„ dragen, een vernuft in den boezem ge-
„ kweekt en ontwikkeld te hebben, hoedanig
„ men zelden aantreft, een vernuft, dat met

„ volle regt den naam van dichter verdient, „ onzen GYSBERT JAPIKS." —— Met deze bewoordingen, die wij de onze maken, begeleidde de Heer Mr. D. JAKLES, in de gewone vergadering van het departement *Bolsward* der maatschappij: *Tot nut van 't algemeen*, op den 1 October 1818 gehouden, zijn voorstel, om eene commissie te benoemen, ter onderzoek of, en in hoe verre, het departement in staat zoude zijn, om een gedenkstuk voor dien grooten man op te rigten.

Dit voorstel werd, gelijk te wachten was, met algemeene stemmen aangenomen; en besloten vier personen aan het bestuur van het departement toe te voegen, om te zamen eene commissie uit te maken, die onderzoeken zoude, of, en op hoedanig eene wijze, de oprigting van een gedenkteeken bewerkstelligd, en de daartoe benoodigde kosten gevonden zouden kunnen worden; die verder, bij een toestemmend antwoord op het eerste, de plaats zoude aanwijzen, waar hetzelve zoude behooren te worden opgerigt; het model bepalen; schikkingen daaromtrent met stads- of kerkbestuur maken, en alles, wat hiertoe betrekking mogt hebben, bewerkstelligen moest.

Ingevolge dit besluit werden aan het bestuur des departements, bestaande uit de Heeren Mr. DIRK JAKLES, Dr. PETRUS DE

VRIES, Ds. ABRAHAM SCHIM VAN DER LOEFF, en JAN CREMER Pz., om gemelde commissie uit te maken, nog toegevoegd de Heeren JAN BOS, Ds. SIMON MENALDA, Ds. JUSTUS HALBERTSMA, en ANTONI ANTONIDES.

Ofschoon gemelde commissie alle pogingen in het werk stelde, om aan den last, haar opgedragen, met den meest mogelijken ijver en zorg te voldoen, zag dezelve echter niet spoedig hare bemoeijingen met den gewenschten uitslag bekroond. Voorziene en onvoorziene toevallen belemmerden den loop hunner werkzaamheden. Dan, de eendragtige gezindheden van *Bolswards* ingezetenen, om alles, wat goed en schoon is, te bevorderen, deden alle zwarigheden verdwijnen. Men vond medewerking, waar men die het best konde verwachten. De stedelijke regering vooral, altijd berëid, om nuttige doeleinden te helpen bereiken, bleef ook hierbij niet in gebreke, om krachtdadigen dienst te bewijzen, ten einde de nagedachtenis van hunnen grooten burger door een openlijk aanschouwbaar gedenkteeken te vereeuwigen.

De commissie, op den 4 October 1821 met nieuwe volmagt voorzien, om alle beschikkingen, die noodig mogten bevonden worden, te maken, verzocht nu den president van het stedelijk bestuur, den Heer Mr. JOHANNES

Haitsma, die zich deze keuze goedgunstig liet welgevallen, om als medelid harer vergadering werkzaam te willen zijn.

De commissie had voor dien tijd een groot verlies geleden door den dood van het verdienstelijk medelid Antoni Antonides, en het vertrek van den Wel Eerwaarden Zeer Geleerden Heer Justus Halbertsma naar *Deventer*, wiens gemis echter vergoed werd, doordien deze van daar met ijver het belang der zaak, door correspondentie, bleef behartigen. Daarna overleed de zoo volijverige Simon Menalda, wiens dood ook in vele andere opzigten voor *Bolsward* een wezenlijk groot verlies was. Daarenboven was voor den aftredenden bestuurder Petrus de Vries, die voor den hem op nieuw opgedragen post vriendelijk bedankte, een ander, de Heer Sytze Willem Schippers, in de plaats getreden, zoodat, met insluiting van den Heer Pieter Mulier, die eenigen tijd later als medelid werd aangenomen, de commissie nu uit de volgende personen bestond: Mr. Johannes Haitsma, *president*, Jan Bos, Jan Cremer Pz., Ds. Abraham Schim van der Loeff, Mr. Dirk Jakles, Pieter Mulier, Sytze Wllem Schippers, L. Dr., *secretaris*, en Ds. Justus Halbertsma, *corresponderend lid*.

Den Heer HALBERTSMA werd opgedragen, om met den Heer P. J. GABRIEL, als Nederlandsch kunstenaar bekend en geroemd, onderhandelingen aan te knoopen, strekkende om het plan der commissie, die met de oprigting van het gedenkstuk voor GYSBERT JAPIKS belast was, ten uitvoer te brengen. Door de ijverige bemoeijingen van denzelven, vereenigd met die der commissie, had men het genoegen, op de vergadering van het departement, gehouden den 7 Februarij 1822, te kunnen berigten, dat er een gedenkteeken voor *Bolswards* dichter zoude worden opgerigt, en geplaatst aan het oosteinde der Nieuwe markt, tegen over de vermoedelijke woning van den dichter; waarvan de oprigting zoude geschieden uit naam van het departement *Bolsward* der maatschappij: *Tot nut van 't algemeen.* Met dankzegging voor hare ijverige bemoeijingen, werd nu in gemelde vergadering aan de commissie volledige volmagt verleend, om verder naar eisch van zaken, in alle voorkomende gevallen en omstandigheden te handelen, en de oprigting van het gedenkstuk te bewerkstelligen.

Dit gedenkstuk werd bepaald te zullen bestaan uit een kolossaal metalen borstbeeld, rustende op een voetstuk van gepolijst graniet, zonder beitelwerk of krullen, omgeven

door een ijzeren hek. Dit besluit, bekend geworden zijnde, heeft aanleiding gegeven tot eenen misslag in het *Algemeen woordenboek van kunsten en wetenschappen*, bij den Heer H. C. A. THIEME, te *Zutphen*, uitgegeven, in hetwelk, op het artikel GYSBERT JAPIKS, vermeld wordt, dat er te *Bolsward*, op de Nieuwe markt, een gedenkstuk voor dien dichter zoude geplaatst worden. Voor het verschijnen van het deel evenwel, waarin dit artikel gelezen wordt, was dit besluit in zoo verre veranderd, dat het gedenkstuk niet in de opene lucht, maar in de Sint MARTINI kerk zoude opgerigt worden. Door de Heeren HALBERTSMA en GABRIEL geopperde zwarigheden omtrent de goede uitvoering van het ontwerp, en de duurzaamheid van het gedenkstuk, deden de commissie, in hare vergadering van den 26 April 1822, tot een ander plan besluiten, om, namelijk, in het zuid-westelijk deel van de Sint MARTINI kerk eene nis in den muur te doen vervaardigen, waarin een marmeren kolossaal borstbeeld zoude worden geplaatst; waartoe door Heeren kerkmeesteren en kerkenraden goedgunstig verlof werd verleend.

Met het vervaardigen van het borstbeeld en de daarbij behoorende stukken, alsmede met de toebereidselen tot het feest, verliep nog

een vol jaar, waarna, door een in de Leeuwarder en Haarlemmer couranten geplaatst berigt, de plegtigheid der oprigting van gemeld gedenkstuk tegen den 7 Julij 1823 openlijk werd aangekondigd.

Het marmeren borstbeeld werd vervaardigd naar het oorspronkelijk portret, hetwelk deszelfs eigenaar, de Hoog Geleerde Heer R. KOOPMANS, tot gemeld oogmerk goedgunstig had laten dienen, en daardoor elken vereerder van GYSBERT aan zich verpligt. De vervaardiger, de Heer J. P. GABRIEL, lid van het koninklijk instituut, directeur van de koninklijke akademie te *Amsterdam*, en stads beeldhouwer aldaar, aan wien men tevens de vinding en de ordonnantie van het geheel verschuldigd is, heeft, volgens het oordeel van alle kenners, die het zagen, den roem van een groot kunstenaar, dien hij zich reeds verworven had, hierdoor op nieuw bevestigd. Het geheel vertoont het borstbeeld van den dichter, uit statuari-carrarisch marmer, met het onderschrift GYSBERT IAPIKS, besloten in eene ronde nis, rustende op een voetstuk van hetzelfde marmer, en dit weder op een pedestal van fijne granietsteen, waarop de volgende inscriptie: *Loytser! nim it for ljeaf; it iz sljuecht en rjuecht az dy fen Boalsert;* en hieronder het jaar van oprigting 1823. Deze

geheele partij staat in eenen tempel, basreliefs-wijze aangebragt, bestaande in een fronton met zijne twee pylasters en kapitelen, voorzien van het noodige lofwerk. Alles is voorts omgeven en afgesloten door een ijzeren hek, van 11 tot 12 voeten lengte. De woorden der inscriptie zijn van Gysbert Japiks zelven, en door den Heer J. Halbertsma daartoe voorgesteld.

Tot het doen der redevoering bij de plegtigheid, in het openlijk berigt omschreven, was het corresponderend lid, de Weleerwaarde Zeer Geleerde Heer J. Halbertsma vroegtijdig uitgenoodigd, een man, door zijne algemeene kennis zoo wel, als door zijne ervarenheid in de Friesche taal en derzelver verwante taaltakken, volkomen voor dien taak berekend; die ook volvaardig zich bereid toonde, om aan deze uitnoodiging te voldoen.

Tot het bijwonen van het feest werden, behalve degenen, welke in de stad behoorden, dezulken uitgenoodigd, welke gerekend werden tot hetzelve, als zijnde van eenen wetenschappelijken aard, de meeste betrekking te hebben, als: Zijne Excellentie de minister voor het onderwijs, de kunsten en wetenschappen, welke, om zijne ambtsbetrekkingen, voor de bijwoning van de plegtigheid bedankte; de inspecteur voor de Latijnsche scholen,

benevens die voor het lager onderwijs; de hoogleeraren in de Nederduitsche taal aan des rijks hoogescholen, welke meest alle, uit hoofde van ambtsbetrekkingen, of andere oorzaken, zich aan het feest moesten onttrekken; verder eene commissie uit het hoofdbestuur der maatschappij: *tot nut van 't algemeen.*

Uit de provincie *Friesland* in het bijzonder werden uitgenoodigd de Hoog Edele Gestrenge Heer J[r]. I. ÆBINGA VAN HUMALDA, gouverneur van dit gewest, die, als ervaren vereerder van GYSBERTS verdiensten, deze uitnoodiging strake volvaardig wilde aannemen; eene commissie uit de Edele Groot Achtbare Heeren gedeputeerde staten der provincie; eene commissie uit de gezamenlijke hoogleeraren van het Friesch athenaeum; en eene commissie uit het provinciaal schoolbestuur van *Friesland.* Eindelijk werden nog de Hooggeleerde Heer R. KOOPMANS, de Heer P. J. GABRIEL, de verdienstelijke vervaardiger van het gedenkstuk, en verscheidene ervarene beoefenaars van *Frieslands* taal, tot de bijwoning van het feest verzocht.

Na alle te voren gemaakte beschikkingen verscheen eindelijk de lang gewenschte dag. De vlaggen op de torens der sint MARTINI kerk en van het raadhuis der stad kondigden reeds vroeg den feestdag aan. Eene menigte

rijtuigen en voetgangers bedekte de wegen. Eene zeer groote menigte vreemdelingen, meest allen Friezen, uit onderscheidene oorden van dit gewest zamengevloeid, gaven door hunne komst hunne belangstelling te kennen in dit echt Friesche feest. Des morgens te 9 uur kwamen de detachementen der schutterij, welke voor den trein bestemd waren, te zamen, en werd de wacht onder het raadhuis betrokken. Te 10 uur vergaderden op het raadhuis der stad, behalve de Edel Achtbare regering, en de commissie met de oprigting belast, alle de daartoe genoodigde personen en commissiën. Tegen half 11 ure werd de Hoog Edele Gestrenge Heer gouverneur dezer provincie, en de commissie uit de Edele Groot Achtbare staten van dit gewest, benevens hunnen geheimschrijver, welke ten huize van den president-burgemeester vertoefden, door afgevaardigden uit de regering, en de commissie tot de oprigting, aldaar verwelkomd, en vervolgens naar de vergaderzaal geleid. — Ten half 11 ure vertrokken alle de vergaderde personen langs de groote Dijlakker, in de volgende orde, naar de sint Martini kerk.

De trein werd geopend door den stads bode.

Hierop volgde een detachement schutterij, met slaande trom, afgewisseld door muzijk.

De ceremoniemeesters:

M^r. D. Jakles,

P. Mulier.

De gouverneur van de provincie *Friesland*:

J^r. I. Æbinga van Humalda,

begeleid door den president burgemeester der stad *Bolsward:*

M^r. J. Haitsma,

en den voorzitter van het departement *Bolsward* der maatschappij: *tot nut van 't algemeen:*

S. W. Schippers, L^t. D^r.

Heeren gecommitteerden uit de gedeputeerde staten van *Friesland:*

J^r. P. E. A. Vegelin van Claerbergen,

M. C. W. Baron du Tour van Bellinchave,

M^r. D. B. van der Haer, *griffier.*

De redenaar:

D^s. J. Halbertsma,

begeleid door de leden der commissie tot de oprigting:

D^s. A. Schim van der Loeff, en

J. Cremer, Pz.

De Wel Edele Heeren

Prof. E. Wassenbergh, en

M^r. T. Haitsma.

Burgemeesteren en secretaris van het bestuur der stad:

M^r. P. de Kok,

T. Hoeksma,

H. Braunius Oeberius, *secretaris.*

De raad der stad:

Joh^s^. Teijens,

A. Alberda,

F. Romkes,

P. J. Zandstra,

T. Joustra.

De vrederegter van het kanton *Bolsward:*

D[r]. J. Albarda, en

de grietman van *Wonseradeel:*

J[r]. J. S. T. Camstra thoe Schwartzenberg en Hohenlansberg.

Deputatie uit de leden van het departement *Bolsward* der maatschappij: *tot nut van 't algemeen:*

W. A. Baars,

A. Hessing.

Commissie uit de hoogleeraren van het athenaeum van *Franeker:*

S. Ens,

J. Amersfoordt, benevens

Prof. B. A. Lulofs, van *Groningen.*

Commissie uit het provinciaal schoolbestuur van *Friesland:*

D[s]. A. Bruining.

M[r]. Jan Daniel van der Plaats.

(Commissie uit de kerkmeesteren der sint Martini kerk, bij het terugkeeren van den trein:

C. Binkes,
J. Bos.)

Commissie uit de voogden van het sint Antonie gasthuis:
Mr. T. Canter Visscher,
D. Brouwer,
M. Steensma.

Commissie uit de voogden van het weeshuis:
G. Steensma,
J. van der Velde.

Commissie uit de voogden van het armenhuis:
Dr. L. Steensma,
D. Bouma.

Officieren der schutterij:
N. Meijer,
H. Bouma.

Leeraren van den christelijken godsdienst:
C. van Heeck,
R. Adriani,
J. Engelen,
G. Koopmans,
S. Bakker,
P. Hollander.

Bijzondere genoodigden:
Mr. S. Braaksma,
Dr. P. de Vries,
G. Andreæ,
P. Scheltema,

Ds. R. Posthumus,
S. J. Hoekema,
Dr. E. Halbertsma.

De leden van het departement *Bolsward* der maatschappij: *tot nut van 't algemeen.*

Een detachement schutterij sloot den trein.

Voordat de trein tot de kerk genaderd was, had men in dezelve reeds aan eene groote menigte personen van beide sexen, op vertooning van een kaartje, toegang verleend. Zoo dra de trein was aangekomen, werd dezelve door Heeren kerkmeesteren verwelkomd, en door deze en de ceremoniemeesters naar den zuid-westelijken kant der kerk, alwaar het gedenkstuk, tegen over het graf van den dichter, was geplaatst, onder het spelen van de muzijk der schutterij, welke het orgel verving, henen geleid, en in eenen halven kring om het gedenkteeken geschaard. Nadat de schutterij de overige menigte had afgesloten, hield de voorzitter van het departement *Bolsward* der maatschappij: *tot nut van 't algemeen* eene korte toespraak aan de feestvierende rij; op wiens wenk het gedenkstuk, tot dus ver bedekt, op eens voor de oogen der toeschouwers aanschouwelijk werd gemaakt, en de muzijk der schutters zich hooren liet. Na eene korte bezigtiging werd de gansche trein, door ceremonie- en kerkmeesteren, naar de

voor hun bestemde plaatsen geleid, door de schutters onder het orgel post gevat, en als toen ook aan de geringere volksklasse toegang tot de plegtigheid verleend, waardoor het groot getal hoorders, dat de kerk toen reeds bevatte, tot eene verbazende hoogte steeg.

Hierop werd de redenaar, de Weleerwaarde Zeer Geleerde Heer J. HALBERTSMA, door twee leden van de commissie met de oprigting belast, naar den predikstoel geleid. Zoo dra deze naar hunne plaatsen waren teruggekeerd, hield geene eene treffende, en voor de gelegenheid gepaste, redevoering, welke eenmaal was afgewisseld door de muzijk van het voortreffelijk orgel, meesterlijk bespeeld door den Heer P. TADEMA, thans notaris te *Akkrum*, welke, daartoe verzocht, dezen taak wel op zich had willen nemen. Nadat de redenaar met gepaste aanspraken gesloten had, en de muzijk hierop was ingevallen, werden de hoorders nog op eenen toepasselijken lierzang door den redenaar onthaald, welke, na den afloop der plegtigheid, ten voordeele van de commissie van weldadigheid, verkrijgbaar werd. Onder het spelen van het orgel werd de menigte daarna plotseling verrast, door het onverwacht aanschouwen op den predikstoel van den tachtigjarigen grijsaard E. WASSENBERGH. Met jeugdig vuur sprak deze achtingwaardige

geleerde eenige dichtregelen in de Friesche taal uit, welke, even als het werk van den redenaar, aller toejuiching verwierven. De gansche plegtigheid werd treffend besloten door het eenparig zingen van een gezang, hiertoe door den redenaar in de Friesche taal vervaardigd, en ten voordeele van de commissie van weldadigheid uitgegeven; welks derde koplet, beginnende met de woorden *Seinje uwz kening, Heere!* door de gansche vergadering staande werd uitgebragt.

Wanneer men de menigte toehoorders in aanmerking neemt, welke in het vrij groote kerkgebouw verschenen waren, zoodat niet alleen alle zitplaatsen bezet, maar zelfs alle gangen en openingen, waar men slechts plaats kon vinden, geheel en al met menschen waren opgevuld, kan men het ordelijk gedrag, en de stille aandacht der burgers en vreemdelingen, gedurende de gansche plegtigheid, geenen lof genoeg toezwaaijen.

Na het eindigen van het gezang verliet de feestvierende menigte het kerkgebouw, over den afloop der gansche plegtigheid hoogst voldaan, en bleef het gedenkstuk, tot des avonds 7 uur voor een ieder te zien zijnde, bestendig met aanschouwers omgeven. De genoodigde personen begaven zich op dezelfde wijze, en in dezelfde orde, voorafgegaan en gevolgd

door de detachementen schutterij, onder het slaan der trom, afgewisseld door veldmuzijk, naar het raadhuis der stad, waar men, na eenig tijdverloop van vriendschappelijk onderhoud, door de Heeren ceremoniemeesters naar de vergaderzaal der regering werd geleid, alwaar een voor de plegtigheid van den dag geschikt feestmaal in gereedheid was gebragt. Aan dezen disch heerschten eensgezindheid en gepaste vreugde, en verkwikten dichtvoortbrengselen tevens den geest. Onder deze las de Weleerwaarde Zeer Geleerde Heer R. R. Posthumus, leeraar der Hervormde gemeente te *Waaxens*, op verzoek van *Frieslands* gouverneur, een uitgebreid dichtstuk in de Friesche taal voor, door den maker bestemd, om openlijk na de redevoering te worden voorgelezen, doch niet voorgelezen, om de lengte van tijd, dien het feest vorderde, niet te vergrooten.

Des avonds ten 8 uur had, op de lokalen van het concert en het departement der maatschappij: *tot nut van 't algemeen*, eene danspartij plaats, door de aanzienlijkste ingezetenen en zeer vele vreemdelingen bijgewoond, waarbij het aangenaam was den Hoog Edelen Gestrengen Heer gouverneur, benevens de Edele Groot Achtbare Heeren afgevaardigden uit het collegie van gedeputeerde staten, eenen ge-

ruimen tijd, tegenwoordig te zien. Dezelve werd gevolgd door een uitstekend collation, waarbij dezelfde geest, als den geheelen dag gekenmerkt had, geenszins ontbrak.

Dienzelfden avond werden ook de gewapende manschappen der schutterij op eene gepaste wijze, in het locaal der societeit *de Doele*, onthaald; welke bijeenkomst, even zeer in de beste orde afloopende, den goeden geest van *Bolswards* schutterij aantoonen mogt.

Op deze wijze werd een feestdag, die voor *Bolswards* ingezetenen, welke er deel in namen, onvergetelijk zijn zal, voorbereid, en liep dezelve, zonder eenige storing, in de volmaakste orde ten einde.

BERIGT NOPENS HET AFBEELDSEL DES DICHTERS.

De meeste pourtraiten, die in plaat uitgaan, worden gegraveerd naar een getekend copijtje van het origineel, zonder dat de graveur het origineel zelve eens te zien krijgt. Dit zijn dus copijen van copijen, in welke, zo de omtrek over het algemeen al bewaard bleef, de geest van het wezen toch verloren ging. Het volgende afbeeldsel van Gijsbert is een der gelukkigste uitzonderingen op

dien regel, als zijnde door VELIJN naar het oorspronkelijk pourtrait, het eigendom van mijnen vriend R. KOOPMANS, opgewerkt en voltooid met dien uitslag, dat de gelijkenis zo volkomen is als men verlangen mag. Over de kunst zeggen wij niets anders, dan dat onze VAN DER KOOI dit een werk meent te zijn om de graveerstift van VELIJN ten sterktste aan te bevelen. De naam is het *fac simile* van 's dichters handtekening, gevonden onder ene rekening die hij als medevoogd over de goederen van zijne nicht ANTJE ARJENS gedaan heeft.

De woorden van het onderschrift luiden in het Hollandsch ten naaste bij als volgt:

Aanschouw meester, slecht en recht! het behoud en de adem onzer moedertaal
Het verbasterd gebroedsel ten spijt. IJsbreker is zijn naam;
In gedachte en uitdrukking, in de kunst en in het fonkelendste dichtervuur,
In het welwillende en argeloze Friesche hart, zo goddelijk als de natuur.

Door de uitdrukking *het verbasterd gebroedsel* heeft men niemand onverdiend willen beledigen. Niet de zulken onzer landgenoten, welke de Friesche taal weinig kennen, maar die taal verachten zonder ze in het geheel te kennen, worden daarmede bedoeld. Indien men in onzen tongval *uwtschaait*, wanneer men in gelaat, manieren of zeden van zijn geslacht en ouders afwijkt, mogen gewis alle Friesen, die van het inlandsche de neus optrekken, ten opzichte der natie, uit welke zij gesproten zijn, een *uwtschaaid brod* genaamd worden. Die natie toch is altijd gehouden en mag voor een groot deel nog gehouden worden als bijzonder gesteld op hare eigene gebruiken en daardoor meer en langer in het bezit harer nationale oorspronkelijkheid gebleven dan enige stam van het Nederlandsche volk.

ANTI-

IN SANKJE,

dat de Friesen ophelje sille, as it mormeren kopstik fen har riimer Giisbert Japiks iin de Sint Mertens tjerke to Boalsert ontditsen wirt.

QUA VIRTU-

TE ET

QUE FIDE.

Drukt to DIMTER
bij J. de LANGE, oon de Brink.
1823.

ANTI-QUA VIRTU-TE AT-QUE FIDE.

THOG ADE DEUGD IN TROU.

1.

Friesen woll' wy blieouwe.
Frieslaan/ Frieslaan libje den!
Hoe't iin bloei net klieouwe
Mei de froinnens fen har ben?
Inglen Gods weits' oer uus gjoon/
As er d' ade trou wut foon.

2.

Uit o God! de frede/
Uit dat liik bestied'ne rjueogt
Iin uus laan in steden
Elkoor earmhj' ienfadig/ fljueogt/
Elkoor patj'. O himmelsk' wraad!
O lokfill'ge winsk in waad!

ANTI- QUA VIRTU- TE AT- QUE FIDE.

3.

Seinj' uus Kening/ Heere!
Haad it Friesske hoes iin staan!
Jou him lok in eere!
Jou oan't frije Friesen laan
Deugd in rom diss' ierdkleat oer
Trog de sein' fen siin bestjoer!

It selle sankje in biitje oars boekstawere in forduutske.

Friezen woll' wij blieuwe.
Vriezen willen wij blijven.

Friezlaan/ Friezlaan libje den!
Vriesland, Vriesland leve dan!

Schoe 't iin bloei naet klieuwe
Zou het in bloei niet klimmen

Mei de frommens fen her bern?
Met de braafheid van hare kinderen?

Inglen Gods weitse oer uuz gruun/
Engelen Gods waken over onzen grond,

As er de ade trou wirt fuun.
Wanneer daar de oude trou gevonden wordt.

A N T I-

Lit/ o God! de frede/
Laat, o God! de vrede,

Lit dat lijk beschied'ne rjuecht
Laat het onpartijdig uitge[illegible]ene recht

[illegible] uns laan in steden
Bij ons op het land en in de steden

Elkoarme earmje ienfadig/ rjuecht/
Elkander omarmen in eenvoudige oprechtheid,

Elkoarm' patsje. O himmelsch' waad!
Elkander kussen. O hemel op aarde!

O [illegible] in waad!
O geluk[illegible] toppunt onzer wenschen!

Seinje uns kening/ Heere!
Zegen onzen koning, Heere!

Haad it Friesske huus fin staan!
Houd het huis der Vriesche Prinsen in stand!

Jou him lok in eere!
Geef hem geluk en eer!

Jou oon 't frije Friez'ne laan
Geef aan het land der vrije Vriesen

Deugd in rom dizze ierdkleat oer
Deugd en roem over den ganschen aardkloot

Troch de sein' fen sijn bestjoer!
Door de zegeningen van zijne regering!

It eerste in tredde fers is fen de preker; mar it twade fen Giisbert-ieme salme.

A N T I.

Lit, o God! de frede,
Laat, o God! de vrede,

Lit dat lijk beschied'ne rjucht
Laat het onpartijdig uitgesprokene recht

By uns laan in steden
Bij ons op het land en in de steden

Elkoarme earmje ienfadig, oprjucht,
Elkander omarmen in eenvoudige oprechtheid,

Elkoarm' patsje. O himmelsch' wraad!
Elkander kussen. O hemel op aarde!

O [illegible] in waad!
O gelukkig toppunt onzer wenschen!

Seinje uns kening, Heere!
Zegen onzen koning, Heere!

Haad it Friesche huus fin staan!
Houd het huis der Vriesche Prinsen in stand!

Jou him lok in eere!
Geef hem geluk en eer!

Jou oon 't frije Fries'ne laan
Geef aan het land der vrije Vriesen

Deugd in rom dizze ierdkleat oer
Deugd en roem over den ganschen aardkloot

Trog de sein' fen sijn bestjoer!
Door de zegeningen van zijne regering!

It eerste in tredde fers is fen de preker; mar it twade fen Giisbert-ieme falme.

Q U A V I R T U.

Lok' maester, sljuecht in rjuecht! menm' teals behad in amme
It uwtschaaid brod to huvn. Ysbrecker iz syn namme;
Yn tinse in teal, yn kinst in 't gleonste rjiemmers fjoer,
Yn 't golle Friezne hert, soa Goadlycke az natuwr.

DE REDEVOERING,

DIE GEHOUDEN IS NA DE ONTBLOTING VAN HET BORSTBEELD DES FRIESCHEN DICHTERS

GIJSBERT JACOBS.

Ik achte mij gelukkig, Friesen! dat ik geleefd hebbe, om aan GIJSBERT JACOBS den schuldigen lof te betalen voor de onsterfelijke offers, welke hij den roem uwer oorspronklijkheid heeft toegebragt. Indien iets mijn geluk onvolkomen maakt, het zoude zijn, dat ik zo weinig bijzonderheden van dien ongemenen man aan u te verhalen hebbe. Doch dit is de schuld niet van mij, maar van uwe

voorouders, die zich vergenoegden met grote zaken uit te voeren, gelijk dit geslacht met ze te beschrijven en te verheffen. Zij vertrouwden de merkwaardigheden van de sieraden der menschheid aan de overlevering; aan die ontrouwe overlevering, welke tot onze dagen wegens Gijsbert niet veel meer overbragt, dan dat in deze kerk zekere afgeschelferde grafsteen, gemerkt met de letters G. I., zijn lijk zoude bedekken. Het jaar van zijn geboren worden en sterven had men bij wijze van gevolgtrekking moeten bepalen. Al wie 's mans lotgevallen dan poogt na te sporen, stelt zich het wonderlijke vraagstuk voor, om hier naar het kerkhof te gaan, en van den eersten burgerman den besten, wiens grafschrift aanduidde, dat hij voor twee honderd jaar te *Bolsward* woonachtig was, de levensgeschiedenis op te maken. Tot de ontknoping van dusdanig voorstel is zo luttel kans, dat elk billijk hoorder de minste ontdekking als winst zal rekenen, en voor de onvolledigheid mijner berichten ene billijke verschoning in gereedheid hebben. Wat daarvan wijders in de ogen der overige Nederlanders beuzelachtig zij, voor u, Friesen! is het alles gewigtig, dewijl het alles uwen dichter betreft, en gij schept vermaak, om ook het onbeduidendste nieuws van hem te horen, even als het recht-

schapen kind zich gaarne die kleinigheden van zijne overledene ouders laat verhalen, waarbij het gevoel van vreemden ijskoud blijft. Ik wete dus; en dit is het hoogste voorrecht van enen redenaar; ik wete zeker, dat elk woord met ene ingespannene aandacht uit mijnen mond zal worden opgevangen, nu ik tot Friesen ga spreken, eerst over de afkomst en lotgevallen van GIJSBERT JACOBS; daarna over het kenmerkende van zijn lichaam en inborst; eindelijk over zijne verdiensten als dichter en taalkenner.

Wat belangt des dichters afkomst, hij sproot uit het geslachte der HOLCKAMAS, in vroegere eeuwen misschien rijk en machtig, maar toen afgevallen tot den deftigen middelstand. Zijn vader JACOB GIJSBERTS, van ambacht schrijnwerker, bekleedde onderdes de voornaamste ereposten, die binnen deze stad te begeven vielen. Durende veertig jaren droegen zijne medeburgers hem de bedieningen op, nu van diaken en ouderling, dan van kerkmeester over dit huis des gebeds, eindelijk ook van gesworen gemeensman en burgermeester van *Bolsward*. Een man van min of meer geletterde opvoeding zijnde, verstond hij zijn Latijn; hadde zich ten minste ettelijke werken in die taal aangeschaft, lopende over

de godsdienstige en burgerlijke onderwerpen dier onrustige tijden. Zijn karakter droeg de kenmerken van den landaard: naar een' enkelen trek althans te oordelen, was het vrij onverzettelijk, als zijnde hij zo weinig gezind om voor enig sterveling te zwigten, wanneer hij meende 't recht aan zijn' kant te hebben, dat hij dan zelfs de banbliksems van de geestelijkheid zijner kerk trotseerde.

Deze standfries werd ten jare 1603 vader van GIJSBERT JACOBS, en vermits hij voor, in en na dat jaar, met zijne huisvrouw ANCKE WILLEMS, steeds hier gezeten was, mag ik de Bolswarders gelukwenschen, dat de dichter binnen hunne wallen niet alleen zijnen meesten tijd gewoond heeft, maar ook geboren en opgevoed is. Van de wijze, waarop hij opgevoed werd, kwamen mij evenwel gene stellige berigten voor; maar op gronden ener hoge waarschijnlijkheid durve ik verzekeren, dat zijn vader hem de Latijnsche scholen alhier liet doorlopen. Ook is het aannemelijk, dat de lust ter beoefening zijner moedertaal, in hem als jongeling reeds werd opgewekt door den toenmaligen geheimschrijver van *Bolsward*, SIBREN TJEERDS SICCAMA, die niet alleen een uitmuntend rechtsgeleerde was, maar bovendien zulk een grondig kenner zijner

moedertaal, dat in zijne verklaring onzer oudste wetten het eerste licht van Friesche taalkennis opging. Daar GIJSBERT wijders onder de nieuwelingen, die ten jare 1624 bij de Hervormde gemeente dezer stad aankwamen, als vrijgezel te boek staat, is het zeker, dat hij ten minste tot zijn een en twintigste jaar ongetrouwd en in het ouderlijke huis te *Bolsward* bleef; doch wat hij toen bij der hand had, of waar hij na dat jaar beland is, heb ik bij gene mogelijkheid kunnen ontdekken. Dit is zeker, dat hij zich elders, schoon niet verre van hier, heeft nedergezet, en van daar midden in den jare 1637, als beroepen meester der Nederduitsche schole en voorzanger der Hervormde gemeente, in zijne vaderstad is teruggekeerd. Bij deze wederkomst was hij niet alleen getrouwd aan SIJCKE SALVES, maar hadde reeds een kind bij haar verwekt, dat gedurende zijn volgend verblijf te *Bolsward* nog door vijf andere gevolgd is. De vader had het onuitsprekelijk verdriet van deze zes kinderen allen te moeten overleven. Nadat er de twee jongste reeds van overleden waren, zette het begin des jaars 1654 zijn vaderlijk gevoel op ene nieuwe proef door den dood van het oudste kind, hetwelk toen niet jonger dan agtien jaren kan geweest zijn. Het diep verslagen hart door den godsdienst

pogende op te beuren, nam hij met VONDEL zijne toevlucht tot de berijming van enige psalmen in het Friesch: een werk, dat hem, volgens zijne eigene woorden, beter van de hand zou gegaan zijn, wanneer het verlies van de panden zijns huwelijks, dat overigens zo zalig was, den geest als onder enen drukkenden last niet hadde nedergebogen. Nu hield hij nog drie kinderen over; doch de pestziekte van 1656 ontnam hem schier in hetzelfde ogenblik een zoontje, geen tien, en ene dochter, even vijf jaren oud. Door dit nieuwe verlies werd de wonde, die steeds voortbloedde over den dood der vorige kinderen, nog verder opgereten. Om de zinnen alzo door ene gepaste afleiding weder wat te verzetten, bragt hij in zijn Friesch ene verhandeling over van PHILIPPE DE MORNAY, waarin deze doorluchtige staatsman een hartstogtelijk tafereel ophangt van de moeite en elenden des menschelijken levens, en het graf als de enige haven der gewenschte ruste aanprijst. GIJSBERT deze vertaling aan GABBEMA zendende liet er een aantal Friesche psalmen nevens gaan, zo wel ter aanvulling van een beloofd vijftigtal als ter zijner vertroosting berijmd. Voortaan liet hij den moed echter zo laag zakken, dat wij hem als vermoeid van de volbragte taak horen zeggen, „ en daar

„ mede wordt mijne zangster stil en geeft den
„ wedstrijd op." Nu bleef GYSBERT nog
een enige zoon over, SALVUS geheten, op
wiens hoofd de ouderlijke zorg, te voren
tusschen meer kinderen verdeeld, nu alleen
kon worden thuis gebragt. Gaarne sprak de
vader dus zijn gering vermogen aan, om hem,
die de laatste hoop van zijnen naderenden
ouderdom was, voor een eerlijken en winst-
gevenden stand in de maatschappij bekwaam
te maken. Ten dien einde vertrok SALVUS dus
naar *Leeuwarden*, om zich in de heelkunst te
oefenen, met dit gevolg, dat hij na de afloop
der leerjaren zich als chirurgijn op *Ame-
land* nederzette, zijnde daartoe bevorderd door
den erfheer WATSE FRANS VAN CAMMINGA,
te *Bolsward* woonachtig. Hoe onedelmoedig
het zij, de nagedachtenis der afgestorvenen op
grond van andere bewijzen, dan die alles af-
doen, te bezwalken, moet een levensbeschrij-
ver echter van het min toereikende gebruik
maken, wanneer er niets anders voorhanden
is, en daarna te rekenen schijnt het gedrag
van den jongen heelmeester op genoemd ei-
land niet zeer loffelijk te zijn geweest. In
korten tijd maakte hij zo veel schulden, dat
ze door de verkooppenningen van zijnen in-
boedel, ten bedrage van meer dan zestien
honderd guldens, niet konden beatroken wor-

den. Dit volslagen verloop zijner zaken was na gedachten oorzaak, dat hij in den zomer van 1666 bij zijne ouders weder thuis kwam, zonder, naar 't schijnt, van gedrag te veranderen. Er doen zich ten minste sporen op, dat hij den tijd doodde in drinkgelagen, en zelfs baldadigheden pleegde in de naburige grietenije van *Hennaarderadeel.* Deze armzalige vreugde was echter van klenen duur. De pest greep hem nog denzelfden nazomer met zo veel woede aan, dat hij in den jeugdigen ouderdom van vijf en twintig jaren bezweek. Dit was de laatste en dodelijke slag voor GIJSBERT. Hij was de gevoeligste mensch, de tederste vader. Het uitzicht, dat kinderen de staf en roem van zijnen bezwijkenden ouderdom zouden zijn, ontstak in zijne verkleumde borst voor korte jaren nog het vuur ener machtige verrukking; en daar stond hij op zijn drie en zestigste jaar, al die kinderen van het bloedend harte gescheurd, het laatste de krone van zijne grijze haren nemende, hem persende tot den ijselijken twijfel, of hij zijnen zoon van het graf zal terugeischen, dan God danken, dat hem de mogelijkheid bespaard werd, om meer schande aan zijn eigen bloed te beleven. Ene meedogende Voorzienigheid, altijd waakzaam, om het leed harer vrienden, zo ras het ondraaglijk wordt,

te verkorten, haalde GIJSBERT en zijne goede vrouw enige dagen na hunnen zoon uit het leven. Zij stierven, gelijk SALVES verrast en weggemaaid door de pest; zij stierven met sobere inkomsten; maar zij stierven, gelijk het een' Fries en Friesinne betaamde, zonder een' enkelen penning ook aan dagelijksche schulden achter te laten.

Dit was het hoofdzakelijk, Friesen! wat ik van de afkomst en lotgevallen uws dichters, met grote moeite, te weten kwam. Wij kunnen nu dus tot het kenmerkende van zijn lichaam en inborst overgaan.

Naar den lichame moet GIJSBERT niet kwaad gevormd zijn geweest, indien de rest enigzins aan zijn hoofd beantwoordde. Bij den eersten opslag heeft zijn gelaat niets bijzonders, dan dat men aan de effene en ongedwongene plooi van het geheel zeggen zoude: „ Die man „ houdt van slecht en recht. " Naauwkeuriger bekeken toont het evenwel, zonder scherp getekend te zijn, meer karakter. Het opene oog is oprecht, de knevelbaard geestig, bijkans onmerkbaar zweeft over zijn wezen de zachte lach der goedaardigheid, terwijl het een en ander veredeld wordt door welgevoede, regelmatige en rustige trekken, die onze verbeelding wel iets van de klassieke vormen der Griekschè hoofden herroepen. GABRIEL zel-

ve, als een andere PYGMALION verrast door de schoonheden van zijn eigen werkstuk, zag in het borstbeeld bedaardheid, goedheid, grootheid, zonder dat de kennis van GIJSBERTS karakter zijn oordeel, gelijk het onze, bevangen hadde. De dichter klaagde evenwel met zijnen kunstgenoot HORATIUS over ongemak aan de ogen, die door opwellend traanwater namelijk meermalen zo sterk duisterden, dat lezen en schrijven hem moeilijk viel. Aan welgemaaktheid paarde zijn lichaam desgelijks gene kracht, die tegen de zware schokken van droefheid en zijn onvermoeid letterblokken bestand was. Men hoort hem daarom op zijn zeven en vijftigste jaar al klagen, dat zijne Friesche tonge te gelijk met de andere ledematen door de jaren verlamde en verkleumde.

Van meer belang is het te weten, wie in dat lichaam thuis lag. Bij gemis van alle stellige berichten moeten wij ons vergenoegen met GIJSBERT in zijne eigene schriften als den spiegel zijner inborst te beschouwen, en gelukkig dragen zijne uitdrukkingen zo vele onmiskenbare blijken van onmiddelijk uit de diepte van het hart te zijn opgewald, dat de menschelijke taal mij het verraderlijkste bedrog op aarde zou zijn, wanneer men in dien toon spreken konde en te gelijk een veinsaart wezen. De goede, beste ziel met zijne eigene

kunsteloze woorden horende spreken, zegt ieder: „Welk ene onschuld! Welk ene arglo„ze ontbloting van den blanksten boezem!" En konde dit anders bij hem, in wien de eerste kiem van alle braafheid, oprechte eenvoud, zo diep geworteld zat? *Slecht en recht*, zie daar zijne zinspreuk. Onbedwongen laat hij zijne lezers gevoelen, dat van alles, wat menschelijk is, niets hem vreemd was, en dat in de opeenvolgende saisoenen des levens vermaak, liefde, huwlijksmin en vaderlijke tederheid zijn gemoed smolten in enen vloed van weelde, door niemand dan een dichter als hij te smaken. Doch bovenal hadde hij behoefte naar vriendschap, dat onbedriegelijk kenmerk ener edelaardige inborst, en was hij volkomen gevormd voor het genot van hare kuische genoegens. Wiens hart zou niet open gaan, die hem zijnen halsvriend de betuiging van innige genegenheid hoort hernieuwen? Deze aandoeningen, hoe waardig der menschelijke natuur, onderwierp hij echter allen aan de godvrucht, waarvan zijn gansche aanwezen doortinteld was. Wat hij beschouwt, wat hij lijdt of geniet, het verheft alles zijn hart tot den Almagtigen, die gehiedt, den Opperbestuurder, die geleidt, of den groten Vader, die zegent. Zelfs op ene bruiloft, te midden der onbezorgdste vrolijkheid, vliegt het hem

als 't ware in de ogen: „ O bedenk, wat „ de ingoede God den onwaardigen sterveling „ al schenkt! " Onder zo vele voortreffelijkheden des harten, welke door die van het verstand werden geëvenaard, was deze nog de allervoortreffelijkste, dat niemand van beiden ooit geringer kon denken, dan hij zelf. Oneindig verheven boven de kleine pratheid zijner amptgenoten, zag hij niets van al zijne verdiensten. Hij zag alleen zijne menschelijke tekortkomingen. Daaraan dacht hij steeds met innig leedwezen. Deze wilde hij verbeteren. Zo iemand, hij schijnt een dier kleinen geweest te zijn, welke bij onzen Goddelijken meester aan zijne andere leerlingen ten voorbeeld gesteld werden. Dit wist en gevoelde hij alleen, dat zijn hart het wel meende. Wanneer hij smeekt om vriendschap, om enige letteren voor alle bewijs van vriendschap, is het niet uit aanmerking van enige verdienste, waarop hij alle aanspraak laat varen, maar van zijne oude, ongeveinsde, ronde, Friesche vriendschaps gulhartigheid. Uit deze nederigheid sproot vergenoegdheid met zijn lot. Denkende dat het minste meer was, dan alles, wat hij verdiende, boog zijn verhevene geest zich gewillig neder tot de nuttige maar vervelende taak, om kleine kinderen het A B te leren. Op dit middenpeil tusschen de uiter-

sten des menschelijken levens achtte hij zich ook gelukkigst. De bron van het waarachtig geluk, de deugd, ontsprong in zijne ogen even min aan den overvloed der aanzienlijken, als den kommer der behoeftigen, en het was daarom een zijner geliefde gebeden: „ Geef „ mij rijkdom noch armoede; maar voed mij „ met het brood mijnes bescheidenen deels!"

Een man van dezen aanleg zou evenwel zommigen in het vermoeden kunnen brengen, dat hij onder die goelijke zielen thuis hoorde, wie alles genoegt en wel is, en die alzo meer medelijden dan eerbied inboezemen; doch niets is minder waar. Zijne ziel was ene mengeling van heusche zwakheid en onverwrikte kracht, van lieve kinderlijke buigzaamheid en die mannelijke vastheid van beginzelen, welke men karakter noemt. Hoe gedwee en leerzaam gevormd, scherpte hij echter zijne veder, om de gebreken dier dagen streng te gispen, en 't hoofd stond hem waarlijk naar niets minder, dan blindeling den sleur der tijden te volgen. Gelijk zijn vaderlandsch hart klopte bij elke overwinning, waardoor de eer en onafhanklijkheid van het gansche gemenebest zich bevestigde, zo was hij een Fries, een Fries tot in merg en gebeente. Hoe hadde hij het geladen op de dubbelhartigheid, dat helsche kind der Fransche hoflijkheid, die

toen reeds de zeden zijner landgenoten, anders zo rond en eenvoudig, begon te verpesten. Het algemeen vooroordeel, dat zijne grijze moedertaal voor den schrijfstijl te lomp zou wezen, is hem een duldeloze laster. Durft niemand het bestaan, hij zal haar wreken op die verachting van het onverstand, en in hem ziet onze dankbare bewondering den eersten en laatsten Fries, die, zonder te vragen naar lof of beloning, de speeluren van geheel een leven aan dit patriottisch doel heeft toegewijd. Of het hem gelukte dat doel te treffen, zal blijken uit zijne verdiensten als dichter en taalkenner, waarover wij nu spreken moeten.

Sedert de schepping van ons geslacht behaagde het moeder natuur, enige weinige uitverkorene kinderen aan de opgetogene aarde te tonen, welke zij het hart van enen dichter geschonken hadde. Gijsbert was er één van; dichter geboren, dichter in den wijdsten omvang, op elk toneel van menschelijke driften of bespiegelingen. De edelste vernuften toonden meermalen deze bekrompenheid in hunnen aanleg, dat zij voor een enkel soort van onderwerpen uitsluitend gevormd waren. Maar Gijsbert liet zijne lezers tot dus verre in twijfel, waar hij meer thuis hoort, in den geestigen minnezang of het gespierde opschrift, in het kout van boeren en kramers

of in de verheffingen der ziele tot den troon des Oneindigen. Zijn overhellende smaak voor de schoonheden der natuur boven die der kunst bepaalden zijne keuze meest tot onderwerpen, die binnen den kring zijner eigene ondervinding lagen. Bij hem brommen de beren niet op *Novazembla*, noch rammelen de zware ketens der ridderkastelen, noch zwemmen de serafs in éterluchten; maar een boer op de bruilofs van zijnen landeigenaar; een grootmoeder jammerende over een' lossen jonge, die op zee ten oorlog gaat; een zwaarhoofd, die klaagt over den godlozen tijd; een' handige juffer te paard, of het stille toneel van een Friesch landschapje, deze en dergelijke zijn de onderwerpen, waarin hij de edelste krachten van zijn vernuft ontwikkelde. Aangemerkt deze eeuw zo angstvallig in het spreken als stout in het bedrijven van onreinheid is, zal het Gijsbert tot geen oneer strekken, dat zijne kieschheid in de uitdrukkingen, indien men een enkele plaats uitzondert, naauwelijks wederga heeft. In al zijn' woorden net, zedig, wellevend, kent hij geen zweem der woestheid van Shakespear en andere ijsbrekers, met welke hij eigenlijk behoort vergeleken te worden. Ja, dat opmerkenswaardig is, waar gelijktijdige hovelingen en staatsdienaren zich in het gekuischte

Hollandsch het ronde woord van den ouden oprechten tijd veroorloven, vergeet de schoolmeester nimmer, om in de taal der boeren te spreken als een man van opvoeding. In dit alles heeft hij ondertusschen die enige ware kunst aangebragt, welke bestaat in het bedekken der kunst. Weinige dichters hebben hunne stukken met meer zorgvuldigheid bewerkt; ook had hij den nodigen voorraad van geleerdheid te baat; maar des niet tegenstaande wist hij de twee kundigste vereerders, welke zijn dichtwerk ooit te beurt vielen, langen tijd in den waan te houden, dat hij verstoken van het eerste en beste hulpmiddel der kunst zuiver dichter der natuur geweest was.

Aan scheppend vernuft en kieschen smaak paarde hij ene grote mate van gezond menschenverstand, dat zijne dichterlijke verrukking ten teugel diende, om nimmer te ontaarden in bombastische opstuivingen, die grenzen aan ongerijmdheid, ja, razernij. Het was een heldere kop. Hij dacht klaar en schreef klaar. Door elk zijner meesterstukken schittert slechts één lichtend punt, waarin al de delen des voorstels, als in een gemeen brandpunt, vergaderd worden, en deze eigenschap, is het nood, weet hij met de bevalligste achteloosheid te verenigen. Van zijn scherp en verlicht oordeel getuigen bovenal vele lessen

van levenswijsheid; eenvoudige, maar heerlijke lessen voorwaar, die eerder door de grijze ervarenis van enen deugdzamen staatsman schijnen ingegeven te zijn, dan bedacht van een burgermannetje, wiens uren tusschen de kinderschool en zijn schrijfkamertje verdeeld waren. Zijne godsdienstige begrippen waren zo net niet gepast naar de Dortsche leest, of hij stelde het wezen der godvrucht in de veredeling der menschelijke natuur door christelijke deugd. Maar hij hadde ook te school gegaan in de stichtelijke rijmen, psalmen en theologische werken van den verschopten ketter DIDERICK RAFAELS CAMPHÜYZEN. Insgelijks moeten wij bekennen, dat hij, wat den smaak voor het schone betrof, delende in het algemeen verval des menschelijken vernufts zijne dichterlijke hoogte niet bereikte zonder het geleide der ouden. Hij verstond Grieksch en Latijn; het Latijn zo verre, dat hij er gedichten in maakte, welke hij, hoewel niet zonder de gewone zelfversmading, onder het oog van kenners durfde brengen. De sleutels tot de binnenste heiligdommen van den goeden smaak dus in handen hebbende ging hij HOMERUS met zijn gevolg aldaar dikwerf opzoeken, en het is inzonderheid de vaste gang door al zijne stukken heerschende, die uitwijst dat hij, na enen gemeenzamen omgang met

de aloude meesters van hunnen geest doordrongen, dien uitdrukte zonder zulks opzettelijk te bedoelen. Bovendien was hij het Fransch volkomen machtig; hoogst waarschijnlijk ook het Hoogduitsch en Engelsch, en hoewel de kennis dezer talen zijnen smaak eerder moest besmetten dan veredelen, zo was zij toch een goed middel om den schat zijner kundigheden derwijze te vermeerderen, dat hij onder de geleerden zijne plaats verwierf. Bovenal strekte hem de onderlinge vergelijking van deze talen, om in zijne eigene ene bedrevenheid te verwerven, die op haar zelve alleen, in mijne ogen een onwederspreekbaar bewijs van Gijsberts kennis aan andere talen uitlevert. Hoe groot zijne bedrevenheid in het Friesch geweest zij, zal ik nu nog met enige brede trekken pogen in het licht te stellen.

Sedert men sommige Germaansche talen was begonnen te schrijven, drukte de overige tongvallen, die alleen in den mond des volks bewaard bleven, tot op den huidigen dag ene algemene verachting. De een schold ze uit voor patois, de ander voor straattaal, in hunne uitdrukkingen niet alleen te lomp tot den schrijfstijl, maar in hunne spraakgeluiden zelfs te wanschapen om behoorlijk gespeld te kunnen worden. De algemeenheid van dit ge-

voelen, ook onder geleerden, is mij steeds onverklaarbaar gebleven. Hoe doodeenvoudig is toch de opmerking, dat de gansche taal reeds bestond voor zij geschreven werd, en hare ware gronden dus niet in de harsens der geleerden, maar in den mond des volks te zoeken zijn; dat hare vatbaarheid om door lettertekens ten aller juiste verbeeld te worden het overtuigendste bewijs is van ene evenredige vermagering in de zangrijke verscheidenheid harer vokaalklanken tot onherstelbare schade der welluidenheid; dat eindelijk met het eigendommelijke der spraak een deel harer edelste sieraden verloren ging, onder de hand niet alleen der eerste schrijvers, die haar in overzettingen ene vreemde natuur opdrongen, maar bovenal van latere letterkoningjes, die door den groten hoop geëerbiedigd en gevolgd, als of zij de taal geschapen hadden, inderdaad niets anders deden dan haar door hunne domme regels het schandelijkste en verderfelijkste juk op den vrijen hals te laden. Gijsbert was wel wijzer. Verheven boven zijne en onze eeuw, noemt hij dat gevoelen, zo verre het ook de Friesche taal aanrandde, een leugenachtig verwijt en, hoe bespottelijk het moge voorkomen, hij gaat den laster door daadzaken overtuigen. Ten dien einde neemt hij zijne moedertaal als ene arme verschove-

ling van de straat op en beschouwt haar uit het oogpunt van een taalkenner. Nu legt hij hare grammatikale gronden bloot. Hij beluistert het teder onderscheid harer vokaalgeluiden en bepaalt voor elk een zeker klankteken, hetwelk volgens de Nederlandsche waarde en het eerste beginsel der spelling, dat geven en nemen is, uitgebragt bij toenadering de ware uitspraak aan de hand geeft. Hij past de rondheid harer lettergrepen op allerlei versmaten toe, om die met ene zeldzame verscheidenheid naar den aard des onderwerps te wijzigen; te wijzigen tevens met ene kunst, die VIRGILIUS beschaamt, wanneer hij van het paard behalve den galop al de bewegingen der rijschool laat zien en horen. Eindelijk, hij schoeit de spreekwijzen van enen tongval, wiens hoogste verdienste men in droge of ruwe naiviteiten waande te bestaan, over de plegtigste en stoutste voorwerpen der menschelijke aandacht. Op dit onbetreden veld staat het grootste vernuft een ogenblik verlegen werwaards zijne schreden te wenden. Als met geweld en naar eigene willekeur baant het zich echter straks enen weg, en van hier zo vele luimige en moeitevolle eigendommelijkheden, die, hoe vreemd aan den aard der tale, de eerste goede dichters van schier alle volken kenmerken. Maar GIJSBERT zich hou-

dende aan den draad des gebruiks, dat is, aan de vrije uitvloeisels van het onbedorven menschengevoel, treedt daar henen met ene losse en bevallige houding, niet anders dan of het spoor door menigte van vroegere reizigers reeds geëffend en afgebakend was. Niemand bemerkt dat hij van het nieuwe en ongewone enige de minste moeite heeft. *Zo* natuurlijk en gemakkelijk is elke beweging van hem, dat de lezer zegt: „ *Zo zou* ik ook wel kunnen „ dichten. " Van hier vloeit in zijnen stijl niets van 't gene de schilders gemanierdheid noemen, en met moeite zoude men een naamloos stuk van hem herkennen, wanneer de meesterlijke behandeling in het algemeen niet aanduidde, dat dusdanig kunststuk alleen van de hand eens GIJSBERTS konde komen. De uitdrukking vrij van platheid als gezogte spitsvondigheden is kloek, geestig, eigenaardig, altoos wisselende naar den eisch des onderwerps, en, in welke plooijen zij ook valle om als het dunne kleed der gratien de leden nu van deze dan van gene lichamen te omvloeijen, zij is en blijft bezield door den genius onzer moederspraak. *Zo* was GIJSBERT meester van de taal, in dit gelijk alle andere opzichten steeds bewonderenswaardig, in vele plaatzen onnavolgbaar, een enkele maal te berispen. *Zo* bereikte hij op eens en zonder

een enkelen voorganger, die hoogte, waartoe de prins der Nederlandsche dichters van zijne en de volgende eeuwen, de enige en onvergelijkbare VONDEL niet opklom, dan nadat zommige koene vernuften hem den weg gebaand en door hunne afdwalingen getoond hadden wat hij vermijden moest. Met wat recht zou de vreemdeling zich dan verwonderen, Friesen, dat het eerste grote orakel van Noordsche taalgeleerdheid dit orakel van u ging raadplegen? Indien iemand, GIJSBERT was waardig dat FRANCISCUS JUNIUS om hem uit *Engeland* naar uwe oorden overkwam en hier ter stede enigen tijd woonde om uit zijnen eigenen mond de kennis der Friesche taal op te doen; aan dit onderwijs toch alleen had de leerling een schat van woorden en aanmerkingen te danken, die uit de diepste gemeenzaamheid met het gebruik onzer moederspraak opgedolven zijne onuitgegevene als reeds gedrukte werken ten zeldzamen sieraad verstrekken.

Doch dit is de broosheid des stervelings, dat zijn vernuft even min als zijn lichaam, van wat heldenkracht dan ook begaafd, onaanrandbaar is voor dodelijke besmetting. Op den eigensten grond, waar hij zich met den schrandersten taalkenner mogt meten, onderging zijn smaak in het laatste levensperk ene jammerlijke verbastering. Sedert zijn vijftig-

ste jaar viel hij namelijk aan het koppelen van drie, vier en meer woorden tot één woord; iets dat indruischende tegen het gebruik als den aard der tale zijnen stijl duister en onnatuurlijk tevens maken moest. Indien deze zamenstellingen dus niets anders mangelde, dan de gemakkelijke houding en duidelijkheid zijner vroegere stukken, zou dit gebrek alleen de waarde van het pittige verdonkeren, het welk sommigen daarin wanen te proeven. Maar onder de arbeid om die veelhoofdige gedrochten te baren hort de maat, struikelt het denkbeeld ieder ogenblik in zijne vrije vaart, gaat de vinding der zaken over in een vervelend woordenspel, en wordt het gansche lichaam der rede in een' stijven pronk gestoken, die wel getuigt van rijkdom, maar door het oogmerk te verraden om eens recht te willen behagen in het geheel niet behaagt. De bevalligheid toch, die ene dochter der ongekunstelde natuur is, mist er ten enen male aan; en door die gebreken is alles tevens zoo gemanierd geworden, dat Gijsbert, te voren aan gene hebbelijkheid hoegenaamd kenbaar, nu met de minste opmerking uit tien regels herkend wordt. Onder de menigvuldige oorzaken, die dit verval hebben te weeg gebragt, schijnen mij de volgende ene eerste plaats te bekleden.

Gelieft allereerst op te merken, dat er in de vernuften van GIJSBERTS tijd zekere degelijkheid heerschte, het gevolg van enen overvloed, met wien zij als 't ware verlegen schenen te zijn. Zij hadden bijkans te veel huisraad om het behoorlijk te plaatzen, terwijl men thans gedwongen is om zijne armoede op het breedste uit te stallen, en zo te pronk te zetten, dat de versenmaker evenwel voor groot en rijk gehouden wordt. Bij GIJSBERTS tijdgenoten namelijk was de stroom der denkbeelden zo overstelpend, dat zij altoos bedacht moesten zijn om dien in het kleenste getal der krachtigste woorden te beklemmen. De enkelde woorden nu, zo als ze de taal gaf, ten dien einde aan enige schrijvers te zwak dunkende, koppelden zij het ene aan het andere, om door deze woordverdubbeling den zin te verdubbelen en het oponthoud der omschrijvingen te vermijden. Als hun weg bij voorbeeld over enen dijk liep, die slangsgewijze omkronkelde, en wiens veenachtige grond onder elken tred op en neder bewoog, gingen zij kortheidshalve over den *slang-trek-hobbel-dijk*. In dit soort van koppelingen gaf niemand zich meer toe dan HENDRIK LAURENSZ. SPIEGHEL: een dichter met dat al van zo overwegende deugden, dat ze dit gebrek, hoe aanstotelijk en menigvuldig, niet alleen opwe-

gen, maar in de ogen van HOOFT en HUIGENS een navolgenswaardig gezag hebben bijgezet. Dit kwam GIJSBERT ook over. Onder het lezen en herlezen van SPIEGHEL daalde 't zaad des onkruids onmerkbaar in hem neder, en schoon het aan zich zelven overgelaten op zulken edelen grond waarschijnlijk nooit vrucht zou gedragen hebben, zoo wagtte 't evenwel maar op ene afgerichte hand, om in het geschikte saisoen welig te ontkiemen. Dat saisoen was de oude dag, waarin de borst des dichters verkleumende het brein van den geleerde meer ruimte kreeg om zich op spitsvondigheden toe te leggen, en die hand was van SIMON ABBES GABBEMA. Deze man, opgepropte vol van geleerdheid, maar soberkens bedeeld van gezond oordeel en ledig van allen goeden smaak, had naauwlijks de akademie verlaten, of hij liet wijd en zijd een groot geruchte van zich uitgaan. Velen werden zelfs door den winderigen trant, waarop hij zijne geleerdheid in rijm en onrijm uitstalde, zodanig verblind, dat zij hem voor een der ongemeenste stervelingen hielden, welke het aardrijk ooit gedragen hadde. GIJSBERT koesterde bovendien de warmste vriendschap voor hem, en in de dubbelde betrekking van geleerde en vriend vereerde hij den jongman schier als ene godheid, aan wiens uitspraken over de

waarde zijner stukken hij zich volkomen genoeg. En ongelukkig schepte GABBEMA volgens zijn gewone wansmaak behagen in die koppelwoorden; hij vond ze zelfs zo fraai, dat GIJSBERT op zijn aanstaan de voorrede der rijmelarij, als het portaal van een heerlijk gebouw, met deze monsterachtige sieraden overlaadde. Niet lang was die vriendschap dus geklonken en door eene geregelde briefwisseling onderhouden, of daar begint GIJSBERT woord aan woord te lasschen, zomtijds tot die lengte, dat de adem voor een enkel woord te kort schiet. In het Hollandsch, waar hij minder thuis was en ook het voorbeeld aantrof, begon hij en dreef het straks tot een buitensporig uiterste. Aldus meer en meer met deze monsters gemeenzaam geworden, merkte hij eindelijk hunne afschuwelijkheid ook niet in die taal, welke hij anders in den grond kende. Ook op eigenen bodem kweekte hij ze aan, en schoon op lange na zo menigvuldig niet als in het Hollandsch, is er echter sedert de kennismaking met GABBEMA naauwelijks één Friesch stuk, het prosa buitengesloten, uit zijne handen gekomen, dat er niet deerlijk door ontsierd wordt. Hoe is het mogelijk! Zulk een kloek en zuiver vernuft! GIJSBERT! GIJSBERT! Dat ik van u, van u zegge ik, kwaad spreken moet! Maar

de zanggodinnen zelve wenen over uwen val, en geen Fries vergeeft het u. Behoorde een edel zelfgevoel u niet te vergewissen, dat de ware bron in uw eigen hart vloeide? Moest gij niet gezien hebben, dat haar helder water door den minsten vreemden droppel bezoedeld werd? Hadde het beminnelijkste uwer beminnelijke inborst, nederigheid en vriendschapsgevoel, dan zo smoorlijk uwe zinnen betoverd, dat hij, die niet waardig was in uwe schaduwe te staan, het voorwerp uwer bewondering en navolging werd?

Te laat begon Gijsbert evenwel met dit koppelwerk, dan dat het hem immer tot ene twede natuur zou worden. Als hij er zich niet toe zette, (en dit vergat hij telkens wanneer het gevoel hem meester werd) bleven de lasschelwoorden, als zijnde vreemd aan dat gevoel, bijkans geheel achter. Van hier uit zijn laatste levensperk die enkelde diamanten van het allerfijnste water, zo verre boven andere stukken van dezelfde dagtekening uitblinkende, dat men ze zich naauwelijks als gewrochten van éne hand verbeelden kan. Maar hij behoorde ook niet tot dat slag van dichters, die altoos even goed opgewekt altoos even goed werk leveren en zingende wanneer zij slechts willen des noods met de ambachtslieden op het schoft zouden kunnen arbeiden. Gijsbert, wilde hij

uit de volle borst, dat is, goed zingen, moest wachten tot dat de godheid in hem voer, ene gunst die zijnen ouden dag nog wel eens bestraalde. Durende zulk een gelukkig ogenblik geheel ten prijs aan hogere invloeden ontvielen hem de kluisters, welke hij van menschelijken wansmaak had aangenomen. En dit als ondanks zich zelven; want hij was zo weinig meester van deze dichterlijke invallen, dat ze den onderwijzer midden in het onderwijs overrompelden. Eensklaps uit het stof der schole opgelicht tot boven in den hoogsten dichterenhemel begonnen zijne handen gebaar te maken en zijne lippen te prevelen. Ondertusschen was en bleef hij in de werkelijke wereld bij de dartele schooljongens, die op hem wijzende elkander toefluisterden, „ Zie, „ zie, meester is weer gek! " Deze zotheid was beter en sterker dan de hoogdravende wijsheid van SIMON ABBES GABBEMA.

Is het niet te verwonderen, dat men uit het dagelijksch leven van zulk een' ongemeenen landgenoot gene andere merkwaardigheid hoegenaamd kent, dan dit toneeltje in zijne school? Ik wete wel, dat het voor de dichters als de Christenen geldt: „ Wee u, als alle menschen „ wel van u spreken: " dat MILTON, de gebroeders VAN HAREN en anderen van dien stempel, zo lang zij leefden, niet geacht werden:

doch Gijsbert was niet alleen niet geacht, maar buiten een kleine kring van thans vergetene rijmers bij het gros zijner tijdgenoten zelfs niet eens bekend. Dit verschijnsel laat zich niet onvoeglijk op de volgende wijze verklaren.

Gelijk het geringe denkbeeld van eigene verdiensten Gijsbert de gebreken zijner kunstbroeders over het hoofd deed zien, zo was hij daardoor des te gestrenger omtrent zijne eigene stukken. Wat afgewerkt was, sloot hij in den lessenaar om het naderhand bij herhaling weder onder handen te nemen. Daar hij zich echter ook dan niet mogt voldoen, gaf hij, behalve twee stukjes onder vrijgeleide van het berijmde hooglied van Gabbema, niets van zijn Friesch in het licht. De rijmelarij, waarvan enige meesterstukken reeds van 1630 en 1640 dagtekenen en de rest met voorrede en al in 1655 gereed lag, werd eerst in 1668 twee jaren na zijn overlijden door de zorg en pers van zijnen vriend Samuel van Haringhouck de wereld medegedeeld. In het Hollandsch waagde hij het evenwel meer dan tien stukjes hier en daar onder het werk van anderen in te steken, zijnde het merendeel daarvan misschien wegens de noodlottige kunst, die er aan besteed was om ze met koppelwoorden op te proppen, het licht boven anderen waar-

dig gekeurd. Wat bevoegde kunstrechters dus van hem te zien kregen, kon hun geen gunstig denkbeeld van zijne dichterlijke talenten inboezemen, en zo zijne vrienden al in staat waren om hem te schatten en te prijzen, zou de lof van menschen met zulke sobere talenten als zij hem gene bekendheid van enigen omvang bezorgd kunnen hebben. Zijne eenvoudigheid in den omgang bragt ook niemand zijner stadgenoten op het vermoeden, dat zij na VONDEL met den grootsten dichter hunner eeuw dagelijksch een gemeenzaam buurpraatje hielden. Hij was meister GIJSBERT en meister GIJSBERT maakte rijmpjes. Daar eindigde alles mede.

De algemene stem ener opgetogene nakomelingschap wist hem echter na de dood over dit vergeten te wreken, stellende GIJSBERT tot een luisterrijk toonbeeld der waarheid, dat hij, die zich vernedert, verhoogd zal worden. Zijne rijmelarij zag naauwelijks het licht, of de Friesen toonden, dat hun noch het oordeel noch de smaak ontbrak om te gevoelen, wat in dien schoolmeester gestoken hadde. Deze uitgave zo gretig verslonden als aangenomen, deed straks een brandend verlangen naar ene twede geboren worden, waaraan GABBEMA welwillend, maar zonder kennis en oplettendheid, in 1681 te *Leeu-*

worden voldeed. De honderden van exemplaren, met deze twee uitgaven opgelegd, hoe wel onder een klein volk verspreid, konden niet beletten, dat de derde uitgave, die thans onder de pers is, behoefte werd. Nadat aldus de stem van vijf achter een volgende gegeslachten aan GIJSBERT JACOBS den eersten rang onder de dichters hadde toegewezen, heeft *Bolsward* gemeend haren zoon veilig een openbaar ereteken te kunnen oprichten zonder in verdenking van vooringenomenheid of overdrijving te vallen. Binnen dezelfde muren, waar de dichter geboren en opgevoed is; negen en twintig jaren lang de kinderen zijner medeburgers onderwees; vele zijner meesterstukken ontwierp of voltooide: binnen dezelfde kerk waar DAVIDS onovertrefbare navolger van dat voorzangers bord zo vele duizend malen de kreupelrijmen van DATHENUS moest voorlezen en aanheffen: binnen hetzelfde baarhok, waar zijn lijk in het stof der graven zonk, daar is zijn hoofd glorierijk herrezen in een borstbeeld van Karisch marmer. Stadgenoten van GIJSBERT! die dit werk ontworpen, bestuurd, voltooid hebt; JOANNES HAITSMA, PIETER MULIER, JAN BOS, ABRAHAM SCHIM VAN DER LOEF, DIRK JAKLES, SIJTSE SCHIPPERS! gij hebt de dank verdiend van alle Friesen die hunnen dichter weten te

waarderen. De naneef, zijn hoofd aanschouwende, spiegele zich aan u, gelijk gij u gespiegeld hebt aan het voorgeslacht in hunnen beradenen ijver voor de eer van ons vaderland.

Landgenoten! Hoe weinig zou ik mijn volk kennen, wanneer er niet lange ten minste enigen onder u overbleven, welken de lof welgevallig is, dien het marmer voortaan met stom geluid door deze plechtige gewelven verkondigt. Maar, gelijk het onmogelijk is aan alle menschen te behagen, zo kunnen er ook anderen zijn, die dit gansche bedrijf gelieven toe te schrijven aan de zucht om eens recht bijzonder te wezen, of als ene buitensporige geestdrift bespotten. Dat dezulken echter, willen zij eer behalen, hunne vitlust boeten, niet aan den zwakken redenaar, maar aan den eersten en geleerdsten edelman van *Friesland*, die GIJSBERT leest, herleest, meer dan iemand verstaat en nimmer ophoudt nieuwe schoonheden in hem te ontdekken. Jonkheer IDSERT ÆBINGA VAN HUMALDA! de luister van uwen rang daalt af op den dichter dien gij bewondert. In de stinsen en sloten uwer vaderen werd de Friesche taal onverbasterd gesproken en als in haar laatste heiligdom aangebeden, toen laffe stedelingen haar reeds als ene nietswaardige prooi aan boeren en gemenen overlieten. Bij u, laatste waardige nakomeling van

zulken adel, vindt nog ieder heul, die zijn offer wil brengen op het altaar der nationale oorspronkelijkheid. Ontfang daarvoor de hulde van dit Friesche hart en de toejuiching van allen, die gelijk gij eerbied inboezemen, omdat zij zich zelven en in zich zelven het Friesche bloed eerbiedigen.

TOEGIFTE

OP DE REDEVOERING.

Ver van dit heiligdom der Friesen
De ellendling, geen verachting waard,
Die, laf, het vreemde kon verkiezen
En afviel van der vadren aart.
Hij tooit zich zo *Parijs* wil wenken;
Laat Gal en Brit zijn harsens krenken
Met Duitsche nevels reeds bedekt;
't Halfslachtig onding doet zich horen
Als op dier volken grond geboren .....
Foei! Walging is 't, wat hij verwekt.

Gij ver van hier, die u, na 't slorpen
Van 't gift, ons lieve moeder schaamt.

Gij wierpt u weg en wordt verworpen
  Door hem, dien gij tot voorbeeld naamt.
Gij voegt hier niet, waar echte neven,
De stem der eer getrouw gebleven,
  Den lauwer vlechten om het hoofd,
Dat zich verhief op stoute vlerken,
En 't Friesch vergodend door zijn werken
  Heeft *Hollands* zangren roem verdoofd.

Ver, ver van hier! Gij zijt verbasterd.
  Ga, vul uw brein met wind en draf!
Al wie ons door zijn zeden lastert,
  Dien snijden we als onwaardig af.
Maar nader hij, die onbedorven
Den adel niet is afgestorven,
  Den oudsten, dien deze aarde heeft,
En op den grond der Friesche leeuwen,
Hun erf sints meer dan twintig eeuwen,
  Den naam dier vrijen waardig leeft.

Hij nader met een bloed in de adren,
  Dat kookt en bruist voor 't vaderland;
Want hier, op 't graf dier grote vadren,
  Reikt hem ons hart de broederhand.
Hij kan, hij zal zich zelven achten:
En ook de laatste nageslachten
  Zijn trotsch en dragen roem op hem.

Wordt ooit door hunne ontgloeide tongen
De deugd of 't vaderland bezongen,
Dan rijst zijn lof ook met hun stem.

Getuig het GIJSBERT! ONZE dichter!
Vergeten bij den tijdgenoot!
Hier is dat nageslacht uw rigter
En 't noemt u goed, oorspronklijk, groot.
Ach! rolden nog zijn kuische tonen
De lippen af der Friesche schonen,
Dan klopte 't hart der fikse maagd
Voor u slechts, vaderlandsche knapen,
Die gruwt van 't bastaardras der apen.
Gij, gij alleen hadt haar behaagd!

Komt! bij zijn tombe een eed gezworen,
„ Wij blijven Friesche zeden trouw. "
Gaan deze in weeldes arm verloren,
Dan valt der vaderen gebouw;
Dan zullen woedende oceanen
Een weg door onze dijken banen
En storten op onz' velden neêr.
Maar, aan die zeden vastgehouden,
Wat dan moog zinken, wat verouden,
Ons *Friesland* wankelt nimmermeer.

BIJ IT ONTBLEATEN, TE *BOALSERT*, FEN IT MORMERSTIENEN BORST-BIELD FENNE FRIESKE PUWK-DICHTER *GIJSBERT JAPIKS*, TROGGE BOALSERTIRS ALLINNE BEKOSTGE,

oppe sânde deij fenne Heamoanne
1823.

Wa, *Friesen*! kin nuw 't sjongen litte,
  Dij eeren eat to sjongen pligt?
Wa kin nuw loijkje, in spraakleas sitte;
  Hâde op so'n Deij sijn muwle tigt?

Op, EVERT! op! oon 't wurk! — Dijn tonge,
  Al iz dij straam, al iz dij âd,
Moat GIJSBERT JAPIKS eere opsjonge,
  In uwttrompetje trogge wrâd.

Hij wier 't, dij, ijn dijn griene jierren,
  Dij hijmelswiet to prieuwen die:
In nuw, besnijd meij griese hierren,
  Giet hij bij dij fier boppe oare' ljie.

Wier aerne ien Man meij him to lijkjen,
  't Wier greate JOOST, dij *Hollân* eert!
Nest JOOST meij GIJSBERT JAPIKS prijkje,
  IJn tale, ijn kreft, ijn kinst folleerd!

O GIJSBERT! ljeave in fromme Sjonger!
  Ienfadig, oarz neat az natuwr;
Formeits fen âd: — mar eak fen jonger;
  Nuw heeg, nuw leeg; mar great alle uwr'!

O GIJSBERT! Mastir boppe Mastir!
  Ho preall't for 't eerst, dizze' deij dijn Bield!
Nin bield fen waegs, fen liem, aef plaster
  Mar fiks uwt mormerstiente aefmield.

Loaijts, sill'ge siel! iz 't dijn beheagen,
Fen 't Hijmelhoaf oppe Ierde del!
Lit weidje ijn njue dijn frieounlijke eagen
Oer 't mastirstik fen Gabriel!

It puwk fen *Boalserts* borgerlieuwe,
So eel fen hart, az great fen moed,
Woe neat by *Harlim* aefter blieuwe.
So krol iz 't âde *Frieske* bloed.

Har namme sil meij Gijsberts namme
Glansgloarje in prijkje sonder eijn,
Foreere ijn tank fen stam to stamme;
Foreere, ontsjoen fen frieoune in feijn'.

Âd *Boalsert!* hieste oarz neat to sizzen,
Dijn Gijsbert loek dijn namme ijnn' top.
Sels *Lieauwert* moat hier onderlizze:
Ja! — *Lieauwert*, oarz so heeg ijn rop!

Stiet Rasmes stânbield oonne merke
Fen 't fraaij in schiprijk *Rotterdaam*,
Uws Gijsberts bield preall't ijn sijn Tjerke!
For him wier dizze pleats bekwaam.

Hier gieng sijn luwd ijn freugd neij boppe:
  Hier eere' hij KRIJST, uws silligheijt:
Hier, - Godsfrieoune', - pligt hij GOD to oanroppen
  IJn fromme, ruwne oprieuchtigheijt.

Wa wol, meij mij, hette' nolks bejearre?
  Wa freagt fen GOD hette' greats meij mij?
O Frieounen! mogten w' allegearre
  So libje, in eak so stearre az hij.

EVERT ABRAMS.

HET GEZANG

TEN SLOTTE DER PLEGTIGHEID.

Friezen woll' wy blieuwe.
Friezlân, *Friezlân* libje den!
Schoe 't yn bloei naet klieuwe
Mei de frommens fen her bern?
Inglen Goads weitse oer uwz gruwn,
Az er de âde trou wirt fuwn.

Lit, o God! de frede,
Lit dat lyck beschiedne rjuecht
Yn uwz lân in steden
Elkoarme earmke ienfâdig, sljuecht,
Elkoarm' paetje. O hymmelsch' wrâd!
O locksill'ge winsk in wâd!

Seinje uwz kening, Heere!
Håd it Frieske huwz yn stån!
Jaene him lock in eere!
Jou oon 't frye Friezne lån
Deugd in rom dizze ierdkleat oer
Trog de sein' fen syn bestjoer!

IEN LIETJE,

DAT MUWLCK WOL NJUENTJE WIRDE KOE BY DE ONTBLEATING FEN IT *GYSBERTS* BYLD TO *BOALSERT*,

dat, sa me seit, wezze schil de sânde fenn'e Heamoanne.

Hier wei, fier wei, nei *Laplâns* strân,
  By seebeer, foks in huwn,
Wae dealsch de teal fen 't heitelân
  Foracht't in winsch't yn'e gruwn.
Syn foetten spield yn mar in wiel!
  Hier off'ret m' âdteals eer,
Hier juwbelje musyk in kiel
  Fen Gysberts heag pittear.

Droanje op, droanje op yn hymelsch rym,
  O Fries! sa az GYSBERT song.
Lit uwt, forachtje freamdbrods grymm',
  Spreck lof fen ådfolks tong.
Opp' terp, ynn' stins, by 't wirck, ynn' rie
  Rejearre jae. Herr' luwd
Fleag dead foaruwt yn 't fjuecht beschie,
  In easch' Friesfynnes bloed.

Tyd op, ådteal! 't Åd prealklaed oon,
  In klinsgje 't fen kwea ny.
Rejearje yn kreft trog JAPIKS soon;
  Libje yvig great in fry.
Fjuecht kregel tjin musyk om 't ear,
  Om 't hert tjin de ådste Griek.
O Fries, weinje op! de baan iz klear.
  Fyt! wae iz GYSBERT lyck?

Sa lang de tyd de wråde omdraeit,
  De sinn' foar bernfaem tjienn't,
In KOSTERS kinst de wråde oerwaeit,
  Hådt GYSBERTS tong herr' schient.
Jon affears teal, o Frank in Båt!
  Wier huwz't jae? Yn tyds tuwt.
Fyt Friesen! GYSBERTS ynwys kåt
  Geit tyd foar stomptosck uwt.

Keer, Gysbert! frjuenlyck jon blier eag
  Nei *Boalserts* tjerke ta.
Bryng Oerhaeds seine uwz fen omheag,
  In stypje Halbertsma.
Aef hear mei it einleaz' inglelict
  Uwt de iene aef oare wråd
Yngoe eaeack uwz, uwz taensryp liet,
  O Inglegea! Teals haed!

J. C. P. SALVERDA,
schoallemaester to Wons.
1823 $\frac{14\ d.}{6\ m.}$

IJEN BLOMKE

IJNNE EERE-KRANZE, GEARFRISSELE OMME HOLLE FENNE GREATE FRIESCHE SJONGER *GIJSBERT JAPIKS*, BIJ IT OPRJUECHTJEN FEN SIJN BOARST-BIJLD, IJNNE SINT MARTENS TJERKE, TO *BOALSERT*,

de sånde fenne Heamoanne 1823 (*).

'T Iz freugde-deij!
Weij, sorgen weij!
Litt' w' uwz forhuwgje,
De freugd betuwgje,
Dij wennet ijn 't rjuecht-aerde bernne hert,
Åz oon ljeave åders eer' bewijz'ge wirt.

(*) Dit fers iz macke, meij sin in fornimmen, om ijnne Sint Martens tjerke forlezzen to wirden, op dij Friesche fierdeij. Dear mij nin gelegenheijt juwn wirdde, om dit uw to fieren, hab ik it allinne op forsijck fenne edele I. Æbinga fen Humalda, goewerneur fen uwz *Friezlån*, op it steds-huwz opseijn.

Dit to onderrjuecht fen mijn lezzers. Farre-wol!

Friesch freugde-deij
Drieuwt sorgen weij!
Det uwz wol-tierjen,
IJn wille blierjen,
Dij't rjuechte in sljuechteFriez'nehert folnuwgg't,
Azz' Friez for Friesche wit in kinst him buwgg't.

Wez wolkom, hill'ge deij, op *Friezlânz* gruwn!
Wae Friez iz sil jo duwbbel wolkom hiette;
Nuw ijn dizze oere, op dizze sill'ge stuwn,
Uwz kleare ijnswiete blijheijt' komt to miette.
God tanck! ick sjogh ijn *Frieziân Friezlân* weer.
O! ick meij eack dit blier deijljeacht oonschoagje,
In, ijn dizz' tjercke ijnfierne, meij dit heer
Op *Friezlânz* âter eere-fjoer dwaen loagjen!
Oer-ein mijn sjong-faem! To, lit nuw jon luwd
IJn 't inck'le blijde opteijnne sjongen heare!
Jiet 't jinge ij fiele ijn freugde-ferssen uwt,
Da *Boalserts* pearl', da *Friezlânz* gloarre in eere
IJn moarmer rijs't, in preallet for uwz eag!
IJ tanckb're sted! woen' sijn fortiensten leanje;
In GIJSBERTS geast, sijn kinst-geast wolcken-heag;
Ja *Friezlânz* glânz' meij ijn dit bijld him teanje!
Formetten dwaen! dat ick mij onderwijn
Fen 't nachtegealtjes lof hier op to sjongen:
Mar Friez'ne ginst' stirt moed in kreften ijn,
InGIJSBERTS eer'drieuwt't ijnborst',stjoert mijn tonge.

O koe ick nuw, az ij, o Friezene earn!
De wolcken trog, ijn 't sinne-ljeacht opfleane:
Den die mijn sang elcks ear in hert ijngean,
Dat ij ijn Friesche rijm boppe alle steane.
Jon gloarje, *Friezlân!* laeij begriemd ijn 't stof;
IJ salme ijn smôr'ge klaeij in jerre stoppe:
Mar bij uwz raeijen, to jons GIJSBERTS lof,
Ljuecht op jon glânze, helje y weer holle boppe!
Ja, VONDEL, HOOFT, binn' *Hollânz* puwck in eer'!
IJen ijv'ge roem' sil op her nammen lizze!
Mar jiette wier in die uwz GIJSBERT meer
IJn Friesche kinst, in gloarret boppe dizze!
't Iz nacht; natuwres twange pronck' fordwuwn',
Wij kinne uwz ijn her wond'ren naet formeitse:
De sinne koam, het her her pronck weer-juwn',
Wier sinne-striel her schilderij kin reijtse.
Eack Friez'ne rijm-kinst laeij ijn 't tjuester dol:
Uwz spreack' wier neat az ijen to-tijzze kleauwne,
Ruwg, onbeschave, leck- in brecken-fol:
Mar GIJSBERT het-se ontwuwn', dij nacht fordreauwne;
Azz' sinne wolcke' in tjuester for him drieuwt.
O Friezen! sjogghe' him siljen, wijnjen, wânjen!
Loijtse het fijn-goune sied-heap dear oerblieuwt!
Litt' to sijn eer' steez 't rijck tanck-aeffer brânje!
O hij stâl-forme uwz teal! In azze daeij-
In klijnne-klont' koe hij her trieuwe in knetje!
Nuw geane uwz spreacke in PHOEBUS oanne raeij,
Da jae malckoarm' so blier ijnne earmen fetje.

Ho lodder-laeijtsend stiet sijn kinst-faem deat!
Ho lott're-schien, eerwirddig ijn her wezzen!
O wij forstomje' in nimme' uwz hânnen gear,
Hear' wij, heeg-fleande geast! jon ferssen lezzen!
Den suchtje' in schrieme wij, meij Reonts, oon strân:
Den schildert hij uwz 't sillig boasck-fornoeijen,
Az schienne ljeafde, meij har rjuechter-hân,
Twae herten sluwt ijn minnes sefte boeijen:
Nuw kijcke' ij weer, ijn libben bijld for 't eag,
It minne-bortjen, 't dert'ne ljeafde-djoeijen:
Ho 't wjueckte wicht, de blijdschip in de pleag
Fen feijnt in faem, him wart ijn 't sjietten, stjoeijen.
Natuwre salme liende jo her pin,
Om her puwck-mooij uwz op't pampier to mieljen!
Ho tilt uwz hert om heeg, meij siel in sin,
Az wij jo hier azz' sinne-glânz' sjoggh' strieljen!
Wij heare 't luwd fen fuwggel in fen djier,
Az wij jon liere' heare' ijn jon hânnen klinckjen;
Beschoagje fenne holle fenne wier
It hôl see-wiet in schijppen rijsjen, sinckjen.
Sjonge' ij fen Jongstâl? Lijcke' az jae her hoarz',
Kinne' ij jon tonge' in twinge' in struijs her teamje:
Forspreckt m'uwz taele' in Friesche kinst! Neat oarz
Az dit oer-goune fers, woll' wij den neamje.
O tael'! so rijck, so kreftig, in ijn klang'
So swiet, 'k forjiet jo nea, so lang ick amje!
Mijn schiere memme-tael', blieuw, blieuw so lang,
Az sinne' in moanne' oonne' hijmel-boagen flamje!

Den sjongt hij weer fen Gods-tjienste' in fen God,
Neij eijn menear', trog DAVID neij to folgjen:
In miellet uwz de deugd, az 't silligst' lot;
In ho misdiede' her frjuenne-hert trog-dolgje.
Hier steeg'ret hij, mei majesteijte' in kreft,
Lânz 't schoarre paed, fen him allinne mecke;
In trog sijn kinst, so wis, so ljeap, so heft,
Wit hij het him eack jin-stiet to forbrecken.
Rijs heeger op, mijn sang! it jilt de deugd.
De blanckeChrist'ne deugd,schien buwtte' in binne;
Wier GIJSBERTS lust in kroane' in hijmmel-freugd':
Ho bleacktsijn hert,ijn fjoer'geGodstjienst-minne!
Sijn geast iz rjuecht in sljuecht in klear; boppe' al,
IJen ljeafde-frjuen'njuenck'God in njuencke minschen:
IJerds-sijnne fenne presterlijcke gâll',
So bitter! Inck'le frijheijt' liedt sijn tinssen.
Lijts bij him selm, mar ijn Gods eagen great,
Giet GIJSBERT 't rjuechte paed, neij JESUS leere:
In lijcke' ijen ijck ijn swiere stoarmen steat,
Koe neat him lette, nimmen him beseere.
O snie-wijt hert! O sulver-schien gemoed!
O dij so heeg ijn kinst, ijn deugd koe klieuwe!
Lock *Boalsert! Friezlân!* meij dit djoere goed!
Hij mot, hij sil uwz wirdde sjonger blieuwe!
Him neij, ijn 't spoar, dat hij uwz jiette' oonwijs't!
Him neij, ijn 't âde, ruwne' in Friesche' ijenfâde!
Him neij, ijn deugd, dij hij uwz jiette' oonprijs't!
Him neij, ijn ljeafd' for *Friezlân*, jong'e in âde!

Loijtse’ ij op uwz, loijtse’ ij jiette’ op uwz lân?
IJ fijnn’ jon Friezen de’ âde namme wirddig:
Fen ’t Friez’ne sin, iz joed, in orckel-pân:
Jon deugd, jon wirck meitse’ uwz hier ijn folhirddig!
Dat Rijm-wirck, fester az dizz’ moarmer-stien;
De tijds-gnauw-tânn’ sil ’t moarmer eijnling’ scheijnne!
It heel for-bijtte’ in fallen dwaen uwt ijen!
Het jo deads tuwt in tosck altijd ont-teijnne.
Het God eack uwz ljeaf lân in uwz to tins’t,
’t Mot al dogge’ ijens hier eijnje’ in fest fordearre!
Jon namme, GIJSBERT! wittenschip in kinst,
’k Forsiz dit, sill’ mei ij’e leste Friez eens stearre!
O lânz-ljue! ’k mocht mijn hert’ne-winsck foldwaen!
Het fielt mijn siel ijen swiete ijn-swiete wille!
Az Friez, mijn sjonger lof in eere jaen!
Doz ijn sijn roem’ mijn herts-bejearten stille!
Fôr wier it blomke, meer az heal forstoarn,
Dat ick ijn ’s rijmers eere-krânz’ mocht fuwgje:
Mar GIJSBERT! Friezen! nimme’ it ginst-fol oon!
’t Wier hert’ne-jeft’: Lit jiemme dit fornuwgje!

R. R. POSTHUMUS.

UWZ GYSBERTOMME.

Yn 't âde *Boalsert* stil in from
Tigt oon'e Kouemerke,
Dear wenne alleer uwz Gysbertom
In tjienne schoalle in tjercke.

Hy roon eaeack mei de hânplak om
  By *lytze* greate heren.
It folckje wier doe jiet to dom
  Om sonder stryps to leeren.

Min draaide doe de berntjes jiet
  Nin redden foarr'e eagen:
It goede koam er yn mei swit,
  It tjoede er uwt mei pleagen.

Dat red iz noflick foarr'e bern,
  Jae wytte lytz al folle;
Mar mannig wirt er doezlig fen
  In wol den holle bolle.

Ligt die de man 't eaeack mar uwt need.
  It wier ien mei ien holle!
Sa'n holle fen ien great pejeet,
  Dy kin soms nuver krolle.

It wier oarz hiel syn wirckje net
  Der mei dy bern to tjouen:
Mar frjuenen! dy net dogt net het.
  Hy hie oarz neat to knouen.

Want sjog, ho dom it folck eaeack wie
In simpel fen minneaten,
Jae gongen mei de pong to rie
In libben dogs yn eeren.

Och! fen dy schrocke rymmery
Schoe him de pong net dije;
De greatste baas yn pejesy
Moat soms wol honger lije.

De man, az hy er him net joeg,
Schoe, ljeauw ick, neat ontkomme.
Hy droeg ien hert, dat wacker sloeg
Foar 't goede in it fromme.

Ho 't mei de stedljues berntjes gong,
Dat iz uwz net forhelle;
Eaeack ho er ynn'e tjercke song,
Soks ken ik net fortelle.

Faack hie de man eaeack wol syn nogt
Fen al dat hakketouwen;
Dan sprong it boogje uwt'e bogt
Om rymckes op to schrieouwen.

O! mannig rymcke het er joon
Sa az er nin meer komme.
Dy âde eer foar *Friezlâns* grown
Mei *Boalsert* heag op romme.

Al hette er sei, al hette er schreeuw,
Roon nooit net uwt'e kincken.
Hy wie nin frjuen fen luwd gekreeuw
Aef fen oerdwealsche flincken.

By sechstien hondert trytig om,
Doe wie de man yn weazen;
Mar rint er toesen jier jiette om,
Dan wirt syn wirck wol leazen.

Sa'n man het master GYSBERT weast:
Ien Friez fen de âde leere.
To *Boalsert* wier de man eaeack reast,
Der stiet syn byld yn eere.

Der stiet dy greate, eedle kop
Fen d' âde Friesche master;
Dat rjuechten Friesche ljue der op
Fen klinckklear wyt albaster.

Ien Fries, dy edel, from in fry
Sa'n man net kin forjiette,
In libbet sljeocht en rjeocht az hy,
Dy schil ien stânfries hiette.

Dr. E.

Stjit djer er hjert de stjinne Man,
Nen better plaets as hjir ijn 't Lan
For Gisbert Japiks Pronkbild; hij
Wier Baas in Friesne rymlarij,
En slet hjir ijn zijn wieze holle
For Bennemaster bjuster volle.
Dit tjougt zijn Bouk jit disse deij:
Nin rymler kaam him lang beneij.
Hij kaam, za 't schreun stiet, oppe wroad
IJn 't jier fin sextien honderd trije,
In woad hjir matig, net oeroad,
Koe trije en sextig jirren krije,
Da taeg er from in wol bereid
Wer uitte wroad neij de ijwigheid.
Djer nammene de Ingels elks* blij zijn hambooi,
En spijllene om Master zijn oerkomst vest mooi.
*Luk. XV: 7, 10.

SIMON BAKKER.

OP IT OPRJUECHTJEN FEN IT STÂL-CIERAADJE FOR *GIJSBERT JAPIX*, IJNNE GREATE TZJERCKE TO *BOALSERT*,

ijnne Heamoanne fen 't jier agtien hondert twae in tweintig, hondert in reijs in fijftig jieren neij sijn dea.

O *Boalsert!* het in eer for dij,
Wezz' nu reis rjuecht forhuwgge in blij.
Ien man, dij for it boerdke stoe,
In wackker lezze in sjonge koe,
Dij bernckes leerde it a, bie, cie,
In oars naet folle om hannen hie;

Mar eack ien man, waems great forstân
To 'n preafl' tjint fen uwz heele lân;
Ien man, waems muwlle in hân in pin
Nin rijmeler neijfolgje kin:
Hij noam *Parnass* in *Sions* top,
In kritse her ijn *Frieslân* op,
In pleatst se hier op better gruwn,
Az bij dij wreade Tirckse huwn.
Hij schrieuw in sprijck meij Friesche tong,
Het jeng elck ien ijn 't herte gong:
Hij het uwz teal brocht op pompier,
Dat minnig tocht sa bjuester swier:
Elck, dij uwz Friesche spraek forstiet,
Hearckt neij sijn sjong sa hijmmelsch swiet.

Forjitten laeij dij man ijn 't graef,
Sijn lijf fortard don ijssche in tzaef.
Men wit nea wier uwz Mâster rest,
Dit blieuw, o *Boalsert*, to dijn lest.
So giet it eack heel faeck meij uwz,
Dij greate man wier eerst ien muwz.
Mar nu wirt Gijsbert Japix steld
IJn eer, in meij dij mannen teld,
Waes namme roast nog tijd forslijt,
Aef Momi helsche tosck forbijt.
Dij greatste Heeren fen uwz lân
Jaen him hoasch mijld in blier de hân.

Hij komt for 'n deij meij nije klean,
In lit him fen uwz Kening sjean.
Dit nije pack, sa az 't beheart,
Het uwz baes Epke him foreerd.
Had *Rotterdaem* dijn Gerrijt frij,
Wezz' *Haerlem* meij Louw Koster blij.
Komm' *Rotterdaem*, komm' *Haerlem* tjoeg,
Het greate man eer'n *Boalsert* sjoeg.
Dear stiet in preall't hij gnepper gled,
Omkransg' meij 't griene Lawer-bled.
Sa schil hij libje ien lange tijd
To dijn in dijn teamm's, Zoil, spijt.

Tanck, *Boalsert*, tanck, ja greate tanck,
IJ woenn' naet langer aefter banck
Him lizze litte, dij sijn breijn
Naet stompje liet, mar 't het oonleijn
To eer fen God in to dijn gloar.
Ja tanck, ja altijd tanck dear foor.

E. NAUTA.

OP HET EERETEEKEN,

OPGERIGT VOOR

GIJSBERT JAPIX.

Niet slechts verheff' zich eeremarmer
Voor d' onverschrokken landbescharmer,
Die dwars door staal en vlam en gloed,
Bij 't vrees'lijk dond'ren der kartouwen,
Op 't land of op den zilten vloed
Den dood in 't aangezigt durft schouwen.

Neen, hun ook, die in Pallas koren,
Waar Wetenschap haar stem doet hooren,
Dier Godheid ijv'rig hulde boôn,
Of die der Dichtkunst bloemen plukten,
En voor Apollo's gouden troon
Het oor door maatgezang verrukten.

Voor hen zij ook, bij feestgezangen,
De dankbare eerkrans opgehangen,
  Voor hen ook rijze arduin omhoog!
Omkranse 't Vaderland zijn Helden,
  't Wijze ook op zuil en eereboog,
Die 's grooten Dichters lof vermelden.

Heil u, ô *Bolswarts* Burgerije,
Heil u, ô ed'le Maatschappije,
  Die dankbaar zulks gedachtig waart!
Bij wie de Vreemd'ling thans niet langer,
  Terwijl zijn oog verwond'rend staart,
Vraagt: Rijst hier niets voor *Frieslands* zanger?

Lang moge uw eereteeken duren.
Het tarte duizenden van uren
  In hunnen wisselenden dans!
Maar och, hoe lang het moge prijken,
  't Zal toch met al zijn stillen glans
Voor ééne zuil in duur bezwijken.

Dees zuil, die 't koper kan verwinnen,
Die hooger rijst dan tempeltinnen,
  Die 't Noord braveert en Jovis schicht,
Die schier twee Eeuwen reeds kon tarten,
  Heeft Japix zelf zich opgerigt
In aller Friezen dankb're harten.

Ja, wis, zoo lang een Fries blijft leven,
En eer, wien eere toekomt, geven,
  Zal deze zuil onwrikbaar staan;
Moog' 't hechtst arduin in puin verzinken,
  (Helaas, al 't aardsche moet vergaan!)
Steeds blijft *die* zuil met luister blinken.

Eer hem, (zal 't verste nakroost zingen:)
Die met de Besten meê kon dingen,
  Wiens wieg Apol zelf heeft omzweefd.
Eer hem! In *Hollands* Dichtrenkoren
  Blijft, wat ook in den tijdvloed sneeft,
Zijn naam in zonneluister gloren!

Komt, galme op nieuws, ô Feestgenooten!
Uit ouden Frieschen stam gesproten,
  Uw juichkreet dav'rend in het rond!
En wilt mij Gelderschman vergeven,
  Dat ik ook meêjuich in dees stond:
Ja Japix roem blijft eeuwig leven!

B. H. LULOFS.

IN *GISBERTI JACOBI* EFFIGIEM ARTIFICI *GABRIELIS* MANU EX MARMORE CONFECTAM.

I.

Sub pulchra Gisberti nomen imagine cernens
  Cum patriae cogor tum meminisse patrum;
Sed, Gabrielis opus, mirans in marmore vultum,
  Vivere me credam tempora Praxitelis.

II.

Quid te mirantem Gabrielis, stulte, labores
  Pythagorae nomen tollere laude juvat?
Recte animas Samii transfundi sensit acumen:
  Hic opus adspicio namque ego Phidiacum.

S. W. SCHIPPERS.

OON DE FRIESEN,

BY IT ONTBLEATJEN FEN IT KOP-STICK FENNE RYMER *GYSBERT JAPIX*, YNNE SINT MERTENS TJERCKE TO *BOALSERT*.

Fier fen dit Fries'ne heyligdomme
  Forwrigge, uwz smaed onwirdd'ge når,
Dy traeppet de âders greatheyts-blomme
  In 't freamd bopp' eyne naem fore ker;
Dy jimmer uwt-lânz weanwit gônzet,
Ney Frânsche aef Britsche piepen dônsset
  In, lef, op Tjutsche fraenjen poch't;
Hy het it eynlânz' gled forlerne,
Lyck't op ien freamd lânzdouwe berne.....
  Fy! walgsom iz 't, het m' oon him sjocht.

Fier, fier hier wey, hy, dy ney 't swolgjen
  Fen 't f'nyn him schammet njuencke uwz mâm.
De freamde, dy er tinss't to folgjen,
  Forsmyt wa 'm salme d' eere ontnaem.
Y hearre hier nea, wer tanckbre mygen
(Fenne âde steamme wirdd'ge twygen)
  De eerkrânz' frisselgje om it haed,
Dat *Frieslâns* teal oer 't wolcke-swircke
Forbeagge het trog syn goune wircke
  In *Hollâns* rymers sett' yn 't schaed.

Wey, fier hier wey! Y binne ontaerdget.
  Fly 't binne-haed fol wyn in tzaef!
Wa uwz, trog syn meneären, smaedjet,
  Dy snye w' az onwirddig aef.
Mar hy, waems deugd jiette onfordyll'ge,
Waems aedel grien in onforwyll'ge
  Iz, — d' aedel dy fortjienste uwz jouwt, —
In, op de gruwn dear Fries'ne lieuwen
Jearm erv' sont meer az tweyntig yeuwen
  Oon'e stinz' fenne âders gloarje bouwt:

Waems bloed ynn' yeren sied't in bruwzet
  For kening, kinst in aefkomst-lân,
Kom neyer, hier, wer jern him fuwsket
  Opp' affears graef, uwz broare-hân.
Hy kin, hy sil him salme eerje,
De neysiet iette op him gloarrearje
  Az geaman, frjuen fenne âd'wets tyd,

Syn roem, wer s' ae mey 'n Fries'ne tonge
Fen âders lân in greatheyd sjonge,
Klieuwt, mey dat luwd, tyds-tosck to spyt.

Tjuwg, Gysbert! tjuwg it, bot forgetten
Yn 't jôn tyds *Boalsert* (al to *sljuecht!* (*))
Jôn greatheyt, trog nin graef besletten,
Dogt neysiet, dogt all' wrâd nu rjuecht.
O! muwlcke jôn liet iette yn dizz' stuwne
Uwz snipp're Fries'ne famne-buwne,
Jearm sin wier op nin freamde set;
Dan laey' it gljuerckjen fen jearm eaghjes
Stantfries'ne tzjerls allinne leaghjes,
Dy gruwlet it healslachtt' appe-bret!

Swar hier, wer Gysberts kopstick preallet,
Hier, wer syn djoer-wirdd' biente rest,
„ Wy hâde — wa op 't freamd foreallet —
„ Oon 't rjuechte in sljuechte Fries'ne fest."
Giet dit for fuwlle raenjen wycken,
Dan gjealpt (God wear dit uwnck!) trogg'e dycken
Oer greyde en sietten 't scholprig sât:
Mar 't lock in wolfeart fen uwz âden
Blieuwt mey jearm âde deugd behâden
In *Frieslân* bloeit trogg' ruwne yenfâd.

Pingjum 1824. BOELES.

(*) Volgens het getuigenis des dichters, onder zijn borstbeeld geplaatst, waren de Bolswarders destijds *sljuecht in rjuecht.*

INHOUD.

De kopijen der bovenstaande stukken in het drukken naauwkeurig gevolgd zijnde, komen spellingen en zintekens voor rekening van ieder opsteller in het bijzonder.

HULDE

AAN

GYSBERT JAPIKS.

II.

HULDE

AAN

GYSBERT JAPIKS,

DOOR

J. HIDDES HALBERTSMA.

UITGEGEVEN TEN VOORDELE DER
MAATSCHAPPIJ van WELDADIGHEID,
DOOR
DE COMMISSIE,
MET DE OPRIGHTING VAN EEN GEDENKSTUK VOOR
GYSBERT JAPIKS BELAST GEWEEST.

TWEEDE STUK.

TE BEKOMEN BIJ
H. C. SCHETSBERG, TE *LEEUWARDEN*.
1827.

INHOUD.

Bladz.

DEN HOOG WELGEBORENEN HEER

JONKHEER **IDSERT ÆBINGA VAN HUMALDA,**

STAATSRAAD IN BUITENGEWONEN DIENST, KOMMANDEUR DER ORDE VAN DEN NEDERLANDSCHEN LEEUW, ENZ. ENZ.

HOOG WELGEBOREN HEER!

Hiernevens ontvangt U Hoog Welgeb. de suwnerlinge forhânlinge fen libbjen in fen stearren *met zodanige veranderingen in spel-*

ling en zintekens, waarvan ik nader rekenschap hoop te geven. Tevens heb ik het genoegen er bij te kunnen voegen het oorspronkelijke discours de la vie et de la mort, *naar hetwelk mijne voorgangers te vergeefs gezocht hadden. Beide stukken worden U Hoog Welgeb. met den meesten eerbied opgedragen. Het behagen dat U Hoog Welgeb. steeds in deze gelukkige vertaling geliefde te scheppen, het denkbeeld dat U Hoog Welgeb. een der bevoegdste rechters in het stuk der Friesche taal is, maar meer nog dan dit alles, de onderscheiding welke ik steeds aan het huis van U Hoog Welgeb. mocht genieten, zie daar zo vele redenen, die mij tot dit besluit bewogen hebben. Indien de vergelijking van het oorspronkelijke met de vertaling Uwen ouderdom nog een uurtje van uitspanning mocht bezorgen, zoude slechts een klein*

deel der genoegens, welke U Hoog Welgeb. mij verschafte, betaald zijn. Ontfang in allen gevalle het een en ander als een gering bewijs dier erkentenis, met welke ik niet zal ophouden mij te tellen

HOOG WELGEBOREN HEER!

onder de dienstvaardigste Uwer vrienden,

Deventer, *J. HIDDES HALBERTSMA.*

den 10 Junij 1827.

A story should to please at least seem true,
Be apropos, well told, concise and new:
And when soe'er it deviates from these rules
The wise will sleep, and leave applause to fools.

STILLINGFLEET.

INLEIDING

TOT DE VOLGENDE

VERHANDELING

OVER LEVEN EN STERVEN.

De sombere trekken, met welke 't menschelijk leven in de volgende verhandeling geschetst is, zullen den Nederlander, wonende op enen vrijen en veiligen bodem, wellicht enigzins overdreven voorkomen. Doch zijne bevreemding zal niet weinig groeien, als hij verneemt dat een' jonge bruid van vijf en twintig jaar dit opstel aan haren bruidegom in de gelukkige dagen der ondertrouw gevergd heeft. Ik heb gemeend mijne lezers den sleutel tot dit verschijnsel in handen te moeten geven, met hun zo wel den tijd en het land, waarin de schrijver leefde, als de bijzondere lotgevallen van hem en zijne bruid voor het opstellen der verhandeling kortelijk te ontvouwen.

Frans *de eerste*, een koning van meer bekwaamheid dan deugd, regeerde sedert 1515 tot 1547 over *Frankrijk*, en 't was dus onder zijn bewind dat de leer der Hervorming in de uitgebreide staten van dat rijk doordrong. In 't allereerst was hij haar niet ongenegen; maar wel-

dra begrijpende dat er van Godsdienstige vrijheid weinig stappen tot de burgerlijke zijn, liet hij in 1535 door de Roomsche geestelijkheid enen statelijken omgang binnen *Parijs* houden en dien besluiten met het verbranden van zeven Hervormden door langzaam vuur. Na deze plechtige oorlogsverklaring aan de nieuwe leer hield hij vervolgens nimmer op hare belijders, die Huguenotten genoemd werden, te vuur en te swaard te verdelgen. Zijn zoon HENDRIK *de twede*, de kinderen van dezen HENDRIK, met name FRANS *de twede*, KAREL *de negende* en HENDRIK *de derde*, die hem de een na den ander opvolgden, bleven zijn stelsel van onverdraagzaamheid getrouw, zodat de Fransche grond langer dan een halve eeuw met de brandstapels der Huguenotten bezet bleef.

In het bloed, dat deze vervolging liet vloeien, zag men het zaad der kerke als naar gewoonte ontkiemen. De Huguenotten groeiden bij den dag in getal en aanzien beide. Middelerwijl staken twee machtige geslachten het hoofd op om elkander den invloed op het hoog gezag, en ten laatste zelfs den kroon, met de wapens in de vuist te betwisten. Het huis van BOURBON, sints LODEWIJK *de negende* veronachtzaamd, werd verdrukt en buiten allen invloed gehouden onder FRANS *de twede*, toen die van GUISE door middel hunner nicht, de koningin, die alles op den zwakken prins vermocht, geheel *Frankrijk* naar hunnen duim draaiden. De BOURBONS, die Hervormd waren, konden de macht om hun recht te doen gelden niet nader vinden dan in de armen hunner vervolgde geloofsgenoten, terwijl deze op hunne beurt zulke hoofden als den groten CONDÉ, COLIGNIJ, JEANNE D'ALBRET, koninginne van *Navarre*, en later haren zoon HENDRIK *de vierde* behoefden, om zich regelmatig tegen enen vijand te verdedigen, die de doortrapte listen aan ene koninglijke macht paarde. Behalve list en geweld meende 't huis van GUISE hier niets beter tegen

over te kunnen zetten dan den invloed der priesters op het grote lichaam des Franschen volks, dat Katholijk was gebleven. Zij wierpen zich dus op als verdedigers der Roomsche Godsdienst, en onder het vaandel dezer Gideons gespte de Fransche natie het harnas tegen hare Hervormde landgenoten aan, zo zij meende, om hare altaren tegen de schennende hand der ketterij te veiligen, maar inderdaad om de onverzadelijke staatzucht der Guises te bevredigen. In 1562 leverden de partijen elkander bij *Dreux* den eersten geregelden veldslag, sints welken tijd een burgeroorlog dagtekent dertig jaren lang gevoerd met die woede en bloeddorst, welke godsdiensthaat alleen kan inblazen. Er waren, ik bekenne 't, tusschenpozen van vrede, doch die ten hoogste verraderlijk en erger dan de openbare oorlog zelve. Dat de schimmen van Sint Bartels nacht opstaan en getuigen! Gelijk Frans *de tweede* door de Guises bestuurd werd, zo liep zijn broeder en opvolger Karel *de negende* aan den leiband van hun beider moeder Catharina de Medicis; ene vrouw, bij wie alle andere driften zich oplosten in de ene om te regeren, en die listig, valsch, wreed, bijgelovig, door dolk of vergif alles liet vallen wat haar naar de trappen van den troon in den weg liep. Tusschen twee botsende partijen in staande wilde zij de ene na de andere, was het mogelijk, de ene door de andere, met een enkelen slag verpletteren, en begon met de Huguenotten. Het was in den nacht, die den feestdag van Sint Bartel voorafging, dat de koning door haar gedrongen bevel gaf tot den dood van al wat Protestant was. Het bloedbad werd geopend met Colignij en de andere opperhoofden, welke zij bij gelegenheid van het huwelijk harer dochter met Hendrik *de vierde* door de uitgezochtste vriendschapbetoning in *Parijs* gelokt hadde; hierin getrouw aan den raad van Alba, dat de kop van één salm meer waard was dan van honderd kleine vis-

schen. Binnen wienige dagen zag men honderd duizend Franschen zonder aanzien van ouderdom, geslacht of waardigheid op ene Canibaalsche wijze afgemaakt! En dit getal was niet meer dan het tiende deel der menigte, waar het op gemunt was: immers de bevelen des konings sloten den dood in van alle Huguenotten door het gansche rijk, dat is, van een millioen zijner onderdanen. In deze ongelukkige eeuw nu, toen openbare manslag te gelijk met vergiftiging en sluikmoord dagelijksch spel waren; toen verschil van godsdienst vrienden tegen vrienden, ouders tegen kinders verdeelde, en het wantrouwen aller boezems derwijze bekroop dat niemand zich ergens veilig waande; in deze eeuw, zeg ik, van boosheid en jammer werd FILIPPUS DU PLESSIS geboren, om vervolgens zelf ene hoofdrol in het treurspel uit te voeren.

JACOB VAN MORNAIJ, stamhouder van het oud en hoogadelijk geslacht der MORNAIJS, woonde in *Vexin-François*, op zijn landgoed *Buhij* niet verre van *Parijs*, toen hem aldaar op den 5den November 1549 zijn twede zoon FILIPPUS geboren werd. De moeder FRANÇOISE DU BEC, dochter van CHARLES DU BEC, vice-admiraal van *Frankrijk*, bracht als vrouw van *Plessis-Marlij* den eigendom en titel van dit landgoed op dezen zoon over; een reden waarom vele schrijvers hem liever PLESSIS, DU PLESSIS, en *seigneur* DU PLESSIS, dan bij den algemenen geslachtnaam DE MORNAIJ genoemd hebben. De beide ouders tot de eerste geslachten van *Frankrijk* behorende openden hunne zonen door geboorte den weg tot de eerste posten in kerkelijk en wereldlijk bestuur. Daar 's vaders broeder BERTIN DE MORNAIJ, groot deken van *Beauvais* en abt van *Saumer*, alle zijne bedieningen, een jaarlijksch inkomen van twintig duizend livres gevende, op FILIPPUS wilde overdragen, ging de begunstigde neef pas vijf jaar oud uit de handen der minne in

die eens priesters over om hem lezen, schrijven en de beginselen van het Latijn te leren. Bij den dood des goeden mans, die in October 1556 voorviel en dit eerste plan verijdelde, bevond het jongetje zich evenwel onder handen van zekeren GABRIËL PRESTAT, die de nieuwe leer heimelijk toegedaan FILIPPUS van zijne beginselen inboezemde wat een kinderlijk verstand dragen kon, zonder van Roomsch of Onroomsch, ter voorkoming van achterdocht bij vader en oom, een enkel woord te reppen. Dit was heimelijk aldus bestoken door Mevrouw MORNAIJ, die in haar hart Protestantsch was. Doch toen de broeder des vaders aftrad trad die der moeder zelve weder op. PHILIPPE DU BEC, eerst bischop van *Vannes*, later van *Nantes* en eindelijk aartsbischop van *Rheims*, wilde met der tijd insgelijks zijne bedieningen op zijnen naamgenoot overdragen, weshalve de vader hem op zijn achtste jaar naar een Roomsche school te *Parijs* bracht en aldaar de kruin en 't gewaad van een geestelijk student liet aannemen. Een zeker kanonnik liet hem hier zo stiptelijk zijne getijden lezen, dat het jongske zulks tot een twede natuur en volslagene behoefte werd. Ook drukte zijn vader hem bij elk bezoek boven alles op het hart om toch nooit de mis te verzuimen. Voor 't overige had hij naar den lichame gedurig met zware ziekten te kampen, die zijne studie zo dikwerf afbraken, dat hij in de letteren zeer geringe vorderingen maakte. In November 1559 stierf zijn vader, en alzo de priester, die hem afhaalde om bij de begravenis te zijn, de lucht van Mevrouw MORNAIJS ketterij had, waarschuwde deze hem onderweegs wel ernstig tegen de besmetting. Hij beloofde in zijne eenvoudigheid een goed Katholijk te zullen blijven, en, dat voor een jongetje van tien jaar nog zo heel slecht niet geantwoord was, zo hem enige twijfel voorkwam de Euangelien en Handelingen der Apostelen te willen lezen. « Dan, » hervatte de vrome pater, « zijt

« gij eeuwig verdoemd. Boeken te lezen is veel te ge-
« vaarlijk. Houd u bij 't geen men u geleerd heeft. »
Thuis gekomen gedroeg hij zich naar dezen raad in zo
verre naauwkeurig, dat hij den catechismus, dien zijn
oudste broeder PIETER hem in handen dacht te moffelen,
zelfs niet eens wilde aanraken; maar om zich schadeloos
te stellen las hij druk een testament in 't Fransch en
Latijn, met privilegie des konings en goedkeuring der
Sorbonne bij ROUVILLE te *Lyon* uitgegeven. Het ging
hem zo als de pater voorspeld had; dit boek, dat hij zo
onschuldig dacht te zijn, bracht hem op den weg der
hardnekkigste ketterij. Want er noch van het vagevuur
noch van de aanroeping der heiligen een enkel woord in
ontdekkende, begon hij tot verklaring van dit raadsel ook
andere boeken te raadplegen, waarvan de uitkomst was,
dat hij spoedig de nieuwe leer met hart en ziel beaamde.
Op dezen tederen ouderdom gaf hij reeds bewijs dier op-
rechtheid in het stuk van Godsdienst, die hem naderhand
zo zeer onderscheidde en welke de karakterkenners als
het grootste wonder in een staatsman aanmerken; want
schoon zijne moeder om de wereld nog de mis bezocht,
was hij er sedert het ogenblik, dat ze hem strijdig met
het Euangelie voorkwam, nimmer weder in te brengen
geweest. Zelfs van de schitterende bedieningen, met wel-
ke zijn oom de bischop hem in de ogen spiegelde, wilde
hij voortaan geen enkel woord meer horen.

In 1562 lag zijne moeder hem te *Parijs* nogmaals op
ene school, alwaar de scholieren tot gene Roomsche
plechtigheden gedrongen waren. Hij maakte voor dit
maal goede vorderingen; maar door ene noodlottigheid,
die zijne studien scheen te vervolgen, moest hij na twee
maanden verblijfs weder terug. Als namelijk de prins
van CONDÉ in de loop van dat jaar *Parijs* bedreigde,
verdubbelde de dwangzieke ijver der Roomschgezinden;
zij sloten en bewaakten de poorten en dwongen oud en

jong tot de plechtigheden hunner kerk. Bij deze geestelijke pest brak ook de lichamelijke uit; twee schoolmakkers waren er al aan gestorven, toen men FILIPPUS een pestdrank ingaf, die hem zodanig verzwakte, dat hij 't huis naauwelijks verlaten kon. Zijn moeder van 't een en ander onderricht liet hem evenwel door een vertrouwd persoon halen, met wien hij dan ook, na in der haast een Grieksch testament achter zijn wambuis op de schouders gestoken te hebben, dadelijk vertrok. Aan de poort Saint Honoré gekomen, ging aldaar, juist terwijl de Katholijke wachters hunne passen nazagen, het laatste gerecht naar een zieke voorbij, waaraan de Roomschen, als bevattende het waarachtig lichaam des Heren, den knieval der aanbidding bewijzen. FILIPPUS verkoos niet te knielen en onttrok er zich zo behendig aan als hij kon; maar daar men op het geringste vermoeden allès zonder onderscheid van ouderdom of sexe doodsloeg, zou hij evenwel het slachtoffer zijner onbuigzame oprechtheid geworden zijn, wanneer zijn geleider, die Roomsch was, zich niet tijdig op de knieen geworpen had. Niet lang was hij thuis geweest of hij kreeg een gevaarlijke pleuris, die hij niet ontkwam zonder ernstig door de tering gedreigd te worden; een gevolg van de scherpheid des pestdranks, dien zijn meester hem had laten toedienen. Durende de loop der drie maanden, welke hij in dezen bedenkelijken toestand doorbracht, namen de burgerberoerten dermate hand over hand toe, dat zijne moeder zich ten laatste gedwongen zag om met hem en nog drie zieke kinderen de vlucht te nemen. Tot overmaat van ellende vergat FILIPPUS, dewijl er aan geen studie te denken was, bijkans alles wat hij geleerd hadde, en vermits hij nu reeds in zijn veertiende jaar liep, dacht zijne moeder maar best hem tot pagie op te leiden. Doch dit plan, daar hij brandde van weetgierigheid, leek hem in het geheel niet; met sterk aanhouden wist hij ook

eindelijk zo veel op haar te verwinnen, dat ze hem voor de derdemaal naar *Parijs* ter studie zond. Zijne geringe vorderingen wezen hem nu zijne plaats aan op de lagere scholen; maar daar te gaan zitten onder de kleine jongens schaamde hij zich wegens zijne kloeke gestalte. Hij bezocht dus de openbare lessen, en na zich aldaar vier jaren met de volle borst op de studie gelegd te hebben, had hij de voldoening van zijne makkers niet alleen ingehaald te hebben, maar zelfs voorbij gestreefd te zijn. De helft dezer vier jaren was zo wat om, wanneer hij een ontrustend bezoek van zijnen oom de bischop ontfing. Deze man, die voorheen vele misbruiken in de kerk erkende en zijne zuster de weduwe Mornaij zelfs boeken over dat onderwerp uit *Engeland* bezorgde, had middelerwijl op het concilie te *Trente* gezeten en onder dat gezelschap al zijne ketterij weder afgeleerd. Zijn' neef en vermoedelijken opvolger dus bezoekende was natuurlijk het eerste werk om hem eens te polsen, en toen hij dezen meer Protestantsch dan ooit vond, merkte hij aan dat dit slechts inbeeldingen waren die met de jaren van zelf verdwijnen zouden. « Zijn het inbeel« dingen, oom, » hernam Filippus, « zo dienen ze in « een' zaak van dat gewicht hoe eerder hoe beter uitge« roeid. Gaarne geef ik u rekenschap van mijn geloof, « en uwe terechtwijzing zal mij hoogst aangenaam zijn. » Voor dat pas verkoos de bischop het onderwerp niet te vervolgen, maar 's anderen daags liet hij hem de kerkvaders bezorgen met verzoek om ze vlijtig te bestuderen. Eenige dagen later deed hij 't aanbod om hem met der tijd zijn bisdom over te dragen en bij voorraad de prevodij van *Vertou* te geven, die hij kon waarnemen zonder dadelijk van godsdienst te veranderen. Met een' geschorene kruin kon men volstaan, en die had hij reeds. Doch Filippus, beangst dat deze stap hem noodzaken zou tot de volgende, welke zijn oom met hem in den zin

had, sloeg het een zo wel als het ander glad van de hand, den bisschop bedankende, en tevens zijn vertrouwen betuigende dat God hem geens dings gebrek zou laten lijden. 's Mans raad om de kerkvaders te lezen kwam hij evenwel getrouw na, doch met dit onverhoopt gevolg dat ze zijnen afkeer van het Roomsche geloof ten enemaal voltooiden. Bij gelegenheid ener geleerde twistreden met een bekwaam en aanzienlijk jongman van den Roomschen godsdienst openbaarde zich ook in FILIPPUS nu reeds die lust en vaardigheid voor godgeleerde twistpunten, met welke hij naderhand de geleerdste en welsprekendste Katholijken het hoofd bood, en die in een edelman van die dagen ongehoord was.

De herlevende beroerten in 1567 maakten 't de Protestanten in *Parijs* weder zo bang, dat FILIPPUS in den nazomer van dat jaar de wijk op *Buhij* nam. Gaarne had hij van stonden aan het leger zijner geloofsgenoten gevolgd, maar de stellige wil zijner moeder, die geen twee zonen te gelijk aan den kans des oorlogs verkoos te wagen, hield hem terug. Doch na het gevecht bij *St. Denis*, waar zijn broeder onder de eerste aanvallers behoorde, was er geen houden of keren langer aan, zodat de moeder door den overlast van zijn aandringen bewogen eindelijk verlof gaf tot het vertrek. Ter naauwernood had hij echter de voeten buiten het kasteel gezet of een Turksch paard gaf hem zulk een' vorschen schop, dat hij zich in geen drie maanden van zijne plaats bewegen kon. Zijn eerste krijgsplan hiermede verijdeld ziende, ondernam hij tot zijne onderrichting een reis door de beschaafdste delen van *Europa*, en verliet *Frankrijk*. Vermits het wantrouwen de Huguenotten met argusogen nasloop, riek hij op vier plaatzen in gevaar van doodgeslagen te worden voor dat hij nog den Franschen bodem verlaten had. Na behoudene aankomst te *Geneve* vervorderde hij wegens de pest, die daar toen woedde, dadelijk zijne reis

door *Zwitserland* naar *Duitschland*, om bij den beroemden Hebraist Emanuel Tremelius te *Heidelberg* zijn winter door te brengen. Hier opende hij zijne studie in de rechten; had voor het overige dagelijksche verkering met de geleerdste professoren in alle vakken, wier gesprekken hij meer zocht, dan de levenloze en vervelende kinderen hunner luiheid, in het Hollandsch voorlezingen of collegien genoemd. Ook leerde hij bij deze gelegenheid het Hoogduitsch, en, wat vreemd klinkt, in het hartje van *Duitschland* op zijne kamer. Doch dit deed hij, omdat men de taal uit de verkering met de Duitschers niet kon leren, zonder nu en dan een' stevigen roes met hun te drinken, iets dat geheel niet in zijnen smaak viel. In den herfst van 1569 trok hij *Zwitserland* weder in om zo in *Italien* te komen. Te *Padua* vervolgde hij zijne studie in het recht, maar al weder meer op zijne kamer dan in de openbare lessen, alwaar de professoren verschenen niet zo zeer om de wetenschap als zich zelven te vertonen. Desgelijks nam hij les in het schermen en andere lichaamsoefeningen, terwijl zijne avonden, om toch geen enkel uurtje verloren te laten gaan, aan de kruidkennis gewijd waren. Evenwel hij vertoefde hier niet lang; want daar hij zich in onderscheidene gesprekken als Huguenot had doen kennen, en de bischop opgeruid door pauselijken invloed scherper onderzoek naar ketterij liet doen, nam hij spoedig den wijk naar *Venetien*. Doch ook hier was hij niet lang geweest of de raad van inquisitie liet hem voor zich ontbieden. Hij verschijnt en vindt vier Venetiaansche edellieden, om den paus te believen tot dit werk aangesteld, die hem vergen, op zekere artikelen enen eed te zweren; als hij nu antwoordde dat zijne godsdienst (*religion*) hem zulks verbood, vroeg de commissaris, spelende met de dubbelde betekenis des woords, of hij zo jong nog zijnde nu reeds monnik (*religieux*) was? « Er zijn nog wel jonger als ik, »

hervatte FILIPPUS, en zo als hij zich nu bereidde om hun onbewimpeld rekenschap van zijn geloof te geven, lieten ze hem, na zijn antwoord aangetekend te hebben, vrij en vrank vertrekken. Dezelfde geest van verdraagzaamheid, die aan meer grote koopsteden eigen was, redde hem enige dagen later, toen het sacrament naar een' stervenden generaal gebracht werd, die zich in den dienst juist niet met grote eer gekweten had en dienshalve op het paleis zoo goed als gevangen was. De dogue, bij die gelegenheid onder de gallerij zittende, wierp zich met zijn gansch gevolg van adel en aanzienlijken neffens de menigte op de knieën. De hardnekkige ketter FILIPPUS alleen, terwijl alles rondom hem eerbiedig de aarde kuste, bleef met den hoed op het hoofd recht over einde staan. Men zag hem wel aan, maar deed hem niets.

Ten jare 1571 verliet hij *Venetien* om geheel *Italien* te doorkruisen, houdende deze orde dat hij langs de oevers der *Adriatische golf* optrok en langs de kusten van *Toscane* terug keerde. Overal waar hij wat vertoefde las hij de geschiedenis der republieken en steden, en met deze kennis toegerust spoorde hij op de plaatsen zelve de gelegenheid, opkomst, bloei en het verval der gewesten, benevens de oorzaken daarvan na; nam het terrein der veldslagen en de punten, van waar de steden besprongen waren, aandachtig op; een onderzoek, daar hij zich meer op toelag dan dat der oudheden, en waarvan hij de vruchten niet zuimde naauwkeurig te boek te stellen. Onder zijne ontmoetingen op dezen tocht was die te *Spoleto* niet onaardig. Men weet dat het in die dagen, en misschien nog, een misdaad was *Loretto* door te trekken, en bij *de lieve vrouw* zijn compliment niet af te leggen. Met een omweg over *Spoleto* te nemen, die weinig bereisd werd, onttrok hij zich echter aan die verplichting. Doch ongelukkig dacht men juist op den eigensten tijd in de

voorstad van *Spoleto* een diergelijk madonnabeeld te zetelen, hetwelk volgens zeggen geschreid en in ene ontzettende aardbeving, die twee maanden duurde, door hare tranen de stad bewaard hadde. Reeds was men zo verre gevorderd, dat de omliggende steden onder banieren en crucifixen ter bedevaart optogen, niet zonder merkelijke overlast voor reizigers als DU PLESSIS, die hen niet verkozen te groeten. Toen hij dus in gezegde voorstad nevens de kapel kwam, grepen een paar gelovigen zijn stijgbeugel om hem af te doen zitten; doch dit weigerde hij als naar gewoonte hardnekkig, en, wat wonder is, deze onheuschheid bleef ongestraft. Waarom? vraagt de lezer. Omdat paus PIUS *de vijfde* een ogenblik te voren had laten afkondigen, dat de processien naar de beweende moeder van *Spoleto* op straffe des bans verboden waren, tot tijd en wijle hare wonderen bewezen en met het zegel der pauselijke goedkeuring bekrachtigd waren. Te *Rome* was men, langs welken weg wist hij niet, dadelijk verwittigd van zijne komst; de twede nacht van zijn verblijf immers kwam de kapitein der wacht hem ondervragen na zijn naam, land, bedrijf, van waar hij kwam en waar hij heen trok, hetwelk hij alles beantwoordde met luider stemme, opdat zijn gevolg in de naaste kamer zulks horen en zich eensluidend met hem verklaren zoude. Dit gelukte en de kapitein vertrok; doch twee uren later, toen het gevaar voorbij scheen, kwam de ondervrager terug, waardoor DU PLESSIS op het punt stond om het venster uit te springen en zich alzo te redden. Doch hij bedacht zich, vatte een nieuwen moed, antwoordde onbeschroomd en de kapitein vertrok voor de twedemaal. Zo stil mogelijk ging hij den volgenden ochtend naar *Tivoli*, en zich aldaar enige dagen buiten schoots gehouden hebbende zocht hij *Rome* weder op, om datgene te bezichtigen wat de kortheid van zijn vorig verblijf niet toeliet. Hij ver-

volgde nu verder zijn reis over *Milaan*, *Cremona* en *Plaisance* en kwam zo op *Venetien* terug, in alle deze steden de geleerdste mannen, zonder onderscheid in wat wetenschap, toesprekende en van hun wel ontfangen, maar op de meeste plaatsen om den godsdienst ten doel aan vervolging. Van *Venetien* vervorderde hij zijn reis door *Moravien*, *Bohemen*, *Misnien*, *Turingen*, *Hessen*, *Frankenland*, en kwam in het najaar van 1571 over *Frankfort* te *Keulen*, alwaar hij den winter besloot door te brengen. Hier verkeerde hij dagelijks met den groten godgeleerde van *Spanje* PETRUS XIMENES, een zedig en oprecht mensch, hoewel meer in zijn karakter als godsdienst. Want daar hij met DU PLESSIS over vele bijzondere punten der leer eenstemmig dacht, zo hield hij om zulke gevoelens met zijne uitwendige belijdenis te rijmen een achterdeur open in de zichtbare kerk, welke men naar zijn gevoelen om gene misbruiken hoegenaamd verlaten mocht. Te *Keulen* leerde hij ook verscheidene aanzienlijke Nederlanders kennen, die aldaar het vuur der Spaansche vervolging ontweken; onder anderen de gebroeders KAREL en LODEWIJK BOISOT, de heren VAN RHUMEN, DE MANSARD en VAN OHAIM. Deze verkering gaf hem aanleiding tot het maken van twee opstellen in 't Hollandsch en Fransch; het ene om de Nederlanders tot het afwijzen van Spaansche garnisoenen te bewegen; het andere, na de afwijzing, om hen tegen de trouwloosheid der Spanjaarden te waarschuwen. Deze boekjes door geheel *Nederland* verspreid, ook den prins te *Dillenburg* toegezonden, voldeden aan het oogmerk, en sedert vertrouwde men zich op hem in elke onderhandeling ten dienste van ons vaderland. Tot een staal zijner werkzaamheid kan nog dienen dat hij onder deze staatkundige bemoeiingen het kanoniek recht met de kerkvaders vergeleek en de valsche aanhalingen optekende. Bovendien schreef hij een' uitlegging op de Salische wetten, waarin

de bastaardwoorden van Duitschen oorsprong werden opgehelderd.

Met het voorjaar van 1572 vertrok hij naar de *Nederlanden*, en vermits KAREL *de negende* zich toen hield als of hij naar den raad van COLIGNIJ om de Spanjaards in de *Nederlanden* te bestoken luisteren wilde, was hem de toegang tot de kastelen en bezettingen niet ongemakkelijk. Na aldaar dan den stand der zaken met de meeste naauwkeurigheid te hebben opgenomen, stak hij over naar *Engeland*, alwaar KAREL *de negende* hem tot het overbrengen van een brief aan zijne gevangene zuster de koninginne van *Schotland* gebruiken wilde; doch DU PLESSIS ontschuldigde zich uit vrees dat de inhoud *Engeland* en dus ook het Protestantendom vijandig mocht wezen. Met Julij kwam hij weder in *Frankrijk* terug, gevende den admiraal en door dezen den koning opening der Nederlandsche zaken; eerst bij monde, en later door een geschrift, waarin het recht, de nuttigheid en het licht uitvoerbare van een oorlog tegen *Spanje* betoogd werd. Het gevolg hiervan was, dat DU PLESSIS door den heer LANGUET werd voorgedragen als de man, die hoewel slechts drie en twintig jaren oud volkomen berekend was voor de hachelijke zending om den prins van *Oranje*, toen met zijn leger naar de *Nederlanden* in aantocht, van de hulp des konings te verzekeren. Zodra de admiraal hem hierover sprak, gaf hij den grijzen held zijne bereidvaardigheid tot den tocht te kennen, niet, aangezien 't groot gevaar, uit inzichten van eigene bevordering, maar als wel verzekerd dat COLIGNIJS ontwerpen de eer van God ten doel hadden en den uitvoerder onfeilbaar het geleide van God bezorgen zouden. Aan alle deze heerlijke ontwerpen en de godvergetene veinzerij des konings maakte de moord op Sint BARTEL een einde. DU PLESSIS ontkwam niet dan met het uiterste gevaar, en zie hier, op welke wijze.

Du Plessis, die altijd een kwaden trek van het hof dachtte, ging het huwelijk van Hendrik zo weinig ter harte, dat hij den dag des bruilofts (Maandag den 18 Augustus 1572) niet eens op straat kwam. Zelfs deed men hem enige waarschuwingen, welke hij openbaarde, doch zonder geloof te vinden. 's Vrijdags den 22 stond hij met zijne moeder op vertrek naar *Buhij*, en had reeds afscheid van den admiraal genomen om binnen drie dagen terug te zijn, wanneer hij ten zelven einde bij den heer de Foix zijnde bericht kreeg dat de admiraal gewond was. Hij snelt naar den grijsaard, dien hij vindt en naar zijn huis geleidt. Van dat ogenblik verdubbelt zijn argwaan; doch de moeder mag bidden of dreigen, hij wil niet met haar naar *Buhij*. Als man van eer kan hij zich niet onttrekken aan het gevaar, dat den admiraal en zo vele heren van den eersten rang over het hoofd hangt. Zelfs om dichter bij der hand te zijn, bestelt hij zich 's Saturdags kamers in de straat Bethizij, waar Colignij zijn verblijf had: doch tot zijn behoud kunnen ze niet voor Maandag gereed zijn. Dien zelfden avond koomt hij heel laat van den admiraal thuis; men bericht hem dat zommige gewapende burgers zich beginnen te roeren. 's Zondags morgens te vijf uur brengt hem de knecht, die naar den admiraal vernomen had, dood van schrik de tijding dat 't moordtoneel met dien held geopend was. Du Plessis staat op en wil ter hulp snellen; doch verschillende toevalligheden houden hem tegen. Een ogenblik daarna overrompelen hem de moordenaars, zodat hij naauwelijks tijd heeft om zijne papieren te verbranden; zij zoeken hem, maar hij werpt zich tusschen twee daken en verlaat zijne schuilplaats niet voor dat de mannen des bloeds geweken zijn. Het overige van den dag wachtte hij zijn lot geduldig af; alleen zond hij om hulp naar den heer de Foix, raadsheer in het parlement, een groot geleerde, en wat meer zegt, een

uitmuntend Christen, van wiens vriendschap hij zich verzekerd hield; doch deze had genoeg aan de beveiliging van zijn eigen persoon en was reeds op het *Louvre* geweken. Naardien het moorden 's Maandags morgens met versche woede hernieuwd werd, kwam zijn waard, een Katholijk met meer geweten dan geloof, hem verzoeken om het huis te ruimen. « Zo gij hier blijft, » sprak de man, « dan ben ik verloren! Niet dat ik 't verlies « van mijn leven beklagen zou, kon ik het uwe tot dien « prijs kopen; maar gij zijt toch een kind des doods « schoon ik mij om u slachten laat. Ga dan van hier, « en er is kans op ons beider behoud. » Terwijl hij dit zeide doorstaken de moordenaars zijnen naasten buurman, den boekverkoper Odet Petit, en smakten het lillende lijk als een kreng de vensters uit. Du Plessis kleedt zich daarop eenvoudig in het zwart met een degen op zijde, en gaat zo ter deur uit terwijl men bezig was het aanlendende huis te plunderen. Langs een groten omweg en na menig gevaarlijke ontmoeting koomt hij behouden bij zekeren deurwaarder Girard, die de zaken der familie waarnam. Hij vond den man aan zijne deur tonende goed gelaat, en dat recht ter snede; want juist liep er de kapitein der wacht voorbij. Du Plessis ging dadelijk onder zijne klerken zitten te schrijven en wachtte aldus den volgenden dag af, waarop de deurwaarder hem beloofde de poort te zullen uitbrengen. Maar het ongeluk sloeg er toe, dat de lieden van zijn gevolg hem op 't bloot vermoeden af de een na den ander daar kwamen opzoeken; welk inlopen als de kapitein der wacht bemerkt hadde, riep hij Girard in 't holst der nacht voor zich, hem gelastende den man, dien hij verbierg, uit te leveren. De deurwaarder geheel ontsteltenis, kwam hem met het krieken van den dag smeken om toch zijn huis te verlaten. Het gevaar was oneindig groot! Maar du Plessis gehoorzaamt, latende zijnen ouden leermeester

den heer Raminy achter, die bang was dat ze te gelijk vertrekkende de een om den ander in gevaar zouden komen. Terwijl hij dan moederziel alleen naar beneden gaat (want Girard wist van geen uitgeleide meer te zeggen), biedt een der klerken zich aan, om hem buiten de poort St. Martin te brengen, waar hij vroeger de wacht betrokken had en dus bekend stond. Dit aanbod was als van enen engel uit den hemel, en men klimt ogenblikkelijk den trap af. Zo als zij echter onder waren bemerkt de klerk dat hij de muilen nog aan had, weshalve du Plessis hem tijd wil geven om schoenen aan te trekken; maar de man wil hem hierdoor niet ophouden en zij nemen dus de reis zo maar aan. Tot hun ongeluk hield men de poort St. Martin dien ochtend dicht, en waren zij dus genoodzaakt die van St. Denis op te zoeken, schoon de klerk aldaar gene kennis had. Hier in 't brede ondervraagd was het antwoord, dat du Plessis van *Rouaan* was, een procureurs klerk, die in de vacantie zijne ouders zou bezoeken, en met dit bescheid liet men hen doorgaan. Doch een der wachten, die hen nazag, kreeg schalk oog op de muilen van den geleider: men schoeide zich zo niet om een' verre reis te doen, en hij vermoedde dus in den klerk, wat hij werkelijk was, namelijk den Katholijk die enen Huguenot hielp ontkomen. Vier harkebuziers, den verdachten dadelijk op de hielen gezonden, namen hen te *Villette* tusschen *Parijs* en *St. Denis* gevangen. Hierop kwam het werkvolk en gepeupel uit de voorstad met uitgelatene woede toegeschoten, wier eerste aanval echter gelukkig afgewend zijnde dacht du Plessis hen verder met zoete woorden te zussen, doch zij sleepten hem naar de *Seine* om hem te verdrinken. De arme klerk geheel van zijn stuk gebracht begon nu met dure woorden te verzekeren dat du Plessis geen Huguenot was, en in zijne verlegenheid vergetende hem voor een klerk te hebben uitgegeven, noemde hem nu eens du Plessis en dan weder Mijn

heer DE BUHIJ, namen die wegens de nabijheid der landgoederen zeer goed in de omstreken van *Parijs* bekend waren. Doch daar zij er in hunne razernij geen acht op gaven, en DU PLESSIS alzo zag dat ze hem niet kenden, zeide hij hun dat ze te redelijke lieden waren om den onschuldigen voor den schuldigen dood te slaan, en dus wel de moeite zouden doen om bij zodanige menschen, als hij hun aanwees, naar zijn persoon te gaan vernemen. De bezadigsten stemden in dit verzoek, en men geleidde hem naar ene kroeg in de voorstad, alwaar hij ontbijt liet opzetten. Hier ging 't aanstonds op een vloeken en tieren; de liefelijkste woorden waren bedreigingen om hem te verzuipen, derwijze hij op 't punt stond ten venster uit te springen. Doch alles overwegende kwam 't hem toch raadzamer voor zijne vervolgers door vrijpostigheid te verbluffen. Hij wees hun daarom op de familie RAMBOUILLET, den kardinaal van dien naam niet uitgezonderd, om berichten wegens zijn persoon in te winnen, wel overtuigd dat de toegang tot dergelijke personaadjen voor het Janrap zo gemakkelijk niet was. Zij hadden in dat boodschap dan ook geen trek, maar zuimden ondertusschen niet onderscheidene wijzen te beproeven om achter de waarheid te komen. Omdat hij gezegd had van *Rouaan* te zijn hielden ze den postwagen, van die stad komende, stil om te vragen of er iemand in was die hem kende, en horende van, neen, was hij een leugenaar en hun vonnis weder, verdrinken. Ook vermits hij zich voor klerk, dat was in hunne taal, voor geleerde, had uitgegeven, hielden ze hem een gebedeboek voor ogen om te beproeven of hij werkelijk Latijn verstond, en toen hij hun dit voor de vuist vertaalde, zeiden ze dat zo veel geleerdheid genoeg was om de gansche stad van *Rouaan* te verpesten en dus voldoende reden om hem van kant te helpen. Om een einde aan dit spel te maken verklaarde DU PLESSIS op gene der vragen, die zij

hem verder mochten doen, te zullen antwoorden: hij zag toch wel dat ze geen' menschen waren die voor reden stonden; had hij niets geweten, zij zouden hem voor een leugenaar gehouden hebben, en nu hij toonde wat te weten was het nog erger; zij moesten dus maar met hem doen wat hun goed dacht. Durende dit onderhoud waren er twee uit het gepeupel naar den deurwaarder GIRARD gegaan met een briefje van MORNAIJ, dat dus luidde: « Mijn « heer! Ik ben aangehouden door de bewoners der voor« stad *St. Denis*, ter zake zij niet geloven, dat ik PHI« LIPPE MORNAIJ uw klerk ben, wien gij vergund hebt « om de vacantie bij zijne familie te *Rouaan* door te « brengen. Ik verzoek u dus om hun dit te bevestigen, « opdat ze mij mijne reis laten vervorderen enz. » Gelukkig troffen de brengers van dit briefje GIRARD aan zo als hij naar het paleis zou gaan en dus als een welgekleed man van goeden uitkijk. Na hen eerst wat gehekeld te hebben, zette GIRARD op de keerzijde van het briefje, dat de schrijver geen muiteling (want Huguenot durfde hij niet zeggen) geen muiteling was en bevestigde zulks met handtekening, terwijl onder des een kleine jonge bijkans alles verbrod had met te zeggen, dat die klerk sedert Maandag eerst bij papa was gekomen. Op het zien van het teruggebrachte briefje veranderde dit woedend gepeupel ogenblikkelijk van toon en gelaat; het getuigenis had bij hun volkomene kracht, en zij brachten DU PLESSIS terug ter plaatze waar zij hem gevat hadden. Hij vervorderde nu zijne vlucht te voet naar *Chantillij*, alwaar hij MONTMORENCIJ aantrof, maar ten uiterste koel en besluiteloos, omdat hij nog niet wist uit welken hoek de wind van 't hof, waar hij de huif naar zette, waaien wilde. Hij hield MORNAIJ een dag bij zich in hoop dat de koning het vermoorden van zijnen neef DE COLIGNIJ mocht afkeuren en hem alzo de gelegenheid openen tot wraakoefening; doch op 't bericht dat de koning den ganschen gru-

*

wel goedkeurde besloot hij volkomen in het feit te berusten. Deze tijding hield evenwel du Plessis niet terug om op een klein paardje, dat Montmorencij hem leende, regelrecht naar *Buhij* te rijden; en vermits 't juist de Donderdag na St. Bartel was, waarop dat verschrikkelijk onweder woedde, onder wier bedekking menig Protestant *Parijs* ontsnapte, kwam hij droevig ontheisterd en doornat in *IJvrij le Temple* aan. Deze gehavende gedaante bracht de gasten in den herberg, waar hij vernachtte, op 't vermoeden wie hij eigenlijk was; met luchtige vloeken kwamen ze dus in zijne kamer gesprongen, zeggende dat er een Huguenot onder den hoop was, die van angst mooi de koorts op 't lijf moest hebben; doch hij deed of 't hem niet raakte, en zo dreef die zwarte wolk ook weder gelukkig over. 's Anderen daags de reize vervorderende, kwam hij ene oude meid zijner moeder en een boer haar geleidende tegen, die hem waarschuwden, dat ze een uur van *Buhij* door een' bende waren aangehouden, die het gansche *Vexin François* afstroopte en zommige edelen uit de buurt, die zij had opgelicht, met zich sleepte. Zonder deze ontmoeting had hij de wolven zeker in den mond gelopen, maar nu wist hij ze door een omweg mis te lopen en kwam eindelijk met behouden lijf ten huize *Buhij* aan. Hier vond hij het gansche huisgezin verstrooid. Zijne moeder, die zich bij een' armen edelman in de buurt geborgen had, bracht hij dadelijk bij den heer de Villerceaux, wiens schoonzoon de baron de Montenay hem enen vrijbrief van den hertog van *Guise* aanbood, waarop hij reizen kon werwaarts 't hem luste. Doch du Plessis bedankte, verklarende zijn leven niet schuldig te willen zijn aan iemand, voor wien hij het gewetenshalve niet op mocht zetten: God, die hem midden door den moord de poorten van *Parijs* ontsloten had, zoude hem verder den weg uit *Frankrijk* ook wel wijzen. En inderdaad, drie dagen daarna scheepte hij zich

te *Dieppe* naar *Engeland* in. Een hevige storm had echter den kapitein bijkans genoodzaakt den haven van *Calais* in te vallen, iets dat hun toen noodlottiger geweest zou zijn, dan of ze in *Peru* geland waren; en in 't midden der angst voor dat ongeval hoorde hij tot zijne vertroosting niet anders dan de noodkreten van vrouwen en kinderen, die met hem dezelfde schipbreuk dwars door de woedende golven zochten te ontkomen. Gelukkig ging de wind leggen en liepen zij de Engelsche haven van *Rye* in *Sussex* binnen. Aldus vond hij zich eerst den negenden dag na de opening van het bloedbad in veiligheid, terwijl 's daags nadat hij uit *Parijs* geraakt was (den 27 Augustus) zijn brave oude meester Raminy, menende hem door de poort St. Honoré te volgen, jammerlijk om het leven gebracht werd.

Op den Engelschen grond was hij welkom bij alle mannen van rang en geleerdheid, ene vertroosting die hij aan de vriendschap te danken had. Hubert Languet, tijdens de moord gezant des keurvorsts van *Saxen* en der andere Protestantsche vorsten van het keizerrijk bij Karel *de negende*, steunende op het vrijgeleide aan zijn karakter verbonden, had in het heetste des moords *Parijs* afgelopen om hem op te sporen en ene wijkplaats in *Duitschland* te bezorgen, tot dat eindelijk het gepeupel hem aangreep en naar de gevangenis *la Magdaleine* sleepte, waaruit hij niet zonder grote moeite door den heer de Morvillier, eerste raadsheer van staat, ontzet werd. Naauwelijks onderricht dat du Plessis ontsnapt was schreef hij dadelijk aan al zijn goede vrienden in *Duitschland*, *Engeland* en elders om den vluchteling voor zijne rekening zo veel gelds, als hij mocht vragen, op te schieten. Terzelver tijd vaardigde Francis Vualsingham, toen Engelsche gezant te *Parijs* en later secretaris van staat, afzonderlijk enen bode af met brieven aan de koningin en de voortreffelijksten uit den raad van *Enge-*

land, om hun DU PLESSIS te bevelen als een persoon die volkomen hun vertrouwen waardig was; twee luisterrijke blijken van het gewicht, dat een jong mensch van drieentwintig jaren zich in de schatting der schranderste en eerlijkste mannen van staat had weten bij te zetten, en die op enen tijd, wanneer de moord van St. BARTEL de Fransche trouw in zo slechten reuk had gebracht, dubbele opmerking verdienen. Overigens was het goede denkbeeld zijner trouw en bekwaamheid ook elders reeds gevestigd; de prins van *Oranje* ten minste en de staten van *Holland* en *Zeeland*, schoon ze hem nimmer gezien hadden, gebruikten zijnen dienst in onderscheidene netelige onderhandelingen bij ELISABETH.

Het aanzien van *Frankrijk* was tegenwoordig zo verschrikkelijk, dat er voor als nog aan geen terugkeren te denken was. Wat nu dan bij der hand gevat? De een wilde hem naar *Zweden* hebben, de ander op de muitende Katholijken van *Ierland* afzenden; terwijl de ondernemende geest van KAREL BOISOT, die *Neêrland* in denzelfden reddelozen staat als hij *Frankrijk* verlaten had, hem op het denkbeeld bracht om zijn fortuin in *Peru* of *Canada* te beproeven. Maar het ontzet van *la Rochelle*, dat grote bolwerk der Huguenotten, in het laatste van 1573 maakte al deze ontwerpen gelukkig nodeloos; want DU PLESSIS, door het dringend aanzoek van den onverzaagden bevelhebber der stad LA NOUE zelven overgehaald, keerde terstond daarop naar *Frankrijk* terug. Bij zijne aankomst had de Protestantsche partij in gemeenschap met den hertog van ALENÇON, die over zijnen broeder den koning slecht gesticht was, verschillende aanslagen ontworpen, waarvan echter niet één zijn beslag kreeg. De onderneming op *Mantes*, waar DU PLESSIS gedeeltelijk het beleid van kreeg, mislukte door besluiteloosheid der medestanders. Ene zending naar graaf LODEWIJK, die toen *Maestricht* belegerde, midden door de legers

der Spanjaarden, viel niet beter uit; na 't grootste levensgevaar gelopen te hebben kwam hij nog onverrichter zake thuis. Hij bleef nu tot Mei 1574 te *Jametz*, in welke maand de dood van KAREL *de negende* hem naar de vrijstad *Sedan* deed verhuizen, ten einde van dichter bij de gevolgen af te zien, die uit dat verscheiden konden geboren worden. Hier vond hij menschen van allerlei beroep en leeftijd, edelman en burger, maar allen Protestanten die naar de St. BARTELS moord aldaar een schuilplaats gevonden hadden. Onder deze vluchtelingen was ook ene jonge weduwe van ongemene godvrucht, moed en bekwaamheden, welke hij zag, beminde en eindelijk tot zijne vrouw wist te krijgen. Ook van hare afkomst en lotgevallen wil ik met korte woorden gewagen.

Deze vrouw heette CHARLOTTE ARBALESTE, zijnde dochter van den edelman DE LA BORDE en MAGDALAINE CHEVALIER. Haar vader na zijne studien door *Italien* en *Duitschland* reizende had te *Straatsburg* doctor LUTHER horen redetwisten, zonder vervolgens dieper onderzoek naar de waarheid te doen. Na zijne terugkomst maakte men hem voorzitter in de rekenkamer te *Parijs*, een post waarin hij zulk enen ingekankerden afkeer van elk geschenk toonde, dat hij van de partijen zelfs geen fruit wilde aannemen. Onomkoopbaar en welwillend vestigde hij de genegenheid op zich van al zijne onderhorigen. Een weinig voor het uitbarsten der vete tusschen de huizen van LORRAINE en BOURBON had hij den prins van *Condé* huisvesting verleend, en daarmede 't vermoeden van ketterij op den hals ladende, kwamen vierduizend opgeruide burgers van *Parijs* hem op zijn huis te *Arcueuil* bestoken. Zijne bedienden, die even als hij zelf dagelijksch ter misse gingen, werden gegrepen en voor predikanten en Huguenotten gescholden, des hij, om het gelovig canaille van zijn lijf te houden, hun enige vaten wijn benevens zijn goud- en zilverwerk

ten beste gaf, bestijgende middelerwijl een paard. Doch dadelijk deden zij hem weder afstijgen, en hem beurtling nu het pistóol dan den ponjaard op de keel zettende, zou hij daar zeker het leven hebben gelaten, ten ware zijn bijzondere vriend de marschalk VAN BRISSAC, toen gouverneur van *Parijs*, hem ontzet hadde op voorwaarde van de ketterij af te zweren; ene gemakkelijke zaak voor iemand, dien 't nog nooit in den zin kwam om de mis te verlaten. Deze vervolging echter om leerstellingen, welke hij niet beleed, was hem een prikkel om ze nader te toetsen, 't welk ten gevolge had, dat hij bij de Huguenotten overging en hunne beginsels tot den laatsten snik getrouw bleef. Ten blijke van de hartelijkheid zijner bekering mag onder anderen dienen, dat hij op de vrede van 1562 te *Parijs* gekomen, alle personen om zich heen zamelde, in wier tegenwoordigheid de ketterij door hem was afgezworen, en na zich 't boek te hebben laten brengen waarin hij zijne verlochening met eigen hand bekrachtigd had, betuigde hij aan allen zijn berouw, van dat weinige 't welk hem wegens de waarheid bekend was zonder voorafgaand onderzoek afgezworen en alzo God verraden te hebben om zijn elendig leven te behouden. Onder het uiten dezer woorden haalde hij de penne door zijne handtekening. Acht jaren later kreeg hij een dodelijk overval. Voelende dat 't zijn einde was sprak hij: « O God! acht en vijftig jaar ge« leden hebt gij mij ene ziel geschonken; rein ontfing ik « die, besmet geef ik ze te rug; wasch haar in het bloed « van JEZUS CHRISTUS uwen zoon. » En dit gezegd hebbende gaf hij den geest.

Van zulken vader was CHARLOTTE ARBALESTE de waardige dochter, zijnde geboren in 1550. Oud zeventien en een half jaar, dat is, in 't laatst van September 1567, trouwde zij aan JEHAN DE PAS heer van *Feuqueres*, die eerst als page diende bij CHARLES, hertog van

Orleans, derde zoon van Frans *de eerste;* na den dood dezes edelman aan het hof van Frans *de eerste* was; en later den dauphin, naderhand Frans *de twede*, bij dag en nacht voor gezelschap diende. Nog zeer jong zijnde kreeg hij 't bevel over ene compagnie lichte ruiters, en werd gouverneur van *Roye*, ene grensvesting van *Picardijen*. Ook diende hij toen Colignij reeds als veldmarschalk in den oorlog van *Picardijen* (A° 1554) en hoorde bij die gelegenheid in het leger meermalen met genoegen een Franciskaner van onder zijne monnikskap de Protestantsche leer prediken. Aan den anderen kant daalde het Roomsche geloof geweldig in zijne schatting, sedert hij onder het gevolg van den hertog van Guise te *Rome* zijnde hadde ondervonden, dat ze daar met een kleinen stuiver gelds aan den Paus te geven verlof kregen om vleesch te eten, terwijl hij overal elders de menschen om het eten van een ei hadde zien verbranden. Na een' bangen strijd tusschen zijne overtuiging en wereldsche bevordering liet hij eindelijk de rechten van het geweten met ene openlijke belijdenis van het Protestantsch geloof gelden; evenwel (en dit verdient opmerking) zonder daarom 't hof te verlaten, waarvan al die bloedbevelen tegen de Protestanten uitgingen. Immers als de koninginne moeder Catharina de Medicis (*) aan tafel zat, leende zij haar eigen vertrek aan een' predikant om er voor de Protestantsche dames en edellieden van haar hof een preek in te doen. Na vervolgens als vestingbouwkundige en afsteker der legerplaatsen in het belegerde *Orleans*, bij den slag van *St. Denis*, durende de terug-

---

(*) Toen zij dacht dat de veldslag van *Dreux* verloren was en de Protestanten overwinnaars, zeide zij, « Wel « nu! Wij zullen ons lieven Heer dan in 't Fransch « bidden. »

tocht van den prins van *Oranje* door *Picardijen* en *Champagne*, en laatstelijk in de belegering van *la Charité* door den hertog van *Tweebruggen* gewichtige diensten aan zijne partij bewezen te hebben, stierf hij aldaar in Mei 1569 aan de gevolgen van den schop eens paards. Arbaleste ontfing dit treurig nieuws te *Sedan*, waar zij op dat pas met haar dochtertje Suzanne de la Pas, nog geen 5 maanden oud, verblijf hield. Aldus weduwe in haar negentiende jaar, en diep verslagen, kreeg zij achtereenvolgend ook nog bericht dat haar eigen vader, ene harer zusters, die op het trouwen stond, en haar schoonvader Feuquères overleden waren. Bij dit verlies van bloed voegde zich ook het ander van goed, daar hare weinige bezittingen in de onlusten prijs gemaakt waren, en zij van die haars mans geen enkelen stuiver bemachtigen kon. De ophoping van zo grote last van rampen drukte in hare ziel enen diepen plooi van zwaarmoedigheid, die ook het lichaam derwijze aandeed, dat ze sedert dien tijd nooit weder recht gezond was. Door de hulp van goede vrienden redde zij zich echter uit de dringendste verlegenheid en vertrok na het trouwloze bestand van 1570 naar *Parijs* om de nalatenschap van haren vader te delen en te gelijk goede orde op 't goed van haar dochtertjen te stellen. Op St. Bartels dag van 1572 was zij nog daar en ontkwam op de volgende merkwaardige wijze aan den moord.

St. Bartel viel in 1572 op enen Zondag, en daar Charlotte des Maandags daaraan vertrekken zou om voor hare gezondheid den winter bij een' zuster door te brengen, zou ze den feestdag zelven afscheid gaan nemen bij de princes van Condé en andere harer vriendinnen. Maar nog op bed liggende, stoof de keukenmeid, ook een Protestant, dodelijk ontsteld haar kamer binnen met het bericht, dat men al hare geloofsgenoten doodsloeg. Arbaleste, voor geen klein gerucht vervaard, schiet een kleed

aan, springt uit het bed en ziet de vensters uit. Maar welk een toneel! Langs de gansche straat St. Antoine zag zij alles in opschudding en de menigte ondermengd met koninglijke lijfwachten, die een wit kruis op den hoed droegen. Merkende dat dit spel ernst was, liet ze ogenblikkelijk bij hare moeder en broeders, die met elkander in één huis woonden, vernemen, wat dit oproer te beduiden had, en kreeg bericht dat aldaar ieder even radeloos was, aangezien ook hare broeders Protestantsch waren. Middelerwijl werd zij door haar moeders broeder PIERRE CHEVALIER, bischop van *Senlis*, geraden, om de kostbaarste zaken op te pakken, waarna hij haar dadelijk zou laten afhalen. Doch zo als hij iemand af zou zenden, kreeg hij bericht, dat zijn tedergeliefde broeder CHARLES CHEVALIER, een ijverig Protestant, in de straat Bethizij, alwaar hij om nader bij COLIGNIJ te zijn intrek genomen had, vermoord was. De bischop door dit nieuws verpletterd, bovendien zelf op straat aangehouden en gewis doorstoken had hij niet onwillekeurig een kruis geslagen, vergat zijne nicht. Zij na een half uur wachtens het oproer ieder ogenblik onstuimiger ziende worden liet eindelijk haar dochtertje, een kind van vierdehalf jaar, op de armen ener meid naar den heer DE PERREUZE, requestmeester van 's konings huis, brengen. Deze man, een harer magen en beste vrienden, nam het kind door een achterdeur in en liet zeggen, dat de moeder, indien zij zich daar ook bergen wilde, insgelijks welkom zou zijn. Zij nam dien voorslag aan en vertrok: het was toen acht uur in den morgen. Naauwelijks had ARBALESTE haar verblijf verlaten, of de huisbedienden van den hertog van GUISE vlogen er binnen, den waard dringende, om hare schuilplaats te helpen uitvinden. Na een vruchteloos zoeken lieten ze bij de moeder van CHARLOTTE zeggen, dat men het leven en de huisgeraden harer dochter sparen wilde,

indien deze hun in persoon honderd kronen kwam tellen. Maar ARBALESTE dit voorstel ontfangende vond niet geraden naar hen toe te gaan en verzocht hare moeder om te zeggen, dat ze niet wist wat van hare dochter geworden was, met aanbod evenwel van de gevraagde honderd kronen. Daar 't ook om de persoon te doen was, sloegen de vervolgers, toen ze niet achter de schuilplaats van hun slachtoffer konden komen, dadelijk aan het plunderen van haar verblijf (*). De heer DE PERREUZE had middelerwijl al vier huisgezinnen opgenomen, met elkander uitmakende veertig personen. Om geen argwaan te geven, liet hij de leeftocht voor zo veel monden aan een ander einde der stad halen. Ook was een van hun beiden, zijn vrouw of hij, steeds aan de deur om de gaande en komende man in het voorbijgaan een vriendelijk woordje toe te spreken; zo als de hertogen van GUISE en NEVERS, de medeontwerpers en uitvoerders van den moord; de kapiteinen van *Parijs*, die aan het plunderen van de belendende huizen der Protestanten waren, en vele andere heren van aanzien, die daar gestadig heen en weder voorbijliepen. Doch wat DE PERREUZE mocht veinsen, zo fijn kon hij 't niet beleggen, dat hij buiten verdenking bleef. 's Dingsdags reeds kreeg hij aanzegging dat zijn huis onderzocht zou

(*) Men ziet hieruit dat de *Ligue* het goed en het leven der ketters te gelijk begeerde. De ijver voor het rechtzinnige geloof was zeker groot; maar die ijver kreeg een scherpen prikkel in de hoop op plundering, en menig een zou er vrij gelopen zijn, zo hij niets dan zijn leven had te verliezen gehad. Een rijk burger van *Parijs* in den St. BARTELS nacht op de hielen gezeten riep zijnen vervolger toe, « Gij vergist u, gij vergist u! Ik ben Katholijk. » « Dat is mogelijk, » hervatte de ander hem het zwaard door de ingewanden jagende, « maar uw geld is kettersch. »

worden. Gelukkig waren toen de meesten reeds elders gevlucht; alleen waren CHARLOTTE en mevrouw DE CHANFREAU nog gebleven, welke DE LA PERREUZE in dezer voege verstak; CHARLOTTE met hare meid onder een gemetseld gewelf op den zolder; mevrouw de CHANFREAU met hare jufvrouw van gezelschap buiten huis onder ene houtmijt, en de overigen van hun gevolg vermomd of verborgen zo goed hij mocht. Hier in de hoogte zittende hoorde CHARLOTTE allerlei bijstere kreten van mannen, vrouwen en kinderen, die onder in de straat vermoord werden; welk gekerm, aangezien haar kindje onder was gebleven, het moederhart derwijze beklemde, dat ze zich zonder de vreze Gods van boven naar beneden te bersten had gesprongen: een schrikkelijk uiteinde! maar dat zij duizendmaal liever verkoos dan levende in de handen van 't graauw te vallen en haar eigen kind voor hare eigene ogen te zien vermoorden. Een' rappe meid nam echter het kind op de armen en bracht de onschuld midden door bloed en moordenaren bij CHARLOTTES grootmoeder MARIE GUILLARD, vrouw van ESPRUNES, die deze kleindochter sedert als een duurgekocht pand aan zich hield tot haren dood toe. Nog gebeurde er dien Dingsdag iets, hetwelk den heer DE PERREUZE drong naar wisser maatregelen van veiligheid om te zien. In dezelfde straat waar hij woonde (*) werd de eerbiedwaardige president DE LA PLACE 's achtermiddags 3 uur tusschen 12 gewapende wachten, die hun woord van eer verpand hadden om hem veilig bij den koning te brengen, verraderlijk door enige moordenaars doorstoken. De requestmeester zich van zo nabij besprongen ziende, nam den heer DU THOU, advokaat des konings, in de armen, om

---

(*) Rue de la verrerie, vis à vis de la rue du coq. BAYLE Dict. Tom. III. p. 754.

zijne gasten voor den dood en zijn huis voor plundering te bewaren. Doch dit onweer boven verwachting overdrijvende, bleef de vraag alleen waar men CHARLOTTE versteken zou. Bij hare moeder kon niet, want die had wachten in huis. Door nood ging ze dus bij enen hoefsmit, die een kamermeisje van haar' moeder getrouwd had; wel is waar, een muitzieke kerel en hopman van zijn wijk, maar die ze niet verwachte dat haar kwaad zou doen, omdat hij verplichting aan de familie had. Verschrikkelijk was de nacht die zij daar doorbracht; 't was al vervloeking tegen de Protestanten wat zij hoorde en aandragen van buit uit de geplunderde huizen harer geloofsgenoten wat zij aanschouwde, terwijl de gastheer haar ondertusschen nu en dan op zijn hoefsmids inhamerde, dat zij naar de mis moest gaan. 's Woensdags daaraan volgende ging ze op den middag geheel alleen, slechts vooruitgegaan door een kleinen jonge, die haar den weg wees, naar den president TAMBONNEAU, wiens studeerkamer haar ten schuilplaats strekte. Doch deze was 's Donderdags avonds niet onderricht, dat men bij hem twee zijner bloedverwanten wilde opsporen, of vrezende dat onder het zoeken naar deze CHARLOTTE mocht gevonden worden, bracht haar in het holste der nacht naar enen korenkoper, die in hunne dienst stond en een braaf man was. Hier werd haar een kamer aangewezen, waar ze geen licht branden en geen voet verroeren mocht; het een om niet door de overburen verspied te worden, en het ander opdat een' zekere jufvrouw DE FOISSY, die er vlak onder woonde, haar niet horen zou. Men bracht haar nu en dan een brok eten in den voorschoot, telkens onder voorwendsel van op die kamer te moeten zijn om linnen voor jufvrouw DE FOISSY, en zo bleef zij daar vijf dagen. De moeder, die den volgenden Dingsdag hare zonen vervoerde om weder in de mis te gaan, kwam daardoor zo goed op adem;

dat ze de proef nam om hare dochter nog dienzelfden dag door het eigenste middeltje te redden; doch Charlotte hierover door een neef gepolsd gruwde van het voorstel. 's Woensdag morgens werd de verzoeking met lokaas van onderscheiden soort hervat; doch al vergeefsch. De verleidster, na de zachte middelen der verzoeking te hebben uitgeput, dacht nu den tijd geboren om hare dochter de duimschroeven aan te leggen; zij liet dan zeggen dat ze in geval van langer weigering genoodzaakt zou zijn haar het dochtertje terug te zenden. Charlotte antwoordde: « Ik sluit het kind dan in mijne armen « en zo laten wij ons met elkander slachten. » Uit aanmerking nogthans dat zij mensch was vond ze 't wijzer zodanige verzoeking te ontvlieden, dan langer het hoofd te bieden. Aldus besloten, er mocht van komen wat er wilde, om *Parijs* te verlaten, verzocht ze den zendeling harer moeder om haar dadelijk op de ene of andere schuit, die de *Seine* opvoer, plaats te bestellen. Zij vertrok dienzelfden Woensdag, de elfde dag na de opening van 't bloedbad, 's morgen 11 uur, met een schuit op *Sens*, waar zij bij het instappen twee monniken, één priester, beneffens twee kooplieden met hunne vrouwen aantrof. Bij de *Tournelles* gekomen werd de schuit aangehouden en naar de passen gevraagd; elk vertoonde de zijne, Charlotte alleen niet. De soldaten van de wacht duwden haar daarop toe, dat zij Huguenot was en zich zetten moest om op staande voet verdronken te worden; doch nadat ze haar aan wal gezet hadden, verkreeg Charlotte van hun om haar alvorens bij een zaakgelastigde van hare grootmoeder d'Esprunes, den heer de Voysenon, te brengen, bekend als een ijverig Katholijk en die wel voor haar zou willen instaan. Door de soldaten dus naar zijn huis gebracht, hadden deze de bescheidenheid om bij de deur te blijven staan, terwijl hunn' gevangene alleen naar boven ging. De arme Voysenon zag vreemd

op van dit bezoek; want hoe vermomd herkende hij haar dadelijk, noemde haar mevrouw en ging aan 't verhalen van verscheidene andere dames die zich bij hem geborgen hadden. CHARLOTTE, die zich de soldaten op de hielen waande, brak dit verhaal kort af; zegt hem, dat God zich in dit ogenblik van hem bedienen wil om haar leven te redden, zijnde zij buiten zijne hulp ogenschijnlijk een kind des doods. Dadelijk gaat VOYSENON naar onderen en verzekert de soldaten, dat hij haar gezien had bij mevrouw D'ESPRUNES, wiens zoon bischop van *Senlis* was; dat die allen brave Katholijken waren en als zodanig bij de gehele wereld bekend stonden. De soldaten merkten echter wel ter snede aan, dat ze hem niet naar mevrouw D'ESPRUNES, maar naar dat mensch, hetwelk voor hun stond, vroegen; waarop hij verklaarde haar eenmaal goed Katholijk gekend te hebben, maar er niet voor te kunnen instaan of zij het nog in dat ogenblik was. Na dit woord dacht CHARLOTTE niet anders of zij zou aanstonds in het water gesmeten worden; maar juist koomt daar ene vrouw op in, die de soldaten vraagt, wat ze van dat meisje hebben willen. « Ver« doemd! » was hun antwoord, « 't is een Huguenot; « wij zullen haar verzuipen. Ziet gij niet hoe ze sid« dert? » « En is dat dan een bewijs bij u, » hervatte de vrouw, « dat ze Huguenot is? Mij kent gij. Hu« guenot ben ik waarachtig niet. Elken dag, dien God « geeft, ga ik naar de mis; maar mij, zeg ik u, heeft dat « gemoord zulk een' schrik op het lijf gejaagd, dat ik er « sedert een week alle dagen de koorts van heb. » « Ver« vloekt! Wie zou niet? » antwoordde een der soldaten, « mij en de hele wereld zit 't er van in den huid. » Daarop brachten ze haar weder aan de schuit afscheid nemende met deze woorden, « Jufvrouwtje, waart ge « een man geweest, ge had er zo goedkoop niet afgeko« men. » Deze ontmoeting, hoe gevaarlijk, bevrijdde haar

evenwel van ene andere, die nog gevaarlijker had kunnen worden; op het eigenste ogenblik immers, dat men haar bij de *Tournelles* aanhield, werd haar verblijf bij den korenkoper doorzocht, als wanneer ze hoogstwaarschijnlijk ontdekt zou zijn. De schipper vervorderde nu zijne reis de *Seine* op. Den gehelen achtermiddag deden die monniken en kooplieden niet anders, dan hun hart eens recht optehalen met al het moorden dat zij in *Parijs* hadden bijgewoond, en wanneer Charlotte hier een barmhartig woordje op paste, duwde men haar toe, dat ze sprak als een Huguenot. Zij hield zich vervolgens of ze sliep, om van alle verder antwoord verschoond te blijven. Daar ze te *Petit la Borde* moesten overnachten verliet men met den avond het schip. Naauwelijks aan wal gestapt verneemt Charlotte denzelfden man, die haar telkens de boodschappen van hare moeder had overgebracht, Minier geheten. Mevrouw Tambonneau namelijk, die kondschap van de ontmoeting bij de *Tournelles* had, zond hem om te zien hoe 't met haar afgelopen was. Hij wenkte haar toe om zich te houden als of ze hem niet kende; doch daar hij haar aan de schuit had gebracht en de twee koopmansvrouwen hem dus herkenden, kneep Charlotte hem even spoedig in 't oor, dat die list niet deugde. Een oogenblik daarna stapt Minier binnen, waar het reisgezelschap zat en verhaalt Charlotte dat hare mevrouw hem zond om te helpen in de wijnoogst. Onder het eten gaat hij naast haar aan tafel zitten, toont vrolijk gelaat, noemt ze bij haren naam, wil van haar op een glas wijn onthaald zijn, en in dezer voege verdreef hij alle vermoeden, dat de aanzittenden op Charlotte hadden. In dien herberg was slechts één kamer en daarin drie bedden, welke men aldus verdeelde; de priester met de twee monniken op één, de beide kooplieden op één, en hunne vrouwen met Charlotte op één. Dit slaapgezelschap was haar alles behalve aan-

genaam; want daar mevrouw de TAMBONNEAU haar een hemd van fijn Hollandsch linnen geleend had, benaaid met muizetand en fetergat, had ze alle reden om te vrezen dat ze daaraan, als zijnde in die tijden de dracht alleen der aanzienlijksten, mocht herkend worden. Gelukkig merkten de vrouwen niets. Zo als men 's Donderdags ochtend aan boord ging, verklaarde MINIER niet van de partij te willen zijn, bij hoog en laag verzekerende dat hij altijd ziek van het varen was: ondertusschen fluisterde hij CHARLOTTE in het oor, dat ze noch in *Melun* noch in *Corbeil* moest komen, aangemerkt dit heerlijkheden der familie waren, daar ze groot gevaar liep van herkend te worden, maar dat ze zich te *Yvri*, een klein uurtje van *Corbeil*, aan wal moest laten zetten. Zo als men dat dorp dus in 't gezicht kreeg, verzocht ze den schipper om aan te houden, hetwelk de kerel afsloeg. Maar even of 't geval sprak, vlak voor *Yvri* raakt de schuit aan den grond en noodzaakt den schipper om te lichten en al zijn volk aan land te zetten. MINIER was reeds daar en geleidt CHARLOTTE langs enen weg van 5 uren te voet naar *Bouschet*, ene heerlijkheid van den president TAMBONNEAU, alwaar hij haar voor ene meid van dien heer bij den wijngaardenier in den kost bestelt. Vervolgens gaat hij naar *Vallegrand* bij den kanselier DE L'HOPITAL om te horen of CHARLOTTE ook bij zijne vrouw schuilen kon. Doch ook daar was alles in onrust; het huis was op konings last vol soldaten gelegd en mevrouw gedwongen naar de mis te gaan. Ook liet de kanselier weten, dat zijn huis tot haren dienst was, maar dat ze er niet kon verblijven zonder even als zijne vrouw de mis te bezoeken; ene voorwaarde, waartoe zij zijns bedunkens moeilijk besluiten zou, aangezien al de gevaren door haar in het ontvluchten uit *Parijs*, om ene onergelijke conscientie te bewaren, getrotseerd. DE L'HOPITAL had goed gerekend: CHARLOTTE bleef bij den wijngaardenier. Maar

ook daar was ze niet zonder gevaar. De Zwitsersche lijfwachten der koningin stroopten het gansche dorp af om een' armen Huguenot te vinden, en 't was haar behoud dat het huis *Bouschet* vrijwaring had. Aan den anderen kant gaf haar deze geweldenarij een eerlijk voorwendsel om uit de mis te blijven, niet tegenstaande het kerspel toen zijn' groten omgang hield. Voor het overige was haar waard een eenvoudige beste ziel: hoewel Katholijk gaf hij CHARLOTTE vrijheid om haar gebed niet in het Latijn maar in het Fransch te doen. Bitter moeide 't hem van zo vele adelijke geslachten, zijne brave geburen, moorddadig uitgeroeid tot onherstelbare schade der armen, die, volgens zijn zeggen, hunne grootste weldoeners steeds in de Huguenotsche edelen gevonden hadden. Na een verblijf van veertien dagen liet ze zich door den goeden man op enen ezel naar den huize *d'Esprunes* leiden, de heerlijkheid harer grootmoeder, en aldaar gekomen vlogen de meiden haar van blijdschap om de hals, uitroepende: « Mevrouw, wij meenden dat gij dood « waart! » Op dit woord van Mevrouw was de wijngaardenier enkel verbazing, vragende of ze dan waarachtig Mevrouw was, en dit hem verzekerd zijnde bad hij bij zijn vertrek wel duizend maal om verschoning, dat hij haar niet op zijn mooi bed had laten slapen; bood haar verder zijn huis aan, met belofte dat hij haar goed verstoppen zou en oppassen dat ze niet naar de mis behoefde te gaan. Met deze woorden keerde de goedhartige wijngaardenier te rug en CHARLOTTE bleef te *Esprunes*. Hier kwam haar niets merkwaardigs over, of het moesten de bezoeken van den kapellaan der plaats wezen, waarin hij onder andere troostredenen om haar op te beuren ook dit woord vloeien liet: « Mevrouw, vermits « de oordeelen Gods van zijn huis af beginnen, hebben de « godlozen grote reden om te sidderen. » Na een verblijf van twee weken reisde zij vier uren van daar naar haren

oudsten broeder DE LA BORDE, wien zij in benarde omstandigheden aantrof, zijnde om redding zijns levens niet alleen gedwongen tot de mis, maar bovendien aangestaan op de buitensporigste afzweringen. Naauwelijks hadden zijne vrienden te *Parijs* de lucht van CHARLOTTES tegenwoordigheid, of vrezende, dat deze hem van het afzweren afkerig mocht maken, voorspelden ze hem enen wissen ondergang, indien hij zijne zuster langer bij zich hield zonder haar in de mis te brengen. Hij nam haar dus den volgenden zondag met zich in de kapel, zo als de priester binnen trad; maar zij den priester ziende keerde hem in hetzelfde ogenblik den rug toe en ging bitter bedroefd henen, zodat 't hem speet haar een enkel woord van Godsdienst gesproken te hebben. Van dat uur was haar besluit genomen om daar geen dag langer te blijven; te meer daar zij bij haar vertrek uit *Parijs* geen 8 guldens op zak had en van de kledingstukken, welke zij aan had, niets haar eigen was om des te beter vermomd te blijven. Zij stelde dan haren broeder voor om haar naar *Sedan* te laten brengen, ene stad wier souvereiniteit in handen van den Protestantschen hertog DE BOUILLON was en die de Huguenotten dus ene schuilplaats aanbood. DE LA BORDE vond grote zwarigheid in die reis; en wat mochten de bloedverwanten zeggen dat hij haar tot zulk een hachelijk stuk geholpen had? Ten laatste evenwel, op voorwaarde dat zij er de moeder noch de andere magen iets van zeggen zou, bewoog hij een' karreman, die er anders geen trek in had, om haar te geleiden, en nam afscheid van haar met deze woorden: « Zuster! dewijl gij door een' blakenden ijver « om God te dienen gedreven wordt, houd ik mij ver« zekerd dat Hij u en uwe reis met zijnen zegen achter« volgen zal. » En inderdaad zonder slag of stoot kwam zij den 1 November behouden te *Sedan* aan, alwaar zij ene menigte lotgenoten aantrof, en zo veel hulpvaardige

vrienden dat zij reeds een uur na hare aankomst overeenkomstig haren rang gekleed was. De hertog, de hertogin, beiden overlaadden haar met bewijzen van eer en vriendschap.

Anderhalf jaar was CHARLOTTE hier geweest wanneer ook MORNAIJ, als gezegd is, in de stad kwam. Dicht bij elkander wonende, gaf de buurschap aanleiding tot bezoeken, die spoedig te druk liepen, om haar geen vermoeden te geven, dat de liefde in het spel kwam. Zij was nu vijf jaar weduwe geweest en had smaak gekregen in de eenzaamheid, welke zij zich met onderscheidene oefeningen van verstand en smaak wist te vervrolijken. Willende dus liefst ongehuwd blijven, betuigde zij MORNAIJ, om hem te polsen, eens hare bevreemding, hoe mannen, die den krijg volgden, aan trouwen konden denken, en daar hij dit volkomen met haar instemde dacht ze dat die verkering louter burevriendschap was. Het bezoeken ging dus zijnen ouden gang; zij schilderde, zij rekende, zij had nog andere liefhebberijen, en MORNAIJ met zijne uitgebreide kennis wist haar over dat alles vrolijk en leerzaam te onderhouden. Acht volle maanden ging er geen dag om of hij bragt twee of drie uur op deze wijze met haar door, en hoewel ze hem gaarne zag, ja hem meer lief had gekregen dan enen eigenen broeder, vreesde zij te zeer de opspraak van kwade tongen om aan deze gemeenzaamheid geen spoedig einde te maken. Zij besloot dus voor hare belangen een keer naar *Frankrijk* te doen; doch toen zij MORNAIJ dit plan mededeelde vroeg hij dadelijk om hare hand en verwierf die met toejuiching der wederzijdsche geslachten. In dezen tijd nu hunner ondertrouw, dat is in 1575, vroeg CHARLOTTE haren bruidegom om zijne *gedachten over leven en dood* op papier te hebben; een verzoek waaraan hij met zijne gewone vaardigheid door het schrijven der volgende *verhandeling* binnen weinige uren voldeed.

De verdere geschiedenis van MORNAIJ is uitgebreid. Betrokken in al de gebeurtenissen der volgende veertig jaren kan zijne geschiedenis gene andere zijn, dan die van geheel *Frankrijk* durende dat merkwaardig tijdvak. HENDRIK *de vierde* heeft verklaard, dat hij nooit beter dienaar had gehad dan MORNAIJ, op wiens raad alleen hij uit het hart der Navarsche gebergten in 't midden zijns rijks was nedergedaald; wien hij in al zijne tegenspoeden nimmer afgemat of moedeloos had gevonden, en wiens diensten hij dus als gene der geringste stenen tot het gebouw zijner volgende grootheid aanmerkte. En inderdaad, wat de jaloerschheid van SULLY daar tegen moge zeggen, in het hachelijkst tijdvak heeft hij de raadslagen en ondernemingen van dezen koning bijkans alleen geregeld, zijne geldmiddelen bestuurd, elke zending van enen gewichtigen of kieschen aart met beleid volbracht, aan zijne zijde in de veldslagen van *Coutras* en *Yvri* gevochten; ja, hij heeft met dezelfde hand, die den heldenkling tot schut des konings zwaaide, als godgeleerde en staatsman die menigte geschriften opgesteld, waarin de banbliksems van *Rome* en de venijnige pijlen der staatkunde van GUISE en *Spanje* van het doorluchtig hoofd werden afgeweerd. Dit alles verrichtte hij niet als onderdaan, maar als vriend, in wiens boezem HENDRIK zelfs de geheimen van een gewroegd gewisse uitstortte. Deze betrekking van MORNAIJ tot den koning baatte de Huguenotten meer dan alle overige hulp met elkander. Hij geloofde in zijn hart wat hij uitwendig beleed; daarvoor, als den wil van God, had hij arbeid, eer, goed, leven, alles veil. Middelaar tusschen den troon en het nieuwe altaar oefende hij al zijnen invloed op HENDRIK om de belangen zijner geloofsgenooten voor te staan, en door zijn gezag op hun waakte hij wederkerig, dat zij de regering geen voorwendsel tot het intrekken harer beloften gaven. Op de synoden, die nooit

deugen dan wanneer er niets van belang te verhandelen valt, wist hij den geest van orde en matiging te bewaren, ook als er zaken van het uiterste gewicht op het tapijt waren. Na alles te hebben uitgeput wat geduld en arbeidzaamheid, invloed en ondervinding vermochten, op een kwalijk gezind hof aan den enen, op de verongelijkte en wrevelige sekte aan den anderen kant, had hij ten laatste de voldoening, dat het door hem ontworpen edikt van *Nantes*, hetwelk de rechten der Huguenotten waarborgde, in April 1598 tot stand kwam. Doch drie maanden later beging Mornaij enen misslag, waarvan weinige staatsmannen beschuldigd zijn; hij zondigde door overmaat van ijver voor godsdienstige waarheid, en voltooide dus de verwijdering, die er reeds tusschen hem en den koning bestond. In 1593 had Hendrik zijnen eersten staatkundigen stap van groot gewicht gedaan zonder overleg met Mornaij: de koning zag toen aan de twijfelachtige houding zijner Katholijke dienaren, dat er zich een afgrond voor zijne voeten opende, dien hij nergens dan achter het altaar van *Rome* ontwijken kon. Hij zwoer de nieuwe leer af en de troon was voor hem open. Deze stap griefde Mornaij; daar echter het hart des konings jegens hem en zijne geloofsgenoten niet veranderd was, bleven zij vrienden. Doch in Julij 1598 geeft Mornaij eensklaps een dik boek over het avondmaal uit, waarin hij de mis, dat heiligdom der heiligdommen, verguist, en de overige misbruiken der kerk onbarmhartiger dan ooit doorstrijkt. Het onderwerp en de naam des schrijvers, die zich ten overvloede Raad des Konings op den titel noemde, waren oorzaak dat dit boek een oneindig gerucht maakte. Van *Rome* tot *Parijs* spoog de geestelijkheid vuur en vlam, en sedert dat ogenblik moest Hendrik ten believe van den paus, dien hij in meer dan een opzicht nodig had, den schrijver uit zijne tegenwoordigheid verwijderen. Zijne talenten echter

maakten hem zo onmisbaar, dat hij ook na dien tijd door HENDRIK geraadpleegd is, ja, dat MARIA DE MEDICIS en LODEWIJK *de dertiende*, hoe weinig hem anders genegen, somtijds zijne bemiddeling tot handhaving der binnenlandsche rust inriepen. Zijn einde was 't zelfde, hetwelk hij de vrienden der koningen in zijne volgende verhandeling voorspelt. Als gouverneur van *Saumur* bewaarde hij een der onderpanden welke de Huguenotten tot hunne zekerheid toegestaan waren; maar LODEWIJK, toen hij de vernietiging van hun staatkundig aanwezen besloten had, treedt in 1621 als gast die sterkte binnen en vermeestert haar als een eerloze verrader. Aldus gestoten uit zijne laatste waardigheid, door lage hovelingen bespot, van zijn' eigene partij als een verrader gebrandmerkt, nam MORNAIJ de wijk naar zijn kasteel *Forêt-sur-Sèvre* in *Bas-Poitou*. Van hier schreef hij enen brief aan den koning inhoudende verzoek om *Frankrijk* te mogen verlaten, met bijvoeging dezer zinsnede: « Mo« gelijk zal de een of ander op mijne tombe beitelen: « « Hier ligt hij, die op den ouderdom van 73 jaren, « « waarvan hij 46 in den dienst van twee grote koningen « « had doorgebracht, zich gedwongen zag buiten zijn « « vaderland een graf te zoeken. » » Zijn wensch bleef onvervuld; een jaar later (11 November 1623) stierf hij op zijn eigen kasteel, ongelukkig, maar tot den rand des grafs getrouw aan zijn zinstaal, *Ferrea virtus et labor et pietas* (Verstaalde deugd, met werkzaamheid en godvrucht).

De bovenstaande berichten zijn voor een groot deel getrokken uit het boek, dat getiteld is: *Memoires de CHARLOTTE ARBALESTE sur la vie de DU PLESSIS-MORNAY son mari; écrits par elle-même pour l'instruction de son fils, et publiés pour la première fois sur le manuscrit autographe. A Paris chez TREUTTEL et*

Würtz. 1824. Daar Charlotte dan alleen tot onderrichting van haren zoon, Philippe geheten, deze aantekeningen gemaakt had, lag ze natuurlijk bij zijnen dood de penne neder. Hij was van ettelijke kinderen de enigste zoon, en zijn afsterven was dus een doodsteek voor de zwakke moeder. Haar eigen verhaal deswege is alleraandoenlijkst.

Op voorspraak van Louise de Colignij was haar zoon in 't leger van dezen staat geplaatst, om in de school van Maurits de krijgskunst te leeren, en nadat hij onder Willem van Nassau *Groningen* had helpen verdedigen werd hij den 7 October 1605 bij het vervolgen van een Spaansch convooi zo fel door een paard geschopt, dat hij het bed moest houden. Bitter griefde dit ongeval den jongeling, die ongeduldig tot moedbetoning zich buiten staat vond om twee dagen later te delen in den aanslag van Maurits op de ruiterij van Spinola voor *Wezel.* Tot zijne grote vreugde echter vernam hij dat de prins den 23 daaraanvolgende een aanslag op *Gelder* beraamd had, en daar kapitein du Sault, die den aanval moest openen, zijn hooggeschatte vriend was, besloot hij dezen voor dien dag als soldaat te dienen. Hij was nog niet in staat alleen te lopen, maar wist plaats te krijgen op het rijtuig dat de petardiers vervoerde, en op de plaats des aanvals dacht hij zich door twee der zijnen te laten ondersteunen. Den 23 October met het krieken van den dag voor de vesting komende vinden zij het gordijn met flambouwen en voetknechten bezet; besluiten evenwel tot den aanval. De petardier treedt te voorschijn en legt den eersten petard aan, die afspringt; de twede breekt het hek open. De kapitein dringt binnen en met hem Philippe du Plessis onderschraagd door twee knechten. De petardier den derden petard tegen de poort willende halen roept, om zich ruimte te maken, « Mannen, terug! » Doch dit woord als een bevel tot

den aftocht opgenomen zijnde vlieden de manschappen. PHILIPPE begrijpt den misslag, houdt post, « en daar, » zegt zijne moeder, « staande op den rand der stads- « gracht, met den degen in de vuist, roepende om de « deinsende soldaten rondom zich te herzamelen; daar « wordt ons zoon vlak in het hart door een kanonkogel « getroffen, dat hij als een steen nederviel zonder ene « enkele zucht meer te slaken, en LA GRISE, een der be- « dienden die hem ondersteunden, te gelijk met hem. « Gezegend einde voor hem! geboren in Gods kerke, « opgevoed in zijne vreze, in die jaren reeds gekenmerkt « door zo veel vromigheid, in den rechtvaardigen pleit voor « een vertrapt volk, in enen eervollen aanval; maar voor « ons het begin ener rouw, waaraan de dood alleen een « einde kan maken, en waartegen gene andere vertroos- « ting is, dan die God ons, terwijl wij den bitteren drink- « beker zwelgen, in zijne genade zal gelieven te verlenen. »

Zodra de vader dat sneuvelen vernam, zeide hij, « Ik « heb geen zoon en dus ook gene vrouw meer. » Met het noodlottig nieuws op de bevende lippen nadert hij haar en zegt, « Mijn lieve, het is heden de dag dat « God ons roept tot een proef van ons geloof en gehoor- « zaamheid. Hij heeft het gedaan; wij zwijgen dan. » De arme moeder, die in de verte reeds iets had horen ritselen, viel op deze woorden in stuipen. Verstomd van rouw kon men langen tijd geen enkel woord van haar krijgen, zodat ze er onder scheen te bezwijken. Eindelijk sprak zij, en het eerste was, « De wille Gods geschiede! « Wij hadden hem in een tweegevecht kunnen verliezen, « en dan..... wat troost was ons dan overgebleven? » « Het overige, » dus vervolgt zij zelve, « het overige « laat zich voor ieder mensch van enig gevoel door stil- « zwijgen best uitdrukken. Wij voelden ons de inge- « wanden uit het lichaam scheuren, onze hoop afgesne- « den, onze ontwerpen en tederste wenschen verijdeld.

« Langen tijd wisten wij niet wat wij elkander zeggen, « wat wij bij ons zelven denken zouden, omdat al onze « gesprekken en gedachten bij God waren. Onze dochte- « ren, hoewel met grote moeite, waren niet tegenstaande « de ongenade van het hof gelukkig uitgehuwelijkt, en 't « huis konde alzo gezuiverd van allen last aan onzen « zoon worden overgedragen. Sedert dat ogenblik was hij « 't middenpunt geworden, waar alle onze betrekkingen « van uitgingen en in terugkeerden. In hem zagen wij « ons alles ontrukken, zekerlijk om ons beiden aan de « wereld te ontrukken, opdat wij los van alles, wanneer « God ons ook opeische, middelerwijl zijne kerk voor ons « eigen geslacht en huisgezin aannemen, waarop al onze « zorgen worden overgebracht. » De zorgen der godvruchtige CHARLOTTE mochten in dit opzicht niet lang duren. Zij had naauwelijks kracht genoeg om hare elende zeven maanden te overleven, stervende den 15 Mei 1606.

Zo veel dacht mij raadzaam van dit paar menschen te zeggen, ten einde den lezer rekenschap te geven van de somberheid der trekken, met welke hij het menschelijk leven in de volgende verhandeling geschetst zal vinden.

Noot op bl. *xiv*.

Godvergetene veinzerij des konings. Men is hier het algemene gevoelen gevolgd, dat de Sint BARTELS moord een sedert jaren rijp geworden ontwerp was, en schoon er in de helsche donkerheid, die over dit helsche stuk gespreid ligt, veel voor en tegen te zeggen valt, ben ik echter van het tegendeel overtuigd geworden door deze stellige verklaring van CHATEAUBRIAND: « *Lorsque la bibliothèque du* « *Vatican étoit à Paris, j'ai fait faire des recherches;* « *j'ai trouvé sur la journée de la Saint BARTHELEMY les*

« *documens les plus precieux. Si la verité doit se rencon-* « *trer quelque part, c'est sans doute dans des lettres écri-* « *tes en chiffres aux souverains pontifes, et qui étoient* « *condamnées à un secret éternel. Il resulte positivement* « *de ces lettres que la Saint* BARTHELEMY *ne fut pas pre-* « *meditée, qu'elle ne fut que la consequence soudaine de* « *la blessure de l'amiral.* » Uit deze onderstelling van een eensklaps opgekomenen aanslag vloeien de daadzaken der geschiedenis, die elkander anders zo zeer wederspreken, in de natuurlijkste opvolging voort. COLIGNY, even doorslepen staatsman als groot oorlogsheld, verwierf door zijne talenten enen beslissenden invloed op KAREL *de negende.* Terwijl hij de eerzucht des jeugdigen konings door het ontwerp van den Spaanschen oorlog vleide, prikkelde hij tevens zijn ongeduld om het juk der GUISES af te schudden; twee zaken, welke CATHARINA meer vreesde dan de dood. Beangst voor den ondergang harer eigene macht en het overwicht der Huguenotsche, zag ze geen ander redmiddel dan COLIGNY te doden: doch de moordenaar, ten dien einde afgezonden, mist. De oude held wordt slechts gewond, naar wien de koning toesnelt om hem zijne hartelijke deelneming te betuigen. Toen sidderde CATHARINA voor de wraak der Huguenotten; zij en hare medestanders dachten, « Indien wij u niet vermoorden, vermoordt gij ons. » Van het eigenste ogenblik af verenigt zij alles wat list, leugen en schrikbeelden vermochten om den koning in het denkbeeld te brengen, dat de Huguenotten tegen hem zamengezworen waren. Zijn zwak gemoed worstelt tusschen schrik en menschelijk gevoel, tot dat hij voortgestoten duizelende en walgende het bevel tot den algemenen moord tekent. De gruwel van Sint BARTEL krijgt zijn beslag. Nu geeft de koning aan zijn volk rekenschap van het stuk en spreekt zich zelven tegen; nu ziet men overhaaste en tegenstrijdige pogingen van het hof om den gruwel een glimp te geven, alles blijken van een onvoorbereiden aanslag, van een *coup d'état*, die met den geest der Fransche natie en hare geschiedenis volkomen instemt.

II. I

EXCELLENT DISCOURS

DE LA

VIE ET DE LA MORT;

PAR

PHILIPPE DE MORNAY,

GENTILHOMME FRANÇOIS.

Pour mourir bienheureux à vivre faut apprendre:
Pour vivre bienheureux à mourir faut entendre.

Imprimé d'après l'édition
à *Londres* par THOMAS VAUTROULIER.
1577.

IEN SUWNERLINGE FORHÂNLINGE

FEN IT

LIBBEN IN FENN'E DEADE;

EEREN YN IT FRÂNSCH BESCHREAUWN

IN MACKE TROG

FLIPPES FEN MORNAY,

RJUECHT TROGLOFTIG FRÂNSCH EDELMAN;

FORFRIESCHE TROG

GYSBERT JAPIKS.

Om wol to stearren lit uwz rjuecht wol libbjen leere:
So libbje en stearre wy, o winseke in wâde! ynn'e Heere.

ADVERTISSEMENT

AU

LECTEUR.

Touchant l'argument de ce discours, il tend principalement à rabaisser la presomption qu'on a tousjours d'obtenir en ceste vie ce qui n'y fut ne sera onques depuis la transgression de nos premiers peres, comme cela est bien deduit par la description de l'homme depuis son commencement jusques à sa fin en ce monde. Quant à ce mot fortune, lequel se rencontre ici en quelques endroits, qu'il soit receu avec support de l'usage ou plutost importunité de nostre langue, laquelle le retient encores par trop au lieu de s'en desfaire

du tout, entant que les choses, qui adviennent communement sans savoir pourquoy ni comment quant aux hommes, ont esté rapportées par nos ancestres selon le langage des payens en ce titre de fortune. Et pour la fin, entant que SENEQUE, qu'on a appellé le philosophe, est introduit parlant apres ce discours, que cela ne soit prins comme si nous avions faute de tesmoins authentiques, c'est à dire, des plus anciens Chrestiens mesmes sur ceste matiere: mais cela a semblé tant plus propre pour nous resveiller à bon escient au cri de ce tesmoin estranger, lequel en tastonnant seulement avec son jugement naturel et quelque cognoissance et experience qu'il a peu avoir de la vanité de l'homme, semble nous convier à un meilleur port et retraite, que luy-mesme ne l'a attainte pour soy ne tesmoigné aux autres par son exemple.

A MA DAMOISELLE

DU PLESSIS, S.

Ma Damoiselle ma soeur !

Combien que le titre de ce livre vous ramentoyve assez le nom de l'auteur, qui vous touche de plus pres que personne du monde, et le contenu de l'escrit qui premierement fut composé en faveur de vous, toutefois j'ay pensé que ne trouveriez mauvais si je vous adressoy' ce mot. D'autant, qu'en prenant congé de vous j'emportay ce livre avec charge de le faire imprimer, s'il estoit trouvé bon. D'avantage, l'auteur n'eut loisir d'y adjouster une preface, qui vous eust esté adressée, comme le discours vous appartenoit de pur

don. Estant arrivé chez moy je n'ay plustost permis à quelque miens amis de jetter l'oeil dessus, qu'incontinent ils ne m'ayent persuadé et prié de le mettre en veue de tous, m'asseurans qu'il en estoit digne. J'ay suivi leur avis, dont toutes personnes honnestes et craignans Dieu recevront contentement, comme je m'asseure. Puis, suppleant au defaut de l'autheur occupé en grandes affaires, comme savez, je vous renvoye maintenant vostre livre tellement agencé, que le pourez lire plus souvent et plus aisement: et je say aussi que ce qui y est contenu vous attirera plus d'une fois à la diligente meditation d'iceluy. De ma part j'espere y profiter avec vous et desire que Dieu conserve en toute prosperite Monsieur mon frere, qui en peu d'heure bastit si heureusement ce bel ouvrage, et luy face la grace de continuer de bien en mieux à joindre les lettres avec les armes pour le bien de nostre *France*.

De vostre maison ce vingt neufieme de Decembre, 1575.

Vostre humble frere pour vous faire service,

P. D. P.

DISCOURS
DE LA
VIE ET DE LA MORT.

C'est un cas estrange et dont je ne me puis assez emerveiller, que les manouvriers pour se reposer hastent, par maniere de dire, le cours du soleil: que les mariniers voguent à toute force pour arriver au port et de si loin qu'ils descouvrent la coste jettent cris d'alegresse: que les pelerins n'ont bien ni aise tant qu'ils soyent au bout de leur voyage: et que nous cependant, qui sommes en ce monde attachez et liez à un perpetuel ouvrage, agitez de continuelles tempestes, harassez d'un

IEN SUWNERLINGE FORHÂNLINGE

FEN

LIBBJEN IN FEN STEARREN.

'T Iz ien bjuestre dwaen dear 'k my naet noag oer forwonderje kin, dat de bodders aef aerbeiders, by minneare fen sprecken, de rin fenn'e sinne forfirdigje op dat se restje mogge: dat dy schypljue mei kreften sylje om ynn'e hâvne to kommen, in, az jae 't lân fen fiere beloaitsje, jearme hertswille uwterje: dat dy beafeartereizgers fortoave nog reste habbe fore jearme reize foleinge iz: in dat wy jiette, dy yn dizze wrâde festneile in buwn lyckje az oon ien yvig ierdwirck, dy fen oonhâdende

si scabreux et malaisé chemin, ne voyons toutefois la fin et le bout de nostre tasche qu'à regret, ne regardons nostre vray port qu'avec larmes, n'approchons de nostre giste et paisible sejour qu'avec horreur et tremblement. Ceste vie n'est qu'une toile de Penelopé, où tousjours y a à tistre et à retistre: une mer abandonnée à tous vents, qui ores dedans ores par dehors nous tormentent sans cesse: un voyage fascheux par gelées et par chaleurs extremes, par roides montagnes et par precipices, par deserts et par brigandages. Ainsi en devisons nous en faisant nostre besongne, en tirant à cest aviron, en passant ce miserable chemin; et voila neantmoins, quand la mort vient mettre fin à nos travaux, quand elle nous tend les bras pour nous tirer au port, quand apres tant de dangereux passages et de fascheuses hostelleries elle nous veut mener à nostre vray domicile, au lieu de nous resjouir, de reprendre coeur à la veue de nostre terre, de chanter en approchant de nostre bienheureux sejour, nous reprendrions (qui nous voudroit croire?) nostre besongne, nous reguinderions la voile au vent et rebrousserions volontiers nostre chemin. Plus il ne

onwaeren dreauwn wirde in trog so quea in hird ien wei fen kreften aefnimme, d'einelpeale fen uwz opleine slobbjen in boddjen so werzjende oonkommen sjeane, uwz rjuechte resthåvne mei trienen oonschoagje in to uwz free-, rest- in lust-pleatse naet az mei ljeaschoddjen in schromjen neijerje. Dit libben iz naet oarz az it wobteecke fen PENELOPE, dear einleaz hette oon to weefjen iz: ien see, dy oon alle touwerwynen oerjuwn wezzende uwz fen buwte in fen binne onophådlycke hoffnet: ien fortriettige lånreise, dy trog oermiettie kjeald in hietne, oer haege stege bergen, gruweljende woastenyen in striettescheineryen dien wirde moat. Dit witte wy wol to sizzen, az wy yn uwz aerbeide binne, az wy oon'e rietne luwcke in dizze illindige wei lånz wånnelje; mar az de deade uwz aerbeide eingje wol, az dy uwz de hân torecket om ynn'e thuwshåvne yn to helljen, az dy uwz nei so folle pryckle paeden in fortriettige herbergen to uwz rjuechte honckwengje bringe wol, so schoene wy, yn stee fen uwz to forhuwgjen trog it oonschoagjen fen uwz faderlân, in yn pleatse fen sjongjen oermits wy uwz wolbejearde resiq fest neackje, uwz aerbeide wol jearn weeroon beginne wolle, it seil jiette reiz nei'e wyn keere in, so 't uwz oarloave wier, uwz uwnckwei opp'e ny wånnelje. Den tinsje wy

nous souvient alors de nos peines; nos naufrages et perils sont oubliez, nous ne craignons plus ni le travail ni les brigans. Au contraire, nous apprehendons la mort comme une peine extreme, la redoutons comme un escueil et la fuyons comme un brigandage. Nous faisons comme les petis enfans, qui se seront plaints tout le jour et, quand on leur amene le medecin, ne sont plus malades: comme ceux, qui toute la semaine auront couru les rues du mal de dents et, quand ils voyent le barbier qui le vient arracher, n'ont plus de douleur: comme ces douillets et delicats, qui en la douleur poignante d'une pleuresie se plaignent, s'escrient, n'ont point de patience apres le barbier et, quand ils luy voyent aiguiser sa lancette pour couper la gorge à la maladie, retirent le bras et se recachent dedans le lict, comme s'il les vouloit tuer eux-mesmes. Nous redoutons plus le medecin que la maladie, le barbier que la douleur, la piqueur que l'apostume. Nous apprehendons plus l'amertume d'une medecine tost passée, qu'une longue et amere langueur; plus la fin de nos miseres, que l'infinité de celles que nous endurons en ceste vie. Et d'où nous vient ceste folie et simplicité?

naet meer op uwz aerbeide; uwz fortrietten in schipbreckingen binne gled forjitten, in wy eangje for nin swierigheite meer. Mar yn jindeele oongrynje wy de deade allyck de alderswierste pyne, schromje dy allyck ien strânklippe in fleane er foar az foar ien great heapsen struwckroavers. Wy dwaee az dy lytse bern, dy alle dei klaege habbe, mar, az dy genezmaester komt, naet meer sjeack binne: az dy jinge aeaeck dy de heele wycke ynn'e dwelme roan habbe to kiermjen fen pyne ynn'e toscken, mar, az se de hânmaester kommen sjeane om dy uwt to luwcken, nin toscksеertme meer fielle: allyck aeaeck sommige kliensеerige minschen, dy trog dy wamsteckende pluwrispyne gâlje in kiermje, ja, naet restje foar dat de ierlitter komt, mar az se him dy flieme hottjen sjeane om dy pleage to fornieljen, so tjeane se de earm oer beck in bestoppje him onder'e wryne yn 't bod, oarz naet az aeft hy jearme salme deije woe. Wy freazje de heelmaester boppe de sjochte, dy plaesterlizzer meer az de pyne, de flieme meer az dy swolme. Wy ontsjeae meer de bitterheite fen ien genezdrancke, dy ringen forby iz, den dy langdoerrjende smertquolmende sjeacktme; meer it ein uwzer illinde, den dy tolleaze illinden salme dy wy yn dit libben lye motte. Fen wier komt dogge dizze dwyl- in dwelm-sinnige

Nous ne savons que c'est ni de vie ni de mort. Nous craignons ce qu'il faudroit esperer et souhaitons ce qu'il faudroit craindre. Nous appellons vie une mort continuelle, et mort l'issue d'une mort vivante et l'entrée d'une vie eternelle. Or quel bien y a il, je vous prie, en ceste vie qu'il faille tant poursuivre? ou quel mal en la mort, qu'il faille tant fuyr? Ou plutost, quel mal n'y a il en la vie, et quel bien n'y a il en la mort? Considerons toutes les periodes de ceste vie.

Nous y entrons en pleurs, nous la passons en sueur, nous l'achevons en langueur. Grands et petits, riches et povres, nul n'y a en tout l'univers que se puisse dire exempt de ceste condition. L'homme pis en ce poinct que tous les animaux naist sans se pouvoir bouger, n'a en ses premiers ans aucun plaisir, n'apporte à autrui que desplaisir et ennui et jusques à l'age de discretion passe infinis dangers; en un seul cas moins malheureux qu'ès autres ages, qu'il ne les sent ni apprehende point. Or y a il aucun si pusillanime, s'il

sljuechtmholligheite? Om dat wy naet witte het it libben nog het de deade iz. Wy freatje 't jinge wy nei behearre to hoopjen in wy bejearrje 't jinge wy behearre to freazjen. Wy neame dat libben, dat ien doerheftige deade iz, in d'uwrgong fen ien langsomme slypjende deade aef it oonfangjen fen ien yvig libben hiette wy de deade. Ljeave siz dogge reiz, het iz er tyges yn dit libben, dear me so jamck nei beheart to janckjen? aef het iz er queadz ynn'e deade, dat me so eang beheart to ontflechtjen? Lit uwz de heele omrin fen dit libben reiz trognoazje.

Wy komme er yn mei gâljen, wy troaije 't lânz mei moeite, swit in slobbjen, in einigje 't mei fortriet. Ho lytz aef great, min aef folle, ryck aef earm wy binne, wy moate dit deelheftig wezze, in ninter fenn'e heele ierdboljeme kin hier fen ontslein wirde. De minsche hier yn slimmer az oare cretuwren wirt to wrâde brocht him salme reppje, riere nog redde kinnende: hy het yn syn eerste jierren formeitse nog nochte in det ien oar naet az moeite in fortriet oon trogsteande ontollycke prycklen eer hy to syn forstân komt. Yn ien saedeck iz hy lockel lockiger az ynn'e oare folgjierren, dat hy syn illinde dan lytz fielt in jiette min begrypet. Iz er nu wol immen so klienmoedig, dy altyd az

luy estoit donné de vivre tousjours enfant, qui fist aucun cas d'une telle vie? En cela donc appert il, que ce n'est pas un bien simplement que de vivre, mais bien et heureusement vivre. Venons plus avant.

Vient il à croistre? Avec luy croissent ses travaux. A peine est il sorty des mains des nourrices, à peine sçait il que c'est que de jouer, que le voila entre les mains de quelque maistre d'escole. Je ne parle que des mieux et plus curieusement nourris. Joue il? c'est tousjours en crainte: estudie il? c'est à regret. Tout cest age, qu'il est sous la garde d'autruy, ne luy est qu'une prison. Il ne pense et n'aspire, qu'au temps qu'il pourra estre delivré de la maistrise d'autruy pour estre maistre et gardien de soy-mesme, et pousse tant qu'il peut son age à l'espaule pour se voir bientost en la liberté qu'il espere. Bref, il ne desire rien plus que la fin de ce bas age pour entrer en son adolescence. Or je vous prie, qu'est ce autre chose l'entrée de l'adolescence que la mort de l'enfance? l'entrée en l'age d'homme parfaict que la mort de la jeunesse? l'entrée du demain que la mort du jour d'huy? En ceste façon donc il desire sa mort et juge sa vie misera-

ien bern bejearje schoe to libbjen, az 't him al berre moachte? aef dy socken libben hette achtje schoe? Dear uwt blyoket deiklear, dat it naet inckle goe iz to libbjen, mar wol in lockig to libbjen. Lit uwz nu fordferre.

Az hy nu begint to waegsjen, so waegst in oongroeit syn aerbeide mei him. Want hy iz naet so ringen fenn'e amke nimd in wit nauw het bortjen iz, aef wirt rjue ien schoalemaester onder'e hânnen juwn. Ick petearje naet az fen dy jinge, dy treftig opfet wirde. Bortet hy, den so bert it mei eangste: iz 't dat hy studearret, dat det hy werzsinnig, in al dy tyd, dy hy onder ien oarz bewâde trogtorsje moat, iz him naet oarz az ien finzenisse. Hy peinzget nog bejearret naet, den dat dy uwre komt, dy him uwt ien oarz betwange fryet, op dat hy him salme rejearje mei, in forfirdget syn jierren so folle muwglycke iz, dat hy to eerre oon de bejearre fryheite reitsje mei. Einlinge, hy bejeart nin saeaeck so ynfierne az it ein fen dizze bernsche jeugde, om ynn'e jierren fenn'e jonge ljue to kommen. Mar, ljeave! het iz dogge de yngong fen dy steate oarz, az de deade fenn'e bernschheite? it beginne fenn'e manlycke aef boasck-jierren, az de deade fenn'e feintesteate? it beginne fen moarn, az de deade fen joed? Aldoz langjet hy den nei syn deade in achtjet syn libben

ble: dont il ne peut estre tenu pour heureux ni content. Le voila maintenant à son souhait, en liberté, en l'age où HERCULES eut le choix de suivre le chemin de la vertu ou du vice, la raison ou la passion pour guide. En ce chemin fourchu faut qu'il prenne parti. Sa passion luy fait mille caresses, luy dresse mille appasts, luy propose mille plaisirs mondains pour le surprendre. Et peu y en a qui ne s'y laissent abuser. Mais en fin de conte quels plaisirs luy donne elle? Plaisirs vicieux, qui le tiennent tousjours en fievre et inquietude: Plaisirs sujets à un repentir semblable aux demangesons, qui cuisent longuement apres: Plaisirs qui s'achetent avec peine et hazard, s'usent et se passent en un moment et sont suivis d'un long et fascheux remors de conscience. Telle est en un mot la nature de tous les plaisirs de ce monde, à qui les examine bien tous. Il n'y en a nul si doux, que l'amertume n'y surmonte; nul de si plaisant goust, qui ne laisse un fascheux desboire et un desdain apres; nul, qui est pis, si bien moderé, qui n'ait son corrosif et son suppli-

ilhindig; wierom hy aeaeck naet foar lockig håden wirde kin. Az hy den nei bejearte dy fryheite forkrigge het, in komn iz to de jelde dear yn HERCULES ker juwn wirde, aef er de wei fenn'e deugde, aef it paed fenn'e boazheite ynslaen woe, in aef er de reedne aef de hertanjue foar gidze in liedsman bejearre; so moat hy aeaecknd'iene ig tsiezje. Den beginne dy flaesckhusten in dy wrâdzbejearten him mei tockjen, lockjen in troeteljen oon to lordigjen, om him onfoarsjoens to oerfallen. In ho lyts binne er, dy herre dear trogwraegselje in naet yn 't not reitsje! Mar het binne 't dogge foar nochten yn 't ein, dy se him jaene? Fordoarne formeitsen, dy him altyd onrestig meitse. Willen, dy it berouwjen onderworpne binne; allyck de jockene nei it kaerdjen bytsmertet. Forblyingen, dy mei pryckle in aerbeide opspoare, yn ien eagenblycke uwtrjuechtge in mei ien langdoerjende knesgwierme yn 't meiwitten folge wirde. Dit iz de aerd in de natuwre fenn'e wrâdsche lustluwckjende nochlyckheiten, az se mei earnstheftige nuwerheite ondersaest wirde. Want dear iz naet ien so swiet, dy fen grienegalle naet oerwâlge wirt; naet ien so oongenamme fen smeitse, dy nin jinheite fen quea neismeitse jout. Jâ, dat slimmer iz, dear iz naet ien so wol miet'ge, dy ein onmietgjende pleage

ce en soy-mesme. Je ne veux point icy par-ler des desplaisirs que chacun y confesse, comme noises, debats, playes, meurtres, fuites, maladies, hazards, qu'ores l'incontinence, ores l'insolence de cest age mal conduit luy ameine. Si le plaisir, qui y semble estre, n'est que desplaisir; si sa douleur se boit comme une infusion en eau d'absinthe, il appert assez quel peut estre le desplaisir que chacun y sent et quelle l'amertume qu'on y gouste. Voila en somme la vie du jeune homme, qui sorti de la legitime tutelle où de ses parens ou de ses maistres se livre et abandonne à toute licence ou plustost à la servitude de sa passion, qui ne plus ne moins qu'un esprit immonde, qui le possede, ores le jette en l'eau et ores au feu, ores le transporte sur un roc et ores l'en precipite en bas. Que s'il prend et suit la raison pour guide, voici de rechef de merveilleuses difficultez. Il faut qu'il se resolve de combattre à chaque bout de camp et à chaque pas d'estre tousjours à l'erte et tousjours aux mains comme ayant l'ennemi en teste, en flanc et en queue, qui le travaille incessamment. Et quel enne-

naet mei- in nei-slypjende iz. Jiette spreck ick naet fen socke onnochten, dy elckom salme klear kinne kin, az kibbjen, fjuechtjen, flechtjen, sjochtgjen in oare fortrietten, dear yn de onbetochte jeugde herre sommes trog onmiettigheite, sommes aeaeck trog breadronckenheite bringt. Iz 't nu so, dat de formeitsen, dy er yn schyne to wezzen, naet den onnochten binne, in wirt herre pyne ynswolge allyck dy bitterheite mei 't alsemwetter, dear uwt iz licht to mierckjen ho great in ho gruwle bitter dy onnochten salme wezze motte. Hier habbe y it heele libben fen ien jong minsche, dy him fen syn âders in maesters ontlestge to alle moedwille bejuwne, aef om syn flaesecklusten to folgjen oonsteld het, wier trog hy naet oarz dreauwne wirt az aef er fen ien gruwlegaest besitten wier, fen waeme hy sommes yn 't wetter, sommes yn 't fjoer smyten, den op ien toer sot in to leste fen boppne dol hompe wirt. Mar schien hy de reden az ien goe nolck paedlieder folgje woe, loaitsje! so binn' er aeaeck bjuestre swierigheiten foar hânne. Want den moat hy him to ien doerheftig gefjuecht forfirdigje, altyd schrep in yn forwar stean, az wezzende fen fore, fen eftre, fenn'e iene in oare ig, fen syn fynne beset, dy him onophâdlycke to keere giet. Het iz dat dogge foar ien fynne?

my? Tout ce qui luy peut plaire, tout ce qu'il voit pres ou loin: bref, le plus grand ennemy du monde, le monde mesme. Mais, qui est pis, il sent mille fausses et dangereuses intelligences en sa propre chair et en soy-mesme sa passion desesperée, qui en tel age est en sa pleine force et vigueur, qui n'espie que le temps, l'heure et l'occasion pour le surprendre et le precipiter en tout vice. Dieu seul, et non autre, luy peut faire eslire ce chemin. Dieu seul l'y peut faire cheminer jusqu'à la fin. Dieu seul le peut rendre victorieux de tous ses combats. Et aussi voyons nous combien peu y en a qui y entrent, et de ceux, qui y ont mis le pied, combien s'en retirent puis apres. Suivez l'une voye ou suivez l'autre, ou il faut se rendre à une tyrannique passion, ou entreprendre un combat fascheux et perpetuel: ou se precipiter soy-mesme, ou se lier et mettre comme aux ceps: ou se laisser aller à vau l'eau tout doucement, ou nager contre l'eau avec travail et peine. Voyez en somme le jeune homme, qui en son jeune age aura beu des vains et faux plaisirs de ce monde à pleine couppe, ou il en est tout

Alle het im behaeget, alle het er sjocht: einlinge, dy greatste fynne dy er ynn'e wrâd het, dat iz de wrâd salme. Mar dat slimmer iz, hy fielt folle pockleagen in to gearespylende oerienluwdingen yn syn ein flaesck, dy to geare mei dy fortwyfle driftsjochtmen, dy yn dy jierren herre folle krefte in sterckme habbe, naet oarz syyckje den stuwne, uwre in foarfâlle om him to oerstjolpjen in yn alle boazheite to dwaen omrôljen. Dy almoggende God, in nimmen oarz, mei him dizze wei uwtkippjen dwaen. God allinne mei im dy dwaen to it uwteine bewânneljen. Dy goe God allinne kin him fen al syn strydjen in oonfjuechtingen de oerwinninge jaen. Want wy loaitsje wol ho lyts ljue herre op dizze smôlle styckelwei bejaene, in ho folle fen dy jinge, dy er al op begoast habbe, jiette weer oerbeck riggelje. Folgje nu hocker wei dat y wolle, so moate y jo de scheadlycke wollustme to buwte oerjaen, aef ien oonhâdende gefjuecht oonnimme: y moate jo to moetwolle bejaen, aef ynn'e reame hâde: al swietjes sljuerckjende mey'e streame dôldrienwe, aef al wraegseljende in aerbeidjende dear jin opswomme. Yn 't kirte, sjeae y ien jong minsche, dy yn syn jonge jierren fenn'e ydle forgonckelycke wrâdz wollusten yn rommiettigheite droncken het, y schille befyne dat hy dear

pas fin, mais changement de misere. Il a eu desir de les avoir, et ores il a peur de les perdre. Il les a acquis en une fievreuse ardeur, et les possede en frisson et tremblement. Il a encouru les brigans pour les cercher, et ores, qu'il les a trouvez, les brigans et les larrons le courent à force de tous costez. Il a eu peine à les tirer de la terre, et ores est contraint de les renfouyr et recacher. En somme, au bout de tous ses voyages il entre en une prison, et pour fin de ses travaux corporels se trouve saisi d'un infini travail d'esprit. Et qu'a finalement recouvré ce povre miserable apres tant de miseres? Ce diable d'avarice par ses illusions et enchantemens luy fait acroire qu'il a quelque chose d'exquis et de singulier, et luy en avient, comme à ces povres gens, que le diable seduit sous ombre de subvenir à leur povreté, qui se trouvent les mains pleines de fueilles lors qu'ils les pensent pleines d'escus. Il possede, ou plustost est possedé d'une chose qui n'a ne force ne vertu, qui ne guerit d'aucun mal, plus inu-